

Forum for Samtidshistories Intervjuprosjekt

Utskrift av intervju med

Johan C. Løken

Dato for intervjuet: 11. oktober 2007

Intervjuere:

Even Lange

Helge Pharo

Harald Espeli

Transkribert av

Anna G. Sevje

Bearbeidet av

Jan Gausemel

Forum for Samtidshistorie

Institutt for arkeologi, konservering og historiske studier

Universitetet i Oslo

Oktober, 2010

Even Lange: Da vil jeg ønske deg, Johan C. Løken, velkommen og takke for at du stiller opp til dette intervjuet. Vi er jo opptatt av endringene i den politiske kulturen gjennom 1970- og 1980-årene i denne sammenheng, og vi kommer tilbake til det gjennom dette intervjuet. Men jeg har lyst til å starte med å spørre deg om din inntreden i politikken. Hvordan ble du interessert i politisk arbeid, og hvordan ble du formet som ungdomspolitiker?

Johan C. Løken: Jeg var jo av dem som starta forholdsvis tidlig, i begynnelsen av 1960-årene. Jeg hadde jo, hva skal vi si, bakgrunn i en Høyre-familie. Min far drev det så langt at han ble formann i Hedmark Høyre og møtte så vidt på Stortinget like etter krigen. Så hadde jeg en grandonkel som var ordfører i Elverum. Men det var nok ikke de tinga som åpenbart førte meg, jeg var vel en mer alminnelig interessert ung gymnasiast. Så kanskje det var den første EU-striden. De fleste trur at den var i 1972, men den var jo i 1963.

Even Lange: Og i 1962 og 1963.

Johan C. Løken: I 1962–63, ikke sant, da man endret Grunnloven og de Gaulle sa nei og sånt. Så det virket på en måte politisk motiverende og polariserende. Det var av de tinga som jeg husker at jeg lot meg engasjere ganske mye av.

Even Lange: Så du ble da engasjert på ja-siden?

Johan C. Løken: Da var jeg aktiv i Unge Høyre-sammenheng og veldig bevisst EU-tilhenger, ja.

Even Lange: Men det var vel et standpunkt i ditt nærområde som kanskje ikke var flertallsstandpunktet?

Johan C. Løken: Nei, men jeg hadde vel ikke noe problem med å leve i konflikt med Senterparti-kulturen. På det tidspunktet var det ikke opplagt hvor bondeinteressen og Senterpartiet skulle ende heller, vet du. Da var det jo litt på den ene sida og litt på den andre sida.

Even Lange: Men så kom du inn i posisjoner?

Johan C. Løken: Jeg ble formann i Elverum Unge Høyre og var på Unge Høyres landsmøte i 1963 da Syse gikk av – Rolf Presthus også. Så jeg fikk et nettverk da av den typen folk. Samtidig hadde vi et nettverk av, hva skal vi si, folk som vi konkurrerte eller sloss litt med. Vennskapet med Sigbjørn Johnsen, for å bruke det uttrykket, det går tilbake til den tida, og

med Skogstad Aamo, han snakka jeg med i går i forbindelse med Kredittilsynets vurdering av skattesaken. Han kjenner jeg også fra midten av 1960-tallet. Han hadde også en Hedmark-bakgrunn. Så jeg har hatt en slags referanseramme tilbake til dem som kom rett inn i politikken eller ble aktive på begynnelsen av og midten av 1960-tallet.

Even Lange: Men hvordan ville du karakterisere din ideologiske profil og ditt ideologiske engasjement utover denne Europa-saken?

Johan C. Løken: Nei, jeg regner meg jo som en konservativ. Vi leste Langslets skrifter og alt som på en måte hørte til den kulturen, og som var en veldig dominant faktor.

Even Lange: Så du var i Minerva-kretsen?

Johan C. Løken: Det kan du godt si at det var, det var den man på en måte assosierte seg med.

Even Lange: Og forholdet til den sosialdemokratiske modellen dere levde inne i?

Johan C. Løken: Elverum var et typisk klassisk sosialdemokrati da, kan du si, hvor man hadde hatt makta fra tidenes morgen, og hvor man levde i et ganske tydelig konfliktforhold eller opposisjonsforhold.

Even Lange: Hvordan vil du vurdere gymnasmiljøet ditt, var det mange som deg der? Var dere en stor gruppe i opposisjonssammenheng?

Johan C. Løken: Ja, i den Unge Høyre-kretsen var jo en av dem som har vært ganske kjent senere, og som jeg hadde mye kontakt med eller samarbeidet med, og som var litt eldre enn meg, nemlig Per Morten Vigtel. Han studerte senere statsvitenskap og ble en kjent figur i ulike sammenhenger da. Ett eksempel på en av dem vi opererte med lokalt er Kjell Lutnes. Han var en av Unge Høyre-formennene, men dro til USA og ble flyver og flygeneral. Så han støtte jeg ikke på igjen før mange år senere, og da han hadde blitt direktør for Flymuseet i Bodø. Så nettverket var så høyst forskjellig.

Even Lange: Men dere var en gruppe som på en måte var av en viss tyngde, synes jeg.

Johan C. Løken: Ja, både da i Elverum og i Hedmark. Jeg var jo også formann i Hedmark Unge Høyre, så jeg var ganske aktiv. Noe som det også kan være ålreit å nevne, var at vi hadde en tradisjon for å samarbeide over grensene. Det var dels Värmland, dels Dalarna, så vi pleide å være der på seminar en gang i året, og de var hos oss. Det betyr at det var på en måte et nettverk og kjennskap til svensk politikk tilbake til midten av 1960-tallet.

Even Lange: Hvordan opplevde du det som kalles høyrebølgen som jo slo gjennom i den regjeringsdannelsen du selv ble del av, men som vel bygde seg opp gjennom en periode, gjennom slutten av 1970-årene i alle fall? Den er jo blitt tolket litt ulikt, og vi har trukket fram to forskjellige fortolkninger: den ene fra Berge Furre og den andre fra Sejersted når det gjelder hva som lå bak denne bølgen, og hvor omfattende eller radikalt bruddet med den sosialdemokratiske orden kan sies å være.

Johan C. Løken: Hvis du tolker det som skjedde på 1970-tallet, og som førte til at Willoch fikk makten, så er det klart at det hadde opplagt å gjøre med at Willoch var dyktig og med kombinasjonen med ganske mange andre dyktige og begavede ledere i Høyre. Hva var det Presthus sa? – kombinasjonen av Willoch og Norvik er sånt som bare skjer en gang hvert århundre. Så det er en faktor i dette.

Og så var det, kan du si, sviktende lederskap i Arbeiderpartiet. Det var veldig typisk i den andre halvdel av 1970-tallet, hvor Oddvar Nordlis manglende evne ble tydelig og tilsvarende Reiulf Steen og så videre. Jeg hadde en slags sosialdemokratisk mentor. Uttrykket mentor kan kanskje misforstås, men jeg hadde en slags form for bekjent som hette Sverre Østhagen, han var politisk redaktør i Hamar Arbeiderblad og hadde også vært politisk aktiv på Elverum og stortingsrepresentant. Han interesserte seg for unge politikere uansett parti og var bestandig til stede på Hedmark Høyres årsmøter. Han var en del av den lokale kulturen, og vi hadde et forhold til ham. Så hva var det han sa da, da problemene tårnet seg opp for Reiulf, at vi kan jo ikke ha en partileder som blir gjenfunnet drita full rundt omkring på Europas toaletter. Det kunne Sverre, som jo var politisk redaktør i Hamar Arbeiderblad, tillate seg å si til meg, og det var en slags illustrasjon, kan du si, på frustrasjonene knyttet til lederskapet i Arbeiderpartiet.

På slutten av 1970-tallet fikk jeg også noen nasjonale verv, jeg var vel på en måte en av Erling Norviks gutter da. Så jeg fikk jo to posisjoner. Jeg ble formann i rådet for Distriktenes Utbyggingsfond fra 1979, og det var akkurat da Reidar Carlsen, Brofoss og co hadde trukket seg tilbake. En fornemmet litt den klassiske styringsstoltheten som knyttet seg til Arbeiderpartiet. Og det du da fornemmet, kan du si, i disse miljøene, var en veldig frustrasjon over manglende lederskap i Arbeiderpartiet. Og vi husker jo også Håkon Bingen, jeg vet ikke om dere har forsket mye på ham?

Even Lange: Vi har ikke hatt ham inne.

Helge Pharo: Vi bør.

Harald Espeli: Vi vet godt hvem han er.

Johan C. Løken: Han er jo død, men han regnet seg jo for å være en litt sånn radikal Arbeiderparti-mann, nesten på grensen til SV kanskje. Og han var en av de strategisk viktige EU-motstanderne og var i alle år sekretær i Stortingets finanskomité. Men vi som var der, hadde et nært forhold til ham. Han hadde noe å levere til alle, og han oppdro dem som var litt på ville veier. Vi husker jo fra begynnelsen av 1980-tallet da jeg kom til finanskomiteen og hadde vært i regjeringa, så var Håkon – han var lojal mot Willoch og Presthus – nærmest det for å redde landet. En oppfatta økonomien som, hva skal vi si, misskjøttet da, for ikke å bruke et for sterkt uttrykk, under Arbeiderparti-regimet på 1970-tallet. Så han opptrådte med stor vekt på å være lojal.

Even Lange: Så dette var et bilde av et regime som –

Johan C. Løken: Dette var et Arbeiderparti-regime – ok, noen smakebiter på et Arbeiderparti-regime i forfall, men som forklarer, og som kanskje etter mitt syn er det viktigste. Jeg husker at da Willoch overtok i 1981, var årsraten på inflasjonen 15 prosent.

Even Lange: Nå var ikke dette noe helt særnorsk fenomen. Det dreier seg jo om en internasjonal fase med dette problemet med styring og inflasjon og økonomisk omstilling og vekst.

Johan C. Løken: Dette var satt på spissen.

Even Lange: Ja. Men når du snakker om den, hvor viktig var det med Distriktenes Utbyggingsfond? For der, som du sier, kom vel du inn akkurat i –

Johan C. Løken: Da det var et skifte –

Even Lange: Ja, i et skifte, ja. Kunne du si litt mer om det?

Johan C. Løken: I gamle dager, eller i en periode da, hadde jo det på en måte vært en typisk samfunnsbyggende institusjon, og det var også en slags *merchant bank* på en måte, hvor de sa at ok, hvis det her er en bedrift som det er sjanse for, så satser vi på den, både prestisje og penger. Av og til gikk det bra, ofte gikk det dårlig. Men det var en slags form for kultur der da, kan du si, av en god del dyktige folk og som var det vi kan kalle klientorientert i den

forstand at de engasjerte seg for sine bedrifter. Brofoss var jo i mange år styreleder der, og han var samtidig sentralbanksjef. Men han stolte ikke helt på systemet, så han – [Latter]

Even Lange: Hvordan da mener du?

Johan C. Løken: Da hadde Norges Bank et sett av lokalavdelinger, slik at det i disse ble etablert et nettverk av bedriftsanalytikere og økonomer, rundt 35 stykker, som hadde som sin fremste jobb å analysere regnskapene i DU-bedriftene. Så de rapporterte gikk direkte til Brofoss selv. Hvordan det gikk rundt omkring i landet og i de forskjellige bedriftene, var det altså en direkte kontroll på gjennom Norges Bank- systemet. Så det var opplagt en ganske fast hånd her da. Og så ble det jo en litt mer byråkratisk kultur, ikke sant. Aune ble jo så sjef i DU, og Ulveseth ble styreformann. Han hadde vært formann i dette rådet også, ja. Men så i 1979, da disse endringene skjedde, fant vel Arbeiderpartiet ut at det var litt for rått å fortsette med Arbeiderparti-topper i alle organ – altså både som administrerende direktør, styreleder og formann i rådet, noe som jo hadde vært normen tidligere. Så da gikk det beskjed til Høyre at de kunne få formannen i rådet der.

Even Lange: Så det kom på initiativ fra sosialdemokratene selv?

Johan C. Løken: Ja, det var i 1979 de fant ut at det var litt for rått å ha alle tre topposisjonene.

Even Lange: Men det hadde man jo hatt i såpass lang tid at det må ha vært en eller annen diskusjon omkring det?

Johan C. Løken: Ja, så da kom det beskjed til Høyres Hus at ok, nå skal dere få formannen i rådet, for DU. Og det var jo ganske mange kjente personer fra næringslivet og politikk der, som da ble invitert til å følge med på det som foregikk. Det var en slags konsensusskapende institusjon.

Even Lange: Så det hadde det vært allerede lenge?

Johan C. Løken: Ja, gjennom lang tid. Det rådet hadde hatt den karakteren.

Even Lange: Og da du kom inn i det?

Johan C. Løken: Det var på en måte mitt første møte med den sosialdemokratiske eliten og den administrative eliten i hovedstaden.

Even Lange: Hvilket inntrykk fikk du av det?

Johan C. Løken: Nei, de var jo solide nok, de, og samvittighetsfulle og orienterte mot et mål. Og de var også ganske, hva skal vi kalle det, konsensusorienterte, mer enn det vi kanskje opplevde i den lokale, sosialdemokratiske kulturen, som var noe mer konfliktorientert.

Harald Espeli: Da du satt i DUs råd, var det da sånn at du opplevde at dere ble brukt for å påvirke behandlingen av lånesøknader? Altså dere rådsmedlemmene?

Johan C. Løken: Nei, jeg må si at jeg opplevde ikke det. Men jeg ser ikke bort fra at det var noen av dem som var en slags lokale agenter, og som da var inne i bildet. På den tida var det også vel kjent at hvis det var store saker, så var de i departementet. Og hvis det var krisesaker, grep også departementet inn. Etter hvert ble hele dette systemet reformert, ikke sant, rådet ble fjernet, og departementets mulighet til å gripe inn i sakene eller overstyre ble jo fjernet. Det ble mer en alminnelig bank, altså mindre, kall det *merchant banking*, og mer en alminnelig byråkratisk institusjon med større distanse til kundene sine.

Harald Espeli: Det systemet som du nevnte Brofoss bygde opp, var det i virksomhet da du satt i rådet? Opplevde du at det fortsatte?

Johan C. Løken: Ja, det var fortsatt i virksomhet da.

Harald Espeli: Så det levde altså helt fram til –

Johan C. Løken: Og restene av det finnes fortsatt. Norges Bank følger fortsatt med – men det er ikke knyttet til klientbedriften i DU, og disse avdelingskontorene er stort sett nedlagt. Men de etablerte jo en modell som nå er begrunnet i å følge med i, kan du si, risikoen for bankene. Man har den såkalte SEBRA-modellen, hvor det ligger inne mye bedriftsregnskap, og den vedlikeholdes og brukes fortsatt og er på en måte mer avansert og mer altomfattende. Så den er fortsatt en del av Norges Banks redskap for å følge med i det som foregår i økonomien. Men det har ikke noe med det å gjøre, men er begrunnet i at vi skal ha en forståelse av bankenes alminnelige risiko overfor kundene.

Even Lange: Men denne overgangen i måten DU-systemet virker på, ble delvis initiert innenfra tydeligvis, fra dem som satt med innflytelse?

Johan C. Løken: Ja, og en del av dette skjedde jo på et vesentlig senere tidspunkt. Jeg var der i to år, ikke sant, jeg ble statsråd i 1981. Det var i og for seg en ålreit erfaring å ha, det å ha lært seg til å opptre i en sånn sammenheng og ha lært litt av hvordan det var på innsiden i statsadministrasjonen og i disse kretsene.

Even Lange: Men selve omleggingen, det å trekke –

Johan C. Løken: Den kom jo senere.

Even Lange: Senere ja, men den ble likevel forberedt ved at en Høyre-mann ble satt inn.

Johan C. Løken: Ja, det kan kanskje tolkes som et slags forsøk, altså et element i en modernisering av den institusjonen da.

Even Lange: Når jeg nevner det, er det fordi det, som du sier, er en del av bakgrunnen for hvordan man skal vurdere moderniseringsbevegelsen. Om den på en måte ble initiert fra sosialdemokratiske ledelsesmiljøer selv, eller om den drevet fram og påtvunget gjennom en aktiv og –

Johan C. Løken: Nå husker ikke jeg i farten, hvem var kommunalminister i – jo, det var Nilsen, var det det?

Even Lange: Det kan det har vært.

Johan C. Løken: Han var vestfra. Så tror jeg det var Ragnar Kristoffersen som fortsatt er aktiv i fylkespolitikk i Akershus, som var rådgiver, det var han som ringte til meg. Han opptreter nå i forbindelse med vannverkskorupsjonen.

[Latter]

Even Lange: Men mer samlet er det slik at du gir et bilde av et regime som har ledelsesproblemer, og som ellers er under, hva skal vi si, endring, og hvor påtrykket fra opposisjonen eller fra de kretser du selv tilhørte, mer var å gripe anledningen enn å drive fram endringene. Er det riktig?

Johan C. Løken: Ja, jeg tror nok det er riktig. Og jeg tror også at hvis du ser på det som senere skjedde i Willoch-regjeringa, er det jo sånn at man på veldig mange områder var svært forsiktig. Det var en del områder som ble gjort synlig, ikke sant. Astrid Gjertsens område er jo det som huskes, Lars Roars reformer på kringkasting og så videre. Men hvis du ser på de områdene som jeg fulgte, skattepolitikken, kredittpolitikken og landbrukspolitikken, så var det med stor forsiktighet, kan du si. Man brøt ikke opp veldig mye i den etablerte politikken.

Bare for å ta skattepolitikken, som er ett av mine yndlingsområder, var det jo sånn at da man skulle lage budsjett for 1983 – og formueskatten er jo typisk, kan du si, altså den mest

konfliktorienterte delen av skattesystemet. Så for å gå litt tilbake til 1970-tallet, hadde du jo reformen knyttet til dette Rømer Sandberg -utvalget. Da satte man jo skattesatsene ned; man fikk momsen og satte skattesatsene ned. Da hadde man formueskattesatser opp mot 3 prosent, men satte den ned til 1 prosent i 1970. Men så etter EU-avstemningen hadde Arbeiderpartiet behov for å radikalisere seg, og da er et av de mest typiske eksemplene på det en ganske drastisk økning av formueskattesatsen, i hvert fall opp mot 2,5 eller 3 prosent, noe som egentlig er veldig høyt. Jeg vet ikke hvor mye dere kan om dette med 80-prosentregelen og sånt, men det er også der, kan du si, hvis man først skal skjønne hvordan skattesystemet virker overfor eierne og sånt. Rent ideologisk er jo også 80-prosentregelen, den satte en grense for hvor mye skatt du kunne betale. Og den ble altså fjernet av Kleppe. Så det var egentlig ganske sterk kost eller en sterk venstreorientering innenfor skattepolitikken fra 1973. Og da Willoch-regjeringen overtok, var vel formueskatten på 2,5 prosent. Så da var det store temaet i regjeringsskonferansen – man skulle forberede budsjettet, det må da ha vært på nyåret i 1982, – skal vi ta sjansen på å sette ned formueskattesatsene med 2 promille, eller skal vi bare nøye oss med 1?

[Latter]

Even Lange: Så det var på det nivået at man laget revolusjon?

Johan C. Løken: Ja.

Even Lange: Men dermed gir du på en måte støtte til Sejersteds versjon av denne overgangen heller enn til Berge Furres?

Johan C. Løken: Ja, jeg har oppfattet det sånn at Willoch var en forsiktig herre. Han tok ikke konflikter i utide, det ble lagt stor vekt på forholdet til fagbevegelsen og så videre.

Opposisjonen skulle ikke provoseres, men det er klart at han hadde noen triks for å etablere konflikt når det var nødvendig. Men på veldig mange områder var han tilbakeholden eller forsiktig med å etablere konflikt. Du hadde et annet område som det også er skrevet en del om, og det er beskyttelse av verftsindustrien i forhold til Nordsjøen. Det er det vel kanskje skrevet en del om, og denne historien med Fredrikstad mek. Verksted hvor Hveding ble mer eller mindre tvunget til å instruere disse utbyggerne om å kjøpe norsk og så videre. Dette trur jeg har vært dokumentert ellers, har det ikke det?

Harald Espelid: Ja, Willoch skriver jo selv om det.

Johan C. Løken: Ja, Willoch skriver om det, og jeg mente kanskje at det har vært skrevet om det ellers også.

Helge Pharo: Det vet jeg ikke.

Johan C. Løken: Nei, men det er ett eksempel på denne tilbakeholdenheten. Og i landbrukspolitikken.

Harald Espelid: Du snakket om noen triks.

[Latter]

Johan C. Løken: Å hisse opp Gro da.

[Latter]

Espelid: Ja, det var han flink til.

Johan C. Løken: Det kan du si, av og til, ikke sant. Foran valget i 1985 valgte han jo å konfrontere på sikkerhetspolitikken. Det kortet ble da spilt opp på tampen av valgkampen i 1985.

Even Lange: Men hvis vi går inn på begynnelsen av 1980-tallet og du skal sammenligne din tidlige tid i politikken og din senere tid i politikken med dette, eller med regjeringen til Willoch som et viktig skillepunkt, hva vil du si er de endringene som har funnet sted? Er de store? Når du snakker om hvordan politikk formes, har det skjedd betydelige endringer gjennom den tiden du har vært med?

Johan C. Løken: Altså spillet – det som vel var situasjonen på 1980-tallet, hvis du tar forholdet mellom Høyre og Arbeiderpartiet, så var det et konkurranseforhold, et motsetningsforhold. Men samtidig hadde du jo en slags underforstått stor koalisjon.

Even Lange: Ja, du mener det?

Johan C. Løken: Den var der i sikkerhetspolitikken, og den var der i – på den måten man definerte, kan du si – konfliktsakene. Men det som nok skjedde utover på 1980-tallet – jeg vet ikke hvor mye Willoch skrev om det i sine memoarer – men hvis du ser på forløpet til Willochs avgang i 1986, var jo noe av forklaringen på at han gikk, at han prøvde å forhandle bak kulissene med Arbeiderpartiet om en del større utfordringer, altså pensjonsproblematikk og en del sånne ting. For det var det jo tradisjon for at man ble enig om ting, at man ordnet i

stillhet. Og det var da Kåre konstaterte at Gro ikke var villig til å være med og ta ansvaret for en del store nasjonale utfordringer i økonomien, at han bestemte seg for å hoppe av. Den bensinavgiften, den valgte han jo bevisst, for han sa at han ikke ville falle på noe som ville gjøre det mulig for historikerne å skrive at han, eller Høyre, ble felt på manglende vilje til å bevilge til sosiale goder og sånn. Han ville ikke ha det slik, så da var det bensinavgiften som ble valgt.

Og det som også var sprøtt – og da var det oppe en såkalt liten pakke, hvis den hadde gått igjennom, så hadde man forberedt en stor innstrammingspakke, med momsøkning på 5 prosent og ganske betydelige innstramminger. Da hadde man fått kontroll over situasjonen på en helt annen måte. For det som senere skjedde, var jo at Arbeiderpartiet prøvde å styre dette gjennom devaluering. Men det mange ikke er klar over, er at den ikke uttalte hensikten med en devaluering er å redusere realverdien av bevilgningene og øke realbelastningen i skattene uten at folk egentlig skjønner hva som foregår, kan du si. Så det var den metoden Gro valgte. Og så hadde det den sidevirkningen at høykonjunkturen fortsatte mye lenger og kreditteksjonspansjonen fortsatte. Så i hele det scenarioet der ble det gjort et forsøk på å bli enig i kulissene.

Even Lange: På forhånd.

Johan C. Løken: På forhånd. Og Willoch har vel kanskje skrevet litt om det, og det er nok da i motstrid til hvordan det var før. Da var det en slags form for kommunikasjon, kan du si, når det gjaldt de store utfordringene og så å si bli enig på kammerset.

Even Lange: Så du går så langt som til å kalle det en underforstått storkoalisjon?

Johan C. Løken: Også i viktige økonomiske spørsmål, som på en måte ble brutt. Og så hadde du jo Carl I. oppi dette da, ikke sant. Han bidro veldig sterkt til å bryte opp i tradisjonen for hva du gjør og ikke gjør. Jeg kan huske at da jeg kom i finanskomiteen, var det å oppfatte som uhørt at man drev med overbud på pensjoner, for eksempel. Men det gjorde jo Carl I. til sitt glansnummer: mer penger til pensjonistene. Og så var det synet på ekspansive budsjetter, ikke sant, hvor Carl I. høsten 1985 gikk sammen med – de skrev en felles merknad, Arbeiderpartiet, SV og Carl I. Hagen, i forbindelse med budsjettet for 1986, hvor de sa at det er rom for en vesentlig mer ekspansiv økonomisk politikk. En ting var at Carl I. skeiet ut, men Kåre likte ikke at Arbeiderpartiet ble med på den dansen. Så du kan si at dette er et slags

eksempel på elementer i hvordan denne store koalisjonen på sett og vis gikk i oppløsning i den perioden.

Helge Pharo: Men dere må jo ha reflektert over hvorfor gjorde Arbeiderpartiet det?

Johan C. Løken: Ja, det var vel fordi Gro ville ha makta tilbake, og hun ble oppfattet som å være villig til å gå ganske langt for å få makta tilbake.

Even Lange: Så det egentlige bruddet med den sosialdemokratiske orden kan man forskyve til slutten av 1980-tallet?

Johan C. Løken: Ja, nå er vi i 1986.

Even Lange: Nettopp. Og fra da av har det vært et helt annet spill?

Johan C. Løken: Ja, da trur jeg – altså Carl I. har jo fått en økende rolle, det er klart, og du har virkningen av oljerikdommen som også rent faktisk har gitt større fleksibilitet – i hvert fall på kort sikt – og mer å spille på i den politiske konkurransen. Så ble jo Gro tvunget til å stramme inn, ikke sant, fra påsken i 1988. Da kom det en betydelig tilstrammingspakke med en rekke elementer, og som vel representerte *overkill*, for vi fikk jo bankkrisen forholdsvis kort tid etter. Min vurdering var at Finansdepartementet ikke riktig skjønnte den samlede virkningen av innstrammningstiltakene. Vi hadde jo lønns- og prisstopp, skatteøkning, renteøkning og skatteomlegging, ikke sant, og det ble for hard kost.

Even Lange: Ja, det er vel ganske vanlig å bedømme det som om den var utilsiktet stram.

Johan C. Løken: Ja, der har du min analyse av det. For det første, det som har vært litt av tradisjonen i Finansdepartementet, er jo at de har stolt på at de kan redde situasjonen gjennom etterspørselsregulering. Hvis det er for lite egenkapital i bedriftene, så stimulerer vi økonomien, og så går det over. Og tilsvarende når det gjelder økonomien generelt. Det var på en måte en lære, kan du si, i kretsen av sosialdemokratiske sosialøkonomer.

Even Lange: Det er den gamle keynesianske hovedmodellen.

Johan C. Løken: Ja, og hvis man ordner dette med etterspørselsregulering, så viser det seg at det mistet de kontrollen over.

Even Lange: Mens Kleppes versjon er jo den motsatte, nemlig at det var den altfor løsslupne eller ukoordinerte politikken til Willoch-regjeringen i forkant som gjorde utfordringene så store at det ikke lot seg gjøre å redde situasjonen.

Johan C. Løken: Det du kan si, var at man skulle ha reformert skattesystemet sterkere på et tidligere tidspunkt, og kanskje skulle det ha skjedd før man så å si ble tvunget til å oppløse kredittpolitikken. Men det er jo noen som mener at det ikke var mulig å reformere skattepolitikken med mindre det var en krise.

Even Lange: Slik at det politisk sett –

Harald Espeli: Mener du det?

Johan C. Løken: Hva? Jeg ser ikke bort fra at det – sånn objektivt sett, så er det klart at det man gjorde da med skattereformen – for folk flest var den viktigste delen av skattereformen det som kom i 1987 da vi fikk toppskatten. Vi fikk jo progresjonen ganske brukbart ned, så fikk vi sterkere bruttoelementer i beskatningen, og fikk vi den såkalte toppskatten. Den var Harald Synnes' og min oppfinnelse som på en måte Arbeiderpartiet ble tvunget til å godta. Det var en bruttoskatt på toppen som bidro til å skape det progressive elementet, og som var uten verdi som fradrag i forhold til renter. Men det Arbeiderpartiet kom med, var en bruttoskatt som var høy hele veien, kan du si, slik at da snekret vi på egen hånd i Stortinget.

Even Lange: Så det var en måte å dempe effekten av Arbeiderpartiets forslag?

Johan C. Løken: Ja, det kan du si. Egentlig var det en ganske radikal endring, for folk flest var det egentlig en ganske sterk omlegging av skattesystemet våren 1987. Og da følte også Arbeiderpartiet risikoen for å bli kastet, og det var da Presthus også prøvde å komme til makta på jordbruksoppgjøret, ikke sant. Så Bjørn Tore Godal var saksordfører for Arbeiderpartiet da på skattene, og han gjorde som Synnes og jeg ga beskjed om, kan du si, i endringene i skattepolitikken våren 1987, for å slippe at den saken skulle bli et grunnlag for å felle regjeringa.

Harald Espeli: Du nevnte at man prøvde å kaste Brundtland-regjeringa på jordbruksoppgjøret. Hvordan kom man fram til at det var saken som skulle velges?

Johan C. Løken: Ja, det var den eneste saken. Jeg fulgte den saken meget nøye, for jeg var jo – det ble jo etablert et rådgivende utvalg for Presthus da. For det første valgte han til manges overraskelse å gå til Stortingets landbrukskomité da han kom tilbake til Stortinget. Og selv om

han da ble partileder, valgte han å fortsette der. Og det var fordi Presthus var meget fortrolig med det du kan kalle sånn bondeparti- eller senterparti-politisk tenkning, for han var jo opplært av sin bestefar som var bondepartiordfører oppe i Trøndelag. Så hans politiske oppvekst var hos bestefaren. Så han hadde på en måte dette i fingrene eller hadde i sin politiske konstitusjon innsikt i dette spillet, som jo Senterpartiet er dyktig i, og i grenselandet med senterpartimakt og landbruksinteresser. Han så jo at det var der det lå, og du kan si at det som da var situasjonen, var at du hadde venstrefløyen i Senterpartiet med Ragnhild Q. Haarstad og Lars Velsand. De moderate i Senterpartiet var for at man skulle komme tilbake, og Presthus hadde jo vært dyktig til å håndtere senterpartiinteressene som finansminister. Så Presthus hadde høy anseelse i den moderate delen av Senterpartiet. Han hadde også et veldig godt forhold til Finn T. Isaksen for eksempel, som overtok etter meg som landbruksminister. De opererte ofte sammen. Men så var analysen at venstrefløyen i Senterpartiet, med Lars Velsand og Ragnhild Q. Haarstad, var imot at man skulle inngå i koalisjonen, og at man skulle komme tilbake. De ville beholde Gro. Men det var bare ett område hvor de kunne la seg presse, og det var på jordbrukspolitikken område. Og hvis du så kobler sammen med landbrukspolitikken, så var det jo sånn at i 1982 da jeg var landbruksminister, nådde man jo inntektsmålet for jordbruket. Da var det en viss indre strid i Bondelaget om man skulle skrive under på det eller ikke. Men altså det –

Even Lange: Og det var farlig?

Johan C. Løken: Ja, for det var lett å se at det var noen argumenter imot at man skulle skrive under på at det var Høyre som hadde nådd inntektsmålet. Det endte det med at de gjorde det, kan du si, og Hans Haga, som da var den sterke mann – jeg hadde jo et forholdsvis nært forhold til både til ham og til Nils Valla, for de var ofte i departementet, så jeg hadde et personlig nært forhold til dem. Og jeg hadde en rådgiver som hadde vært i sekretariatet i Bondelaget, så det var kort vei. Vi fulgte godt med i alt som foregikk. Så der var det da en strid om de skulle skrive under på at inntektsmålet var nådd. Det endte med at de bestemte seg for. Og Haga og en del i Bondelaget forberedte seg på at det var Høyre som skulle bli alliansepartner til erstatning for Senterpartiet som da sto for fall. Og de forberedte seg også på å kunne godta et EU-medlemskap.

Even Lange: Gjorde de det?

Johan C. Løken: Ja. Europabevegelsen hadde et utvalg som jobbet med landbruks- og distriktpolitikk. Schjøtt-Pedersen var formann, jeg var medlem der, og Haga var litt sånn

tilordnet medlem. Da er vi inne i forspillet til EU-striden i 1994, så vi får gå tilbake til hovedsporet her nå. Men alt henger jo litt sammen med alt.

Det som ellers skjedde, var inntektsmålet, som var oppfylt i hele Willochs tid. Og så kom devalueringen i 1986, og den reduserte oppfylleelsesgraden av inntektsmålet fra 100 til 90 prosent. For da kom det jo en prisstigning som ikke ble kompensert, slik at da var det opprørstilstander i landbrukskretsene foran jordbruksopprøret i 1987. De sendte busslaster til Oslo, og det marsjerte 15 000 rundt Stortinget. Så det var veldig fokus på dette, og Arbeiderpartiet hadde bevisst kjørt et stramt jordbruksopprør, for deres strategi var å bruke landbrukspolitikken på en slik måte at sentrum/periferi-konflikten skulle overskygge høyre/venstre-dimensjonen. Så det var antagelig Førdes strategi. Han sa at ok, vi ønsker et høyt konfliktnivå og misfornøyde bønder, slik at sentrum/periferi-konflikten overskygger høyre/venstre-konflikten, og at det dermed skal bli umulig for Høyre å gå sammen med Senterpartiet igjen. Det var altså strategien fra Arbeiderpartiet.

Og jeg husker i oppløpet til dette tidlig på vinteren i 1987 at finansministeren hadde middag for finanskomiteen i Parkveien. Og der var Skogstad Aamo også med, han var jo en av sjefsstrategene her. Litt utpå kvelden kom han i skade for å røpe strategien, så jeg har altså en kilde for dette. Disse tingene har aldri vært beskrevet eller forstått, men det illustrerer bruken av landbrukspolitikken i maktspillet. Og så var det jo sånn og slik at Presthus fulgte nøye med på dette og var klar over at det eneste grunnlaget for å få venstrefløyen i Senterpartiet til å gå sammen med de moderate var på landbrukspolitikken område. Og da jordbruksoppgjøret kom, ble det formulert mistillit på den. Og da er det min forståelse at Presthus hadde et løfte fra Carl I. om at han skulle være med og få til å etablere flertallet. Men så ble fristelsen for å høste politisk gevinst på dette fra Carl I.s side så stor at han hoppa av i siste øyeblikk. Det skjedde på den måten at han arrangerte pressekonferanse direkte på Dagsrevyen.

Harald Espeli: Ja, jeg husker godt det. Jeg så den.

Johan C. Løken: Det illustrerer for så vidt at Førdes strategi funket, ikke sant. Han klarte da å få til at sentrum/periferi-konflikten overskygget høyre/venstre-dimensjonen i politikken. Det funket i hvert fall da.

Harald Espeli: Men dette løftet som Presthus hadde fått fra Carl I., det var på tomannshånd mellom de to slik du hadde oppfattet det?

Johan C. Løken: Ja, det er min oppfatning av det at han hadde en forståelse av at dette skulle ordne seg. Alle var klar over at dette var det eneste voteringstemaet som det var mulig å få kontroll over venstrefløyen i Senterpartiet på.

Even Lange: Men dette illustrerer da –

Johan C. Løken: Jeg husker en kveld da det også ble kjørt et generelt mistillitsforlag på basis av dokumenter knyttet til gjennomføringen av langtidsprogrammet, som også ble behandlet samme kveld i Stortinget. Så det der stemte jo da, for der hoppet Ragnhild Q. og Lars Velsand av. Så det førte ikke fram. Og når det gjaldt skattepolitikken, kom Arbeiderpartiet de borgerlige i møte på en sånn måte at det ikke var grunnlag for maktskifte. Jeg husker den kvelden da alle disse voteringene var over, at da satt Anne Enger gråtende tilbake i salen og ble trøstet av Petter Thomassen.

Even Lange: For hun hadde ønsket –

Johan C. Løken: Hun var opplagt engasjert veldig mye på det tidspunktet, det var mye prestisje i å få dette til.

Even Lange: Men dette illustrerer da ditt poeng om at etter 1986 var det et nytt spill hvor Fremskrittspartiet hadde fått en helt ny avgjørende rolle?

Johan C. Løken: Det kom i vippeposisjon og utnyttet den.

Even Lange: Og du mener at det er kanskje den største endringen som fant sted mellom 1970- og 1990-tallet?

Johan C. Løken: Carl I. var jo dyktig til å utnytte vippeposisjonen sin, ikke sant, helt til vi fikk Stoltenbergs flertallsregjering. Og aktørene spilte jo på det etter tur.

Even Lange: Hvordan da mener du?

Johan C. Løken: Ja, det gikk jo sport i det å kunne påføre den til enhver tid sittende regjering et nederlag i Stortinget ved å finne på et eller annet sammen med Carl I. Og han lot seg jo bruke uansett tema. Så sant det var mulig å påføre regjeringen nederlag og skaffe seg oppmerksomhet, var han med på leken i en lang rekke saker utover på 1990-tallet.

Helge Pharo: Men dette skiftet i 1986–87 – så sa du på et tidspunkt at den store koalisjonen ikke fungerte om det ikke ble gjort noe med ved skattespørsmålet. Kom dere til konkrete diskusjoner?

Johan C. Løken: Vi fikk jo skattereformen i 1991 og 1992, og da var det den store koalisjonen. Det var min jobb å lage forlik med Arbeiderpartiet i Stortinget, og det var Carl I. ikke med på.

Helge Pharo: Nei, men jeg tenkte på i forkant, altså midt på 1980-tallet. Du snakket om at dere kanskje burde ha gjort noe med skattespørsmålet.

Johan C. Løken: Du kan si at man burde ha ryddet opp i økonomien, især i skatte- og kredittpolitikken midt på 1980-tallet.

Helge Pharo: Men kom dere så langt som til konkrete diskusjoner om det, eller ble det nærmest oppfattet som umulig?

Johan C. Løken: Nei, da var det jo Kåres lære om de små skritt som gjaldt.

Helge Pharo: Ja, ok. Men denne store koalisjonen –

Johan C. Løken: I 1986 var det en økonomisk krise, vet du, for da ble oljeprisen på 10 dollar. Vi i finanskomiteen var på reise, vi var i Syd-Amerika i Venezuela og snakket med presidenten i OPEC. Dette var i begynnelsen av januar. Og da husker jeg at på veien hjem falt oljeprisen. Den var i 10 dollar, og det utløste jo en økonomisk krise og behov for innstramminger.

Helge Pharo: Men denne store koalisjonen som du snakker om, fungerte den også på 1970-tallet, eller er den et 1980-tallsfenomen?

Johan C. Løken: Nei, jeg opplevde jo ikke dette på nært hold, så det blir min fornemmelse. Jeg nevnte Bingen, og jeg var av dem som hadde et godt forhold til ham. Så jeg lærte om, og han forklarte mye om hvordan det egentlig hadde foregått. Og da oppfatter jeg det sånn at en ting var den store koalisjonen i de store spørsmålene i sikkerhetspolitikken og sånne ting, men den var der også i mange av de virkelige store spørsmålene i økonomisk politikk. Fra tid til annen var det naturligvis saker som utløste konflikt, men man ble på en måte enig om å definere dagsorden for konfrontasjonen og konkurransen, konfliktene mellom partiene.

Helge Pharo: Men vi kan jo lenger tilbake se elementer av dette i forbindelse med Marshallplanen og medlemskap og innmeldelsen i OEEC. Så det er klare elementer av den mellom Høyre og store deler av Arbeiderpartiet.

Johan C. Løken: Ja, du finner mange sånne saker. Og når det i mange saker ikke var konflikter, så får de heller ikke oppmerksomhet.

Helge Pharo: Nei, nettopp.

Even Lange: Hvis vi da kanskje kan gå over i det mer konkrete. Du har jo brukt mange gode konkrete eksempler nå, så det er ikke det at vi snakker teoretisk, men jeg tenkte –

Johan C. Løken: Vi må jo krydre det med noen anekdoter her da.

Even Lange: Dette har vært veldig interessant til belysning av disse mer prinsipielle spørsmålene som vi har vært opptatt av.

Johan C. Løken: Maktkampen også på en måte da.

Even Lange: Men vi kunne kanskje gå inn i det som vel er din viktigste offentlige rolle her, nemlig da du ble landbruksminister. Kunne du fortelle litt om forspillet og hvordan du opplevde det å få den oppgaven?

Johan C. Løken: Jeg hadde jo en slags bakgrunn – jeg overtok bruket hjemme i forholdsvis ung alder, og så dro jeg på Ås. Det er skogbruk som på en måte er det viktigste verdien knyttet til mine eller familiens eiendommer, så jeg gikk på skogbrukslinja på Ås og spesialiserte meg på skogøkonomi. Den som var min fremste professor, var Jon Eid, som på det tidspunktet var den første som hadde begynt å forske på skattens virkninger i Norge, kan du si. Det var han jeg lærte –

Harald Espeli: Det var han du lærte skatt av, rett og slett.

Johan C. Løken: Jeg lærte skatt av ham. For han var den første, han var en pioner i Norge når det gjaldt å forske på skattens virkninger på bedrifter og investorer. Han samarbeidet etter hvert ganske mye med Bergensmiljøet. Han var også medlem av Rømer Sandberg-utvalget, som reformerte skatten da. Jeg studerte også landbrukspolitik i tillegg under Borgans kateter, og da var det jo populismen som sto i høysetet. Jeg gikk også sammen med mange av dem som ellers – jeg gikk jo samtidig med Sundsbø som ble landbruksminister, og Venger som ble generalsekretær i Bondelaget. Og året før hadde jo Grue gått, så det var en slags krets her som

vi etablerte fellesskap med. Jeg skrev da hovedoppgave om koordineringsproblemer mellom jordbruks- og skogbrukspolitik. Vi jobbet jo ganske mye med disse tinga. Etter at jeg var ferdig på Ås – fordi alt henger litt sammen med alt – hadde jeg militærtjenesten min på FFI, jeg var på systemgruppen på FFI. Der kom jeg tilbake nå som styreleder for to–tre år tilbake, og så fikk jeg tilbud fra Industriforbundet om jeg kunne tenke meg å jobbe for dem. Så jeg jobbet der under den første EU-striden fra 1970-72.

Even Lange: Var det via Vigtel?

Johan C. Løken: Nei, det var jeg som fikk Vigtel dit.

[Latter]

Johan C. Løken: Men så var det en annen ganske kjent, grå eminense som het Arnulf Ingebretsen, hvis dere kjenner ham?

De andre: Jo da, ja.

Johan C. Løken: Dere kjenner til Arnulf? Han var da informasjonssjef i Industriforbundet, og han spurte meg om jeg kunne tenke meg å jobbe der under EU-striden. Jeg jobbet dels med landbrukspolitik, men også med mange andre spørsmål. Da ble jeg jo kjent med Roem Nilsen som var formann i Europabevegelsen, og Haakon Lie som var generalsekretær, så jeg ble også kjent med ham. Men jeg jobbet som sagt mye med landbrukspolitik der og i EU-striden. Så dro jeg hjem og drev mitt eget bruk, samtidig som jeg drev med lokalpolitikk fra 1971. Og så etter EU-striden hadde jo også Høyre et behov for å piffe seg opp på dette området, så da ble det nedsatt et utvalg. Harald U. Lied var formann og jeg var sekretær.

Harald Espeli: Hvis vi fortsetter litt med dette utvalget.

Johan C. Løken: Ja, jeg ser det. Er det det du har der?

Harald Espeli: Ja, det er det jeg har her.

Johan C. Løken: En egnet kopi.

Harald Espeli: Ja, det er en kopi, ja. Dere jobbet jo omtrent parallelt med Øksnes-komiteen.

Johan C. Løken: Ja, mer eller mindre.

Harald Espeli: Ja, det er jo en del elementer her som er felles landbrukspolitisk tankegods, og noe som er særpreget når det nå i ettertid vurderes. Hva er det du selv vil se på som Høyre-stempelet på denne her i forhold til Øksnes-utvalget?

Johan C. Løken: Det er et godt spørsmål. Men det er klart at det som har vært hovedkonfliktlinjen, det er jo synet på eiendomsretten, eiendomsretten som et mål eller gode i seg selv, kontra noe som bare er et middel i landbrukspolitikken. Så det er vel av de ting vi forhåpentligvis skriver litt om der. Og så var det vel et slags forsøk på i større grad å tydeliggjøre sammenhengen mellom mål og midler i landbrukspolitikken. Det som du også sikkert ser der, er jo litt større skepsis mot samvirkeorganisasjonene, det som vel preget *the establishment*.

Harald Espeli: Ja, dere skriver veldig lite om både samvirke og om eiendomsretten her. Altså striden om Landbrukssamvirkelagets rolle, den har preget Høyre fra 1930-tallet og framover.

Johan C. Løken: Jeg toner det jo sikkert ned der.

Harald Espeli: Ja, det er tonet veldig langt ned der. Det var jo flere som satt i denne komiteen, jeg er ikke helt klar over hva Fredrik Viks posisjon var i kjøttsamvirket på det tidspunktet, men han ble jo formann.

[utydelig, snakker i munnen på hverandre]

Johan C. Løken: – Han var Høyre-politiker nordfra, og faren hadde vært på Stortinget for Høyre.

Harald Espeli: Ja. Mye av dette her er jo som jeg sa, allment landbrukspolitisk tankegods. Men det jeg kanskje ville ha trukket fram, var at dere legger større vekt på prisene, altså at inntektene skulle gå via prissystemet heller enn via tilskuddsystemet, noe som i hvert fall ble resultatet av Øksnes.

Johan C. Løken: Ja, det er nok sikkert riktig.

Harald Espeli: Hvor mye ha du preget den innstillingen? Vil du si sånn –

Johan C. Løken: Jeg skrev jo det meste av dette, for å si det slik. Men jeg husker også at det var mye diskusjon og mye fram og tilbake, og det var mange inne i bildet her. Men det var jeg som stort sett satt og skrev det meste.

Harald Espeli: Jeg registrerer jo her at det var noen som ikke var med. Det er en tung komité av Høyre-folk, men verken Tynning, Eian eller Knutson var med i komiteen. Vet du hvorfor de ikke ble funnet?

Johan C. Løken: Nei, jeg ser ikke noe konspirasjon i det. Det var jo Harald U. som var landbrukspolitisk talsmann, og da setter stortingsgruppen ham på dette.

Harald Espeli: Men han var jo ikke kommet på Stortinget under –

Johan C. Løken: Jo, han kom på Stortinget etter valget i 1973, og ble landbrukspolitisk talsmann.

Harald Espeli: Ja, men utvalget ble nedsatt i 1972, altså i våren 1972, men dere begynte ikke å jobbe før etter stortingsvalget, er det det du sier?

Johan C. Løken: Jo, han kom. Det lå i hvert fall i luften at han skulle komme dit eller var underveis. Jeg kan si at Tynning var vel i landbrukskomiteen. Hvem var det som var i landbrukskomiteen før ham?

Harald Espeli: Det var Tynning og Eian som var –

Johan C. Løken: Ja, var Eian inne allerede da?

Harald Espeli: Det er mulig jeg husker feil, men Tynning var ikke med, det var egentlig det jeg registrerte. Men det kunne jo skyldes helt andre årsaker.

Johan C. Løken: Men det var jo sikkert Erling – dette var også tenkningen bak etableringen av det der utvalget – det var sikkert noe som Erling Norvik sto bak. Så det kan jo hende at han hadde, hva skal vi si, sin egen dagsorden for hvem han satte på dette, og hvem han ikke satte på det. Det var i alle fall noe jeg ikke tenkte over da.

Harald Espeli: Hvilken betydning fikk dette for utformingen av Høyres landbrukspolitikk? Du satt jo ikke da på Stortinget da den ble utformet utover på 1970-tallet.

Johan C. Løken: Det fikk vel en viss betydning.

Harald Espeli: På hvilke områder ville du trekke –

Johan C. Løken: Man bestemte – man stilte seg jo bak inntektsmålet, ikke sant, man gikk jo på en slags konsensuslinje. Og det har vel du skrevet om, den konflikten i Høyres

stortingsgruppe mellom Harald U. og Willoch om påplussinga på jordbruksoppgjøret i 1977 eller 1978 eller når det var.

Even Lange: Ja, for det er jo lagt stor vekt på at høyrebølgen, og særlig Norviks innsats som du selv knyttet til gjennom samarbeidet med ham, foregikk ved en nokså omfattende endring i landbruksbefolkningen.

Johan C. Løken: Ja, velgerundersøkelsene viste at i denne perioden hadde Høyre en oppslutning i landbruksbefolkningen eller blant bøndene som stort sett var på linje med gjennomsnittet. Og det var et bedre resultat enn det du hadde før og etter. Så hadde vi jo det tapet som knyttet seg til EU-saken, og da var det vel to faktorer i dette. Den ene var striden knyttet til eiendomsretten, ikke sant, hvor Willoch på en måte utmanøvrerte Senterpartiet. Og det andre var – kall det at man valgte å gå inn i en konsensus om den økonomiske delen av landbrukspolitikken.

Even Lange: Hvordan var det Willoch utmanøvrerte Senterpartiet?

Johan C. Løken: Nei, det var jo i striden knyttet til konsesjonslovgivningen og eiendomsrettens plass og boplikten og ”bordet-fanger” og alt dette. Det var et veldig tydelig konflikttema og en av de viktigste årsakene til at Senterpartiet tapte i forhold Høyre utover på 1970-tallet og begynnelsen av 1980-tallet.

Harald Espeli: Det slående her er jo hvor lite eiendomsretten er profilert som tema, så dette er et typisk landbrukspolitisk dokument i den tradisjonelle –

Johan C. Løken: Vi valgte å ikke gå så veldig sterkt inn på det.

Harald Espeli: Men det reflekterte jo også at striden om konsesjonsloven ikke hadde startet for alvor ennå.

Johan C. Løken: Nei.

Harald Espeli: For den tok jo av fra 1974.

Johan C. Løken: På et litt senere tidspunkt. [pause]. Det er ikke frisket opp her.

Even Lange: Nei, det er heller ikke gjort til noe tema i vår forberedelsesmappe. Men dette er vel en del av bakgrunnen som du var inne i for at du fikk hen–

Johan C. Løken: For det var jo mange som da hadde ventet at det var Harald U. [Lied] som skulle bli landbruksminister. Og noen hadde kanskje også ventet Torstein Tynning. Når det gjelder den siste, var det på det tidspunktet kjent at han hadde alkoholproblemer. Han ble jo kastet, kan du si, fra Stortinget eller henvist til andre plasser, men klarte å kjempe seg inn. Når det gjaldt Harald U., var det sånn at det ble sagt at Kåre oppfattet Harald U. som litt vel naiv.

Even Lange: Og det kunne man ikke si om deg?

[Latter]

Johan C. Løken: Jeg hadde vel ikke fått sjansen til å vise det på samme måte, kanskje. Det var jo også litt sånn når vi driver med anekdotene da, at det som ble testet på om du kunne bli statsråd, var hvordan du håndterte pressens spørsmål: ”Har Willoch ringt?” Jeg vet ikke om dere husker det? Journalistene ringte rundt til dem som kunne tenkes å bli statsråd eller ønsket å bli det, og spørsmålet var: ”Har Willoch ringt?” Og testen på om du kunne bli belønnet, var hvordan du håndterte det spørsmålet. Harald U. var jo en ærlig og oppriktig fyr, så da pressen ringte til Harald U. og spurte: ”Hva vil du svare hvis Kåre svarer?” Så svarte han jo som sant var: ”Ja, jeg vil jo svare ja.” Og da var det en vitsetegner i Oppland Arbeiderblad som het Herb, som hadde tegninger av Harald U. som satt bak telefonen og så litt sånn lettere forvirret ut. Så var det spørsmålet, og det var referert til den episoden, og så sto det: ”Ja, men da trenger jo ikke Willoch å ringe.”

[Latter]

Harald Espeli: Ja, mange oppfattet det jo som ganske overraskende da du ble statsråd.

Johan C. Løken: Men jeg hadde jo vært med i programkomiteen og kjente mange av disse, hele dette sjiktet av rådgivere og toneangivende folk helt tilbake fra begynnelsen av 1960-tallet. Jeg hadde for så vidt den faglige skoleringa og varformann i Hedmark Høyre. Jeg valgte da å ikke ta førsteplassen på Stortinget i 1977. Lars T. Platou gikk jo av i 1977, så da kjørte vi fram Christian Erlandsen, overlegen, og så var jeg nummer to. Det gjentok vi, så det var samme rekkefølge i 1981. Da gjorde Høyre i Hedmark et så bra valg at jeg ble innvalgt. Så sånn sett hadde vi en slags fersk godkjenning av velgerne da. Men akkurat hva det var – jeg har aldri spurt Kåre om hvorfor han valgte meg og ikke Harald U., for å si det sånn.

Even Lange: Trengte du lang betenkningstid før du svarte?

Johan C. Løken: Nei. Det vil si at jeg sa at jeg kan ikke svare med en gang, jeg må spørre min kone først.

Harald Espeli: I Arbeiderparti-regjeringer så –

Johan C. Løken: Jeg hadde lest i Aftenposten at jeg var kandidat før Kåre ringte.

Harald Espeli: I Arbeiderparti-regjeringene er det ikke helt uvanlig at statsråden blir tildelt statssekretær. Var det tilfellet hos deg?

Johan C. Løken: Nei, jeg sa jo at ok, vi skal ha en statssekretær som er vestfra, som snakker nynorsk, og som kanskje er knyttet til landbruksadministrasjonen. [Latter] Jeg fikk ikke pålegg om – det var jo en del som fikk pålegg om å velge kvinnelige statssekretærer, vet jeg. Men det var underforstått – jeg hadde ikke noe overstyring på det så vidt jeg husker. Men jeg fant ut av det da ble en jordskiftedommer, Helge Barstad, som også var ordfører i Førde.

Even Lange: Men den føringen var det –

Johan C. Løken: Ja, jeg definerte det.

Even Lange: Den var det du som definerte?

Johan C. Løken: Ja. Også politisk rådgiver var Sigvart Hovland.

Harald Espeli: Som du kjente godt?

Johan C. Løken: Nei, jeg kjente ham ikke godt på det tidspunktet. Jeg tok et søk gjennom forskjellige kanaler og fant fram til ham da. Så Barstad var jo i praksis kanskje det vi kan kalle en administrativ høyre hånd som leste grundig gjennom sakene og litt sånt, mens politikken var det Sigvart og jeg som drev, for han var jo da i sin beste alder og hadde vært aktiv i Høyre og drevet lobbying på vegne av Bondelaget i Stortinget, så han kunne spillet godt.

Harald Espeli: Hvordan ble du mottatt i departementet? Det var lenge siden det hadde vært noe Høyre-representant der.

Johan C. Løken: Ja, 50 år [latter]. Nei, det var tydelig at de hadde anstrengt seg for at det skulle bli en hyggelig mottakelse, og de var opplagt godt forberedt. Departementsråd da var Leif Hande. Han hadde hatt hele sin karriere i Finansdepartementet, var ekspedisjonssjef i finansavdelingen og var en så nær Sir Humpfrey- type som det er mulig å komme.

Harald Espeli: Såpass ja.

Johan C. Løken: Ja, han var rekruttert av Øksnes på tampen av hans tid – så han hadde vært der en to–tre år eller noe sånt. Han kom til Landbruksdepartementet på sine gamle dager, og Øksnes hadde funnet ut at det var veldig ålreit å ha en departementsråd som kunne Finansdepartementet. Og Hande var respektert. Hvis det var alvor, ble han hørt i Finansdepartementet. Han kunne holde orden i departementet, men han var jo ikke noen synlig leder eller noe sånt, meget diskré. Når det var noe han ikke var bekvem med, så sa han det ikke rett ut, men du hørte det på stemmeleiet. Jeg hadde en litt sånn anekdoteskapende samtale med ham den andre dagen, hvor han sa at jeg måtte være klar over det at embetsverket i Landbruksdepartementet var vant til å ha større makt enn det som er vanlig i de andre departementene. Så jeg spurte jo da: ”Hvorfor er det slik?” ”Jo”, sa han, ”det har vanligvis vært svake landbruksministre.” Om det var en advarsel eller en beskjed om å ta makta – det kunne tolkes tvetydig.

Even Lange: Men Nils Valla hadde jo uttalt seg veldig positivt om Arbeiderpartiets landbrukspolitikk.

Johan C. Løken: Jeg kan jo si litt mer om departementet, kanskje.

Even Lange: Ja.

Johan C. Løken: Den som ellers var sentral der da, var jo Grue. Han gikk året før meg på Ås. Vi hadde også vært tydelige antagonister i studentpolitikken. Han var en ganske radikal Arbeiderparti-mann og prøvde å bli valgt til formann i Samfunnet der ute. Da var det en del av oss som organiserte oss med sikte på å fremme en annen kandidat, så den andre kandidaten ble valgt, og Grue ble ikke valgt. Han var på en måte for sosialistisk for Ås-miljøet. Vi var jo også antagonister i de politiske debattene. Så da det gikk opp for våre samtidige at Grue var landbruksdirektør og jeg landbruksminister, gikk det et sånt, hva skal vi kalle det, forventningsfullt sus over landet.

[Latter]

Johan C. Løken: Hvordan går nå dette? Men han kom jo til meg den andre dagen og nærmest erklærte sin lojalitet. Han startet med å si at det var en tradisjon i Landbruksdepartementet at landbruksdirektøren forholdt seg direkte til statsråden. Det vanlige er jo at man går via departementsråden, ikke sant. Så han vil gjerne ha min bekreftelse på at det skulle fortsette

slik. Så det sa jeg jo ja til, og det var samtidig hans løfte om å være lojal, hvis du skjønner hva jeg mener.

Harald Espeli: Så var det jo to andre direktører der som det er naturlig å trekke fram. Den ene er skogdirektøren.

Johan C. Løken: Seip.

Harald Espeli: I og med at det var en av dine –

Johan C. Løken: I skogavdelingen ble jo jeg meget godt mottatt fordi jeg er forstkandidat og skogbruker, så det var ikke problematisk, og Seip valgte etter forholdsvis kort tid å be om avløsning som skogdirektør. Så da ble Oluf Aalde utnevnt. Hele den gjengen hadde jeg et godt forhold til, og den som jeg samarbeidet mest med, var Torstein Opheim. Han hadde jeg hatt som lærer på NLH, den nålevende forstkandidaten med best eksamen fra Landbrukshøgskolen. Så han brukte jeg mye og kjente fra før av. Han har jeg holdt kontakten med helt til det siste, for han har jo avsluttet karrieren med å være direktør i Landbruksbanken. Han var den av disse embetsmennene som jeg faktisk hadde mest med å gjøre. Han var på en måte den intellektuelle styrken i den avdelingen. Vi jobbet mye med skogpolitikk og fikk til skogavgift med skattefordel. Ja, kan du den?

Harald Espeli: Den er av de få tingene jeg har forberedt meg på. Men jeg tenkte vi skulle fortsette –

Johan C. Løken: Men vi kan komme tilbake til den da. Det var da forholdet til skogavdelingen. Så hadde vi jorddirektøren, det var jo Stubsjøen. Han var fersk, så han pleide å kokettere med at vi kom samtidig, litt sånn passe fremmede begge to. Han hadde jeg også et greit forhold til. Og så var det den du sikkert tenker på, Normann.

Harald Espeli: Ja.

Johan C. Løken: Som var sjef for –

Harald Espeli: Jord- og konsesjonsavdelingen, ja.

Johan C. Løken: Ja, før jeg tiltrådte, hadde jeg møte med Øksnes samtidig som vi gjennomgikk departementet og disse forskjellige embetsmennene. Han sa jo da at Normann var vanskelig å ha med å gjøre, og at hans forgjenger nok var en bedre jurist. Han knyttet sin person veldig sterkt til den eksisterende jord- og konsesjonslovgivningen, og det var jo de

områdene vi ønsket endringer på. Det ene gikk på dette med bruk av forkjøpsrett, hvor noe av det første vi gjorde, var å sette i gang en utredning med sikte på å omgjøre noen symbolsaker. Det å omgjøre er ikke enkelt, det går fort utover etablerte rettigheter. Så jeg husker vi hadde han Selmer, hva heter han? Mannen til –

Harald Espeli: Knut Selmer?

Johan C. Løken: Var det Knut han het? Ja, vi engasjerte ham til å utrede grensen for omgjøring, for det er veldig krevende å gjøre om. Men vi fant noen saker som det var forsvarlig å gjøre om – for å markere. Men Normann var veldig opphisset. Så var det en annen som overtok etter ham senere, som hette Selvik. Han var mer saklig, og han klarte å utrede de tinga han fikk i oppdrag å utrede.

Harald Espeli: Betyr det at –

Johan C. Løken: Det var han som også laget – altså dette høringsnotatet og den nye lovgivningen som var knyttet til jord, skog og sånn. Det var det Selvik som gjorde. Så sluttet en av Normanns byråsjefer, og jeg fant da ut at jeg ville ha en kvinnelig. Det var en av dem som hadde søkt, som hadde vært i avdelingen og nå var ute som dommerfullmektig, og som kanskje tilhørte en litt annen skole enn departementet. Så jeg bestemte meg for å utnevne Landbruksdepartementets andre kvinnelige byråsjef. Og da protesterte ekspedisjonssjefen vilt.

Harald Espeli: Betyr det at Normann egentlig ble tatt av saken på—

Johan C. Løken: Dels brukte vi Selvik, og så hadde vi jo Barstad, statssekretæren. Hans jobb var å kontrollere det som foregikk i den avdelingen, slik at det ikke skjedde noe der som vi ikke var bekjent av. Og så var jo strategien ellers – den brukte vi for så vidt overfor hele departementet – at når vi hadde møter med avdelingen, så forlangte jeg at den yngste saksbehandleren skulle være med, noe som ikke var vanlig. Når statsrådene hadde møte med avdelingene, var det jo seniorfolka som kom. Så jeg sa at nå skal vi ha det som praksis her at jeg skal ha med yngste saksbehandler, for han var jo minst besmittet av konvensjonell tenkning hvis du skulle ha litt nytenkning. Når jeg hadde gitt beskjed om at han skulle lage et notat, så lot ikke det seg fjerne. Så dermed hadde vi en kilde til å få opp nye ting i måten det ble tenkt på.

Harald Espeli: Før vi går videre på konsesjons–

Even Lange: Vi kunne kanskje gå inn i selve det generelle skiftet som det innebar, hvor Nils Valla uttrykte en mening at han hadde vært positiv til Arbeiderpartiets landbrukspolitikk og imøteså din gjerning med en viss skepsis. Opplevde du det som –

Johan C. Løken: Nei, selv om det var skjelling og smelling i dørene, var det jo et konstruktivt forhold til Bondelaget. Jeg etablerte et personlig godt forhold til Valla og også til Haga. Disse to hadde betydelige problemer med hverandre, så når de skulle betro seg om maktkampen, kom de til meg. [Latter]. Så vi hadde veldig greit forhold. Og vi hadde jo en del store saker. Vi hadde jo overproduksjonsproblemet, ikke sant. Vi innførte jo topprissettet på mjølk, vi hadde den såkalte kjøttpakka som var en rekke tiltak for å få balanse i kjøttmarkedet, deriblant et prinsippvedtak som innebar at landbruket selv tok det økonomiske ansvaret for overproduksjonen. Det var det første landet i Europa hvor man fikk til et sånt vedtak. Det er vel av de tinga Willoch skriver om, tror jeg.

Harald Espeli: Ja, det skriver han litt om. Jeg tenkte vi kunne få – når du først har gått på det, eller skal vi godt komme tilbake til det?

Johan C. Løken: Og så var det jo slik at det på en måte var etablert en slags forståelse her, og da var det forhandlinger vinteren 1982 hvor Presthus personlig var inne i bildet og så det politiske poenget med å få disse tinga på plass. Allerede på det tidspunktet var Isaksen inne i bildet, han ble jo senere landbruksminister og var direktør i Kjøtt- og fleskesentralen, så han var også med i den kretsen på landbruks- og bondelagssida som forhandlet disse tinga på plass. Det endte jo med at vi våren 1982 fikk oppfylt inntektsmålet og fikk Bondelaget til å skrive under på at det var nådd. Så da var det egentlig ikke mulig å klage på så mye lenger, for å si det sånn, de var på en måte brakt under kontroll.

Even Lange: Jeg tror det er et godt sted for å ta en liten pause. Så kan vi fortsette med de spesielle sakene –

Johan C. Løken: Det er noen spesialiteter her?

[Latter]

Even Lange: Da tar vi en ti minutter. Eller fem.

-----PAUSE-----

Harald Espeli: Jeg tenkte at vi skulle fortsette der hvor vi slapp, med kjøttpakka og det som i hvert fall utvilsomt ble klarere prinsipielt fastsatt enn før, at landbruket hadde ansvaret for produksjonen som gikk utover den nasjonale etterspørselen i Norge. Primært var jo dette på kjøtt. Hvor lett var det å få dette her på plass? På melk hadde man jo hatt en ganske stor reguleringseksport siden 1950-tallet.

Johan C. Løken: Nei, hvis jeg hadde tatt meg bryet med å gå tilbake i arkivene og frisket opp, så kunne jeg kanskje ha gitt et bedre svar, men det har jeg da altså rett og slett ikke gjort. Det er klart det skjer mye med hukommelsen på 25 år. Men det forelå jo en form for krise i den forstand at det var veldig overproduksjon av kjøtt. Det må vel ha vært samtidig at vi også innførte toprissystemet på mjølk, for det ble vel også innført i min tid.

Harald Espeli: Kvoteordningen kom fra 1983.

Johan C. Løken: Ja, det var jo på en måte en del av det samme. Det var i den samme veven alt dette modnet. Det var jo også samtidig med at man innførte toprissystem rundt omkring i Europa ellers. Det var ikke noen tvil om at Bondelaget og Isaksen og co. var rimelig bekymret da. Og så var det dels spørsmål om å skaffe penger, det var vel snakk om et par hundre millioner. Det var jo ikke så rent lite til markedsreguleringstiltak. Så det var tiltak for å prøve å begrense produksjonen – utgifter til produksjonsregulerende tiltak.

Det var også et annet element i dette som var en sak til gjentatt bekymring og konflikt i regjeringa, og det var importbegrensinger i importen på høy fra Sverige. Det var også et element i dette. Så da ble det skrudd sammen ei pakke som inneholdt flere tiltak som Grue var med og fikk til. Så jobba vel jeg mye med Presthus for å få Finansdepartementet med på dette. Jeg kan ikke si at jeg har en veldig presis erindring om at det var jeg personlig som spilte inn i dette, men at det som da var en forutsetning for å få dette til, var det økonomiske ansvaret for overproduksjonen. Jeg tror ikke at det var noe jeg kletke ut for å få Finansdepartementet med på hele operasjonen, og som samtidig var en slags seier for, du kan kalle det Finansdepartementet og Høyre, den initiale Høyre-vinkelen. Og da hadde ikke resten av regjeringen noe valg, annet enn å bli med på resten av tiltakene, selv om de kanskje ikke likte dem. Det som ganske ofte dukket opp som litt konfliktfylt, var den der stoppen i importen av høy fra Sverige. For det var det en del grupper som ikke likte, og det var også problemer med svenskene. Så det var en ganske konfliktfylt sak som faktisk var på regjeringas bord flere ganger.

Even Lange: For den har vært omfattende, den importen?

Johan C. Løken: Ja, det var en ganske betydelig import av høy fra Sverige som bidro til å presse produksjonen.

Harald Espeli: Så sånn –

Johan C. Løken: Så var det da det med toppris for mjølk. Det var vel også en del av de tinga som ble håndtert mer eller mindre i parallell med dette.

Harald Espeli: Ja, men –

Johan C. Løken: En faktisk konsekvens av det prinsipielle.

Harald Espeli: Altså, der er det en helt annen logikk. For her er det jo snakk om at jordbruket får det økonomiske ansvaret for produksjonen utover nasjonalt konsum. Og da bruker man omsetningsavgifter eller lignende for å presse prisene mer ned, man bruker reelt sett prisene med mer for å få ned den nasjonale produksjonen.

Johan C. Løken: Men de bevilget også forholdsvis store penger til ulike markedsføringstiltak med prisnedskrivning og eksport og forskjellig sånne ting.

Harald Espeli: Ja.

Johan C. Løken: Så det er jo sånt som finansdepartementetskulturen ikke liker. Det var et viktig element i det hele.

Harald Espeli: Det var jo også svært kontroversielt i opinionen å dumpe billig kjøtt.

Johan C. Løken: Ja, og så hadde vi jo en ting til også, og det var kvoten på personlig import av kjøtt. Den ble jo økt fra – var det fra tre til ti kilo? Det var den personlige importen, hvor mye kjøtt kunne du ta med. Nei, det var andre veien, det var vel sånn at vi reduserte den.

Harald Espeli: Det var det som var det kontroversielle.

Johan C. Løken: Vi reduserte fra ti til tre kilo. Men jeg husker at Willoch ikke i noen del av dette hadde problemer. Jeg husker ikke helt hva han sa, men akkurat det hadde han ikke noe problem med. Så der var det puritaneren og nasjonalisten som på en måte kom til syne mer enn sosialøkonomen og høyremannen, for å si det sånn. Det at folk ikke skulle kunne få lov til

å ta med seg så mye kjøtt de ville fra Sverige, det var greit nok. Det hadde han ikke noe problem med.

Harald Espeli: En konsekvens av dette økonomiske ansvaret var jo at Landbrukssamvirkets reelle posisjon i reguleringsystemet ble konsolidert. Det var jo ikke helt i tråd med det som Høyre ofte hadde –

Johan C. Løken: Neida. Man valgte jo på en måte en smule pragmatisme her, ikke sant, og den var også gjenspeilet, kan du si, tydeligere enn i visse tidligere epoker i den landbrukspolitiske utredningen.

Harald Espeli: Men du var fullt på det rene med at det var en nødvendig konsekvens?

Johan C. Løken: Nei, jeg er ikke sikker på om det ble forklart for Kåre.

[Latter]

Johan C. Løken: Men jeg ser ikke bort fra at Finansdepartementet og Presthus skjønnte det.

Harald Espeli: Nei, for det er jo en skikkelig pakke dette her, hvor man –

Johan C. Løken: Det var ganske mange virkemidler, og det var et ganske radikalt grep, hvis du ser sånn på det.

Harald Espeli: I etterkant vil jo jeg anse dette for å være noe av det viktigste du gjorde som landbruksminister.

Johan C. Løken: Ja, det kan være. Men alt henger sammen med alt, ikke sant? Kjøttpakka, disse reguleringene og det økonomiske ansvaret, topprisordningen på mjølk og oppfyllelsen av inntektsmålet. Her henger på en måte alt sammen med alt.

Harald Espeli: Men på melk var det en annen logikk som ble lagt til grunn, ikke sant. For der hadde man en tradisjon, der hadde man et produksjonsmål som var fastsatt i Stortingsmelding nr. 14 på 1800 millioner liter melk, og det skulle man produsere enten folk drakk den eller ei. Og der var det jo et kontinuerlig produksjonspress. Der ble det valgt en annen løsning som tidligere hadde ligget veldig langt inne, og som må sies å være i strid med tradisjonell Høyre-ideologi, nemlig at man etablerer en produksjonskvote på hvert enkelt gårdsbruk og du får ikke lov til å produsere mer uten å produsere med tap.

Johan C. Løken: Du kan også argumentere med at det på en måte er markedets logikk, ikke sant. Det du kan si, er at en viss mengde har en gitt verdi, og når produksjonen øker utover det, har det konsekvens for prisen. Og så har du det at det som er mjølkesystemets problematikk, er det store antallet småprodusenter. På dette tidspunktet var det antagelig 40 000.

Harald Espeli: Minst.

Johan C. Løken: 40–50 000, hvordan var dette igjen? Jo, da jeg ble født, var det 200 000 mjølkeprodusenter. Da jeg gikk på Jønsberg i 1965 var det 100 000, og da jeg var minister, så trur jeg at det var 40 000, og nå er det 15 000. Hvis vi hadde hatt svensk eller dansk struktur, hadde vi kanskje hatt 2000. Så mjølkestrukturen når du har et stort antall småbruk, var på en måte det viktigste i opptrappingsvedtaket midt på 1970-tallet. En ting var opptrappingen, men en annen ting var at man bestemte seg for å bruke veldig store ressurser på å ta vare på de små mjølkebruka. Kostnaden for en produksjonsstruktur på mjølk som avviker fra det økonomiske optimale, er 4–5 milliarder. Du kan si det er det største avviket fra en normal markedstilpasning i norsk næringsøkonomi antagelig. Men nå faller jo antall produsenter fortsatt ganske sterkt da, og gjennomsnittsbesetningen er nede på 18 kyr. Danmark er på 100. Men hele mjølkemakta her var jo *de facto*, kan du si, en viktig politisk faktor, ikke sant. De hadde på en måte makta i Bondelaget og var altså et viktig element der. Så man forholdt seg på mange måter pragmatisk til det. Toprissystemet er jo en amerikansk oppfinnelse.

Og kvotetenkningen dukker nå opp i klimapolitikken, det er akkurat samme type teori. At kvotene blir brukt i klimapolitikken, har samme grunnleggende teori som kvotene som ble brukt for å styre melkeproduksjonen. Og alt det her stammer altså fra amerikanske universiteter. Så det er ikke sånn at man i markedsøkonomiske systemer er prinsipielt fjern fra å håndtere problemer av denne typen med sånne inngrep. Du kan si at det du nå ser i Europa etter hvert som mjølkeproduksjonen kommer mer i balanse, etter hvert som strukturen endres og det blir stadig færre og større produsenter, så faller på en måte noe av den logikken bort som begrunner kvotesystemet. Så er det jo spørsmål om vi da står overfor et tidsskifte. Nå er det jo snakk om mangel på mjølk i hele verden faktisk. Hele bildet er i ferd med å snu.

Harald Espeli: Men det å etablere en produksjonskvote som du ikke kan overstige på bruksnivå eller produsentnivå, det var noe prinsipielt helt nytt. Det hadde aldri vært praktisert i norsk jordbruk tidligere.

Johan C. Løken: Nei, jeg vet ikke om de hadde noe. Fiskeriene kanskje? Kan du kanskje parallellegge noe der, eller er det først senere?

Harald Espeli: Ja, det var vel først senere, tror jeg, faktisk.

Johan C. Løken: Jeg ser ikke bort fra at det har vært former for produksjonsregulering i fiskerisektoren som var av eldre dato.

Harald Espeli: Ja, men altså på produksjonsenhetsnivå –

Johan C. Løken: På det enkelte bruket –

Harald Espeli: Ja, så det var noe prinsipielt nytt i Norge. Og bondeorganisasjonene vegret seg jo i det lengste.

Johan C. Løken: Nei, for det er klart at det er ikke populært for noen dette.

Harald Espeli: Så det var et ganske drastisk reguleringstiltak.

Johan C. Løken: Men dette ble markedsført som god politikk som vi er bekjent av, for å si det sånn. Jeg mener å huske at det ikke var kontroversielt i Stortinget.

Harald Espeli: Nei, der ble det jo knapt nok debattert.

Johan C. Løken: Og heller ikke internt i Høyre.

Harald Espeli: Nei, heller ikke internt i Høyre.

Johan C. Løken: Det er mulig at man murret litt i Finansdepartementet. Man så jo dette som en måte å få det balansert – samlet sett så man seg tjent med dette, ikke sant. Det grunnleggende sett fra Finansdepartementet side var at man flyttet kostnadene for overproduksjonen over på bondefellesskapet.

Harald Espeli: Men samtidig med å fryse produksjonsstrukturen.

Johan C. Løken: Ja.

Harald Espeli: Det var kostnaden fra en økonomisk synsvinkel da. Men sånn som du framstiller dette, var det en helhetlig pakke hvor dette gikk sammen med –

Johan C. Løken: Alt. Altså litt sånn alt henger sammen med alt her. Men det at det spisset seg med den kjøttpakka og alle de tinga som inngikk der, og dette med ansvaret for overproduksjon og erklæring at man skrev under på det, ble jo brukt forholdsvis mye. Hvor mye var det de brukte, 1500 millioner? Jordbruksoppkjøret våren 1982 kosta – økningen var 1500 millioner. Så det var ikke lite, det har aldri senere vært så stort.

Harald Espeli: Så det var en måte å sukre pillen med?

Johan C. Løken: Det ble brukt for å sukre pillen. Man tok i så man var sikker og kunne si at nå er inntektsmålet oppfylt og Bondelaget har skrevet under. Disse tinga var Presthus veldig bevisst med på. For det var jo sett på som en måte å nøytralisere Senterpartiet på, ikke sant, konkurransen om makta, ja.

Harald Espeli: Jeg har skrevet Tines historie nylig, og der har jeg et lite avsnitt om advokat Jan C. Paulsens kamp mot Meierisamvirket. Du ble jo involvert nødvendigvis relativt raskt i den saken. Slik jeg tolker Landbruksdepartementets rolle i saken, var de svært negative til at han skulle etablere noen osteproduksjon på Romerrike før du inntok departementsstolen.

Johan C. Løken: Jeg husker han, og vi valgte å være snillere med ham enn det departementskulturen tilsa. Men jeg klarer ikke presist å huske hva vi egentlig gjorde.

Harald Espeli: Nei, det skjønner jeg godt.

[Latter]

Johan C. Løken: Men jeg husker hvordan det endte. Hans idé var å produsere fantastisk god sånn Roquefort-type ost med upasteurisert melk. De gode franske ostene er produsert av upasteurisert fersk melk, og det var hans idé at han skulle lage god, roquefortlignende ost basert på upasteurisert melk. Men når du ikke pasteuriserer mjølka, er det stor fare for at det går gærent med bakteriene. Og det gjorde det her, så han klarte ikke å holde det gående så lenge før dette prosjektet rett og slett ble knekt av bakteriene. Nå er det er ikke om Tine da, forhåpentligvis, eller er det det du skriver?

[Latter]

Harald Espeli: Jeg skriver også om konkurransen hans.

Even Lange: Men ellers er det vel et annet tidligere osteoprojekt som kanskje hadde en større betydning, nemlig Jarlsbergosten.

Johan C. Løken: Jada, men den var ikke landbrukspolitisk kontroversiell.

Even Lange: Nei.

Johan C. Løken: Jeg var jo i USA, jeg da – og nå er vi vel i ferd med å avspore igjen?

Harald Espeli: Denne tar vi godt.

Even Lange: Vi tåler noen avsporinger.

Johan C. Løken: Det var jo et godt forhold mellom Reagan-administrasjonen og Willoch-regjeringa. Så vi ble veldig godt behandlet, og jeg ble invitert. Hvis jeg utvider historien litt, får jeg med en anekdote til. Så da la vi opp til en lengre reise. Vi dro først til Acapulco på World Food Council, hvor Norge representerte de nordiske landene. Så var jeg på offisielt besøk hos den meksikanske landbruksministeren. Det meksikanske landbruksdepartementet hadde en egen hangar med et utvalg av helikoptre og *executive jets*. Så Grue, jeg og kona mi ble fløyet rundt i Mexico. Deretter dro vi til Davis-universitetet i California og studerte bioteknologi. Et av de områdene jeg startet med forholdsvis tidlig, var jo bioteknologi. Så vi hadde to dager på Davis-universitetet og en uke i Washington, hvor vi ble meget godt mottatt. Jeg ble også kjent med John Block, Reagans landbruksminister. Det amerikanske landbruksdepartementet er ikke noe småtteri. De har fem kvartaler i Washington, 100 000 ansatte og regner seg for å være nest mektigst i byen etter Pentagon. Det var en voldsom selvbevissthet.

Men John Block ble jeg godt kjent med, han var mer på min alder. De fleste ministrene til Reagan var jo på hans alder, så de er jo døde og begravet. Så Block har jeg holdt kontakt med. Ikke så ofte som hvert femte, men heller ikke så sjelden som hvert tiende år, har jeg vært tilbake til Washington og holdt kontakt med ham, sist nå i vår. Det skrev jeg om i Nationen, har med det Amerika-brevet. Så jeg spurte da vi var på briefing i det amerikanske landbruksdepartementet, om det fortsatt var 100 000 ansatte. Nja, men det var fortsatt over 90 000. Så det er mektig, det er ofte ikke oppfattet hvor sterke disse interessene er i USA.

Et viktig formål med turen var å øke kvoten på eksport av Jarlsbergost. Jeg har ikke satt meg inn i opprinnelsen, men forholdsvis tidlig, det må ha vært tidlig på 1960-tallet kanskje, fikk man til en kvote med amerikanerne. Jeg går ut fra at det antagelig var sikkerhetspolitisk

begrunnet at vi i det hele tatt slapp til. For det amerikanske systemet er meget proteksjonistisk, slik at vi fikk en kvote på, var det 5000 tonn? Så noe av formålet med reisen var å forhandle opp denne kvoten. Men det var det ikke snakk om i det hele tatt, for selv om det var et veldig godt forhold, var det ikke aktuelt. Men vi var i Connecticut og hadde møte med – Tine har jo et eget datterselskap der borte som heter Norseland Foods. Så jeg var der på befaring, og senere kom direktøren tilbake til Norge. Da ble det arrangert stort selskap i Parkveien hvor direktøren i Norseland Foods fikk St. Olav for innsatsen med å selge Jarlsberg.

Så får vi ta anekdoten da. Willoch likte jo ikke at statsrådene var på reise, [latter] og denne turen varte alt i alt i tre uker, så Willoch begynte jo å lure. Så spurte han den av statsrådene som jeg hadde det nærmeste personlige forholdet til. Det var Wenche Frogn Sælleg. Så han spurte Wenche, han visste at hun antagelig visste da han spurte: ”Ja, hvor er Løken, hva driver han med?” ”Han er på landbrukskonferanse”, svarte Wenche da, den ene dagen etter den andre. Så sa Kåre til slutt: ”Si meg”, sa han, ”dyrker de noe på disse landbrukskonferansene?”

[Latter]

Harald Espeli: Han ventet på høstingen, han da.

Johan C. Løken: Det var hans måte, han sa aldri noe til meg. Disse seniorministrene som han var kamerat med, fikk jo refs for utenlandsreisene direkte i regjeringsmøtene. Men jeg fikk bare høre det fra Wenche hva han hadde sagt.

Even Lange: Ja, det bringer oss kanskje inn i temaet hvilken kultur denne regjeringen hadde?

Johan C. Løken: Ja, det var jo meget hyggelig og sivilisert, for å si det sånn.

Even Lange: Men altså noen fikk refs mer spøkefullt.

Johan C. Løken: Det var nok litt sånn for liksom, det var en slags del av et ritual, ikke sant, som vi lærte. Det var særlig Lars Roar, kulturministeren, som var stadig på reise, så han ble hundset for sine utenlandsreiser.

Even Lange: Men de grupperingene du refererer til, er altså en krets med seniorministre eller den indre krets.

Johan C. Løken: Ja, de som hadde vært i Stortinget sammen med Kåre, ikke sant. Så vi som ikke var en del av den, var ikke en del av det buekorpsset, hvis du skjønner hva jeg mener? Det

var de som ble med over. Men jeg hadde ikke vært sammen med Kåre på Stortinget, jeg kom jo rett i regjeringa.

Helge Pharo: Men var det mye –

Johan C. Løken: Men jeg hørte sjelden noe, kan du si. Jeg la fram mine saker og diskuterte dem av og til med Erling Norvik eller med Presthus. Og disse litt vanskelige sakene interesserte jo Kåre seg for, men han hadde som sagt som regel en velvillig og hyggelig og grei behandling. Det var jo kontroverser med Finansdepartementet, men jeg vant da mine saker, så jeg hadde liksom forstått. Jeg vet ikke, det kan du jo sjekke i departementet, men det sies jo at jeg vant flere saker i kampen med Finansdepartementet enn det som var vanlig at statsrådene gjorde.

Helge Pharo: Så det var ikke sann at disse eldre var en slags indre kjerne i regjeringen?

Johan C. Løken: Ja, det er klart at det var det på sett og vis. Du hadde jo Stray. Jeg er av dem som mener at han har vært undervurdert. Og det foregikk på den måten at Kåre tok aldri viktige beslutninger uten å ha hørt – Stray; Han satt der og hørte på sakene, og så oppsummerte Kåre, prøvde seg litt med å se på saken, på den ene siden og på den andre siden, men slik. Og så så Kåre bort på Stray, og så sa han: ”Hva sier du om dette da, Svenn?” Og som regel nikket han. Men i en av ti saker grep han ordet og tok fatt i Kåres analyse og viste på en overbevisende måte at han hadde tatt feil. Da skiftet Kåre standpunkt.

Helge Pharo: Men Stray stakk seg ikke fram i utide?

Johan C. Løken: Nei. Han er jo veldig beskjeden og litt uvøren på egne vegne. Og så var det jo veldig tett med Willoch og Presthus og styringa av Finansdepartementet og alt dette, ikke sant. Det var en veldig tydelig akse.

Harald Espeli: Når vi nå er på regjeringsnivå, er det en av statsrådene som er død, altså Koppernæs.

Johan C. Løken: Det er jo flere døde.

Harald Espeli: Ja, det er flere døde, men hun –

Johan C. Løken: Presthus er jo død.

Harald Espeli: Ja, han vet jeg jo.

Johan C. Løken: Koppernæs er død, Rettedal er død, Hveding.

Harald Espeli: Det begynner å bli mange.

Johan C. Løken: I fjor var det 25-årsjubileum, og da møtte de fleste opp, både statsråder, statssekretærer og rådgivere fra hele perioden. Stray møtte ikke. Det ble sagt at det ikke skyldtes at han ikke var i form, men han var på reise.

Harald Espeli: Jeg kjenner litt til telepolitikken i denne perioden, og ett av de store problemene da var de svære ventelistene på telefoner da dere tiltrådte.

Johan C. Løken: Det var det da, ja.

Harald Espeli: Og en av de grunnleggende endringene som regjeringen gjorde, var å åpne for et internasjonalt anbud på telefonsentraler som Koppernæs sto bak. Kan du huske om dette var et spørsmål som var debattert i regjeringen?

Johan C. Løken: Det var nok til behandling. Ja, kanskje den var [Utydelig ord]. Jeg klarer i hvert fall ikke – det var nok ikke av de tinga jeg engasjerte meg mest i [Latter].

Harald Espeli: Nei, for du har jo ellers gitt inntrykk av at Willoch var en forsiktig mann, det var små skritt. Men dette var et radikalt skritt. Det var ikke veldig politisk kontroversielt antagelig.

Johan C. Løken: Når han mente at det var godt begrunnet og godt gjennomtenkt, så tok han en del radikale skritt av den typen du nevner der. Men gjennomgående var han en forsiktig general, i hvert fall i den perioden da det var ren Høyre-regjering.

Harald Espeli: Som du sa, engasjerte Willoch seg veldig, altså personlig, som parlamentarisk leder i striden om konsesjonsloven i andre halvdel av 1970-tallet. Striden om dette spørsmålet var ikke noen sak som ble overlatt til sektorpolitikkerne. Det var et spørsmål Willoch engasjerte seg i med stor tyngde.

Johan C. Løken: Disse eiendomsrettsspørsmålene, rettssikkerhet og sånt var av de tinga han var oppriktig engasjert i. I tillegg så han det sikkert strategisk hensiktsmessig å markere konflikt eller ta Senterpartiet da. Det var jo det han på sett og vis gjorde, tok politisk land fra Senterpartiet på det området.

Harald Espeli: I memoarene sine har han et lite avsnitt om konsesjonsloven som ikke ligger i den kopien du har sett, men som du sikkert husker, hvor han sier at han skrev et personlig utkast til disse nye lovparagrafene for å rydde opp i meningsløsheter, som han kaller det. Var det et viktig innspill i revideringen av konsesjonsloven da dere begynte med det høsten 1981?

Johan C. Løken: Det han var mest opptatt av da og mest forarget over, var denne ”bordet-fanger-paragrafen”, som innebar at hvis jeg hadde en eiendom og solgte den til deg, så kunne staten møte opp og si at nå går vi inn i kontrakten og overtar den, du kan ikke gjøre om kjøpet. Den var jo meget omstridt og belastet. Så det var av de tinga som man satset på å få omgjort, og som førte fram i Stortinget. Så den bestemmelsen ble omgjort. Og det var av de tinga og et område hvor Kåre på en måte var hellig forarget og fulgte med i måten å håndtere det på.

Harald Espeli: Så der engasjerte han seg personlig. Hvilke andre områder var det han engasjerte seg personlig i på ditt saksområde?

Johan C. Løken: Nei, han var det en kan kalle eiendomsrettsverner-

Harald Espeli: Ja.

Johan C. Løken: Så har vi jo dette med boplikten. Det var et annet område.

Harald Espeli: Der engasjerte han seg også personlig?

Johan C. Løken: Ja, han fulgte nok med på de tinga, men jeg husker ikke. Det finnes sikkert dokumenter i mitt arkiv som viser prosessen, men jeg har som sagt ikke tatt bryet med dykket.

Harald Espeli: Det var denne striden om ”bordet-fanger-paragrafen”, altså paragraf 15 i konsesjonsloven, den hadde jo rast fra 1974 av, og det var blitt en type enighet om at den skulle endres da du inntok statsrådsstolen. Så spørsmålet er på hvilken måte denne bestemmelsen skulle endres. Det som det var enighet om eller betydelig enighet om, var jo at det lå et lovforslag på Stortingets bord hvor det var et forslag om forhåndsuttalelse fra landbruksmyndighetene om man skulle bruke forkjøpsretten eller ei. Det var det forslaget som lå på bordet da du inntok statsrådsstolen?

Johan C. Løken: Var det i Stortinget mener du?

Harald Espeli: Ja, det mener jeg bestemt, ja.

Johan C. Løken: Mener du å huske at vi trakk det da?

Harald Espeli: Nei, den måtte jo bli fremmet på ny, ikke sant. Den ble ikke behandlet våren 1981?

Johan C. Løken: Den ble på mange måter bare liggende.

Harald Espeli: Den ble liggende, ja.

Johan C. Løken: Ja.

Harald Espeli: Riktig. Det var jo en måte å løse dette på, og det var en metode dere også lanserte i høringsnotatet som én mulig vei, men den ble forkastet. Denne typen forhåndsuttalelse er jo en måte å skape forutsigbarhet for avtaleparter på om hvordan myndighetene vil opptre. Hvilke begrunnelser hadde du for at dette ikke –

Johan C. Løken: Jeg må si at jeg har ikke klar erindring om det, men det er klart den løsningen som ble valgt, var prinsipielt tydeligere. Det er klart at du da kunne gjøre –

Harald Espeli: Ja, i løpet av en gang i framtiden.

Johan C. Løken: Kall det et rettssikkerhetssynspunkt – en prinsipielt tydeligere løsning.

Harald Espeli: Kan du huske om Willoch engasjerte seg?

Johan C. Løken: Nei, jeg husker ikke presist de enkelte tingene, men hele dette området var noe han interesserte seg rimelig klart for. Han fulgte med.

Harald Espeli: Ja, det er neppe noen tvil om hva han mente var sikkerhetsmessig best. Det tror jeg. Når du nå vurderer denne striden og dette i ettertid, hva vil du anse for å være det viktigste ved den? Det er jo flere sider, den ene er det lovmessige, det andre er det politiske, det opinionsmessige.

Johan C. Løken: Man hadde på en måte to sider. Den ene var det du kan kalle mer eller mindre selvvinnlysende rettssikkerhet. Og når det gjaldt den ”bordet-fanger-paragrafen”, var det vel egentlig ingen varme forsvarere av den. Den sto seg forholdsvis dårlig sett fra et rimelig lettfattelig rettssikkerhetssynspunkt. Så hadde vi noe annet der, og det gikk på de delene av konsesjonsloven som var en konflikt mellom det jeg kanskje kalte agronomisk hensiktsmessighet og innholdet av eiendomsretten – eller rekkevidden av eiendomsretten. For det som da var Bondelagets og i betydelig utstrekning i Senterpartiets synspunkter, var jo at

ved agronomisk hensiktsmessighet knyttet til rasjonalisering, sammenslåing av bruk, skulle man være sikker på at den som eide eiendommen, samtidig drev og bodde der og så videre. De tinga. Det var et sett av verdier her. Et annet sett av verdier var hensynet til eiendomsrett og arverett og folks mulighet til å rå over egen eiendom og være sikker på at det du eide, kom dine etterkommere til gode. Så her hadde du verdier som var i konflikt. Og vi gjorde jo et forsøk på å flytte balansepunktet mellom de to interessene.

Even Lange: I retning av eiendomsinteressene.

Johan C. Løken: Med større vekt på eiendomsrett og arverett bort fra agronomisk optimalisering til en mer verdikonservativ forståelse.

Harald Espeli: Når du ser på hvor lite forkjøpsretten, den statlige forkjøpsretten, betydde for strukturrasjonaliseringen i jordbruket –

Johan C. Løken: Vi satte jo i gang, vi gjorde en undersøkelse, husker jeg, som viste at når vi så på faktisk forbedring av bruksstrukturen, hadde forkjøpsretten bidratt med halvannen prosent av forbedringen.

Harald Espeli: Sett på den bakgrunnen – hvordan vil du da forklare hvor intens motstanden var mot å avvikle denne ordningen fra Bondelaget og fra Senterpartiet?

Johan C. Løken: Det var et slags maktsymbol, ikke sant. Dels et maktsymbol, men det er mulig at det også var en forsvarslinje overfor øvrige deler av lovgivningen der. Det var et område politisk hvor Senterpartiet og Arbeiderpartiet opererte sammen, kan du si. Og da hadde jo Arbeiderpartiet et motiv. Når du hadde Høyre-mindretallsregjeringen, var det jo klart at hvis Arbeiderpartiet kunne finne områder som samtidig mobiliserte Senterpartiet, så gasset de opp for å få undergravd borgerligheten. Så det hadde også et maktpolitisk aspekt fra dag til dag i Stortinget.

Harald Espeli: Dette er det politiske strategiske elementet, ”bordet-fanger-paragrafen”. Den kom jo inn i jordloven i 1955 med full støtte ikke minst fra Holm i Høyre nettopp for å bidra til strukturrasjonalisering. Mens derimot bo- og driveplikten kom inn nærmest over bordet i 1974 både i odelsloven og i konsesjonsloven.

Johan C. Løken: For det som skjedde i 1974 – da hadde man jo utredet denne lovgivningen med sikte på å finne lovgivning som kunne være egnet til å beskytte norske interesser i tilfelle Norge ble EU-medlem. Og så kjørte man videre med dette selv om vi ikke ble EU-

medlemmer, og selv om det strengt tatt egentlig ikke var behov for det sett ut fra målet. Men det var utviklet metoder og teknikker her som appellerte til en viss reguleringslyst. Og da ble jo dette gjennomført i 1974.

Harald Espeli: Så du vil forklare det som en type reguleringslyst?

Johan C. Løken: Ja.

Harald Espeli: Det kom jo inn under den parlamentariske – altså dette var jo ikke en del av forarbeidene til odels- og konsesjonsloven. Selv om det hadde vært boplikt i odelsloven ved odelsløsning, var jo dette et nytt prinsipp også i odelslovssammenheng – noe som var relativt prinsipielt nytt.

Johan C. Løken: Altså bopliktsargumentet ved kjøp av eiendommer var i betydelig grad aktualisert ved at man så å si skulle beskytte norske interesser med tanke på et EU-medlemskap og en viktig drivkraft bak det virkemiddelet. Og så kjørte man det gjennom selv om det ikke ble medlemskap.

Helge Pharo: Fortsatte EU-spørsmålet å spøke i bakgrunnen?

Johan C. Løken: Ja, her har vi liksom klekt ut noe smart, så dette satser vi på uansett. Men du kan si at jeg fulgte jo ikke disse tinga fra innsida på det tidspunktet.

Harald Espeli: Nei, jeg er klar over det. Men hvis du vil vurdere denne striden sånn for Høyres oppslutning og for høyrebølgen og lignende?

Johan C. Løken: Det er ikke noen tvil om at disse tinga hadde betydning i oppløpet til 1981 og Høyres suksess. Det var av de tinga som bidro til å bringe Senterpartiet ned etter at de hadde hatt suksess med EU-standpunktet i 1972.

Harald Espeli: Var dette et spørsmål som var viktig i Hedmark også?

Johan C. Løken: Ja, jeg hadde med dette i mine taler og innlegg, og det var ikke noen tvil om at det – bare for å ta min kommune, Elverum. Der er det 1000 eiendommer, etter krigen var det 1000 mjølkeprodusenter, og det er fortsatt 1000 eiendommer, selv om kommunen ikke har mer enn 18 000 innbyggere. Så du kan si at det var særlig de som eide mindre eiendommer, som følte seg mest truet, ikke sant. For på de store ressursrike bruka lå det jo til rette for at arvingene eller familien kunne overta dette selv. De som følte seg truet, var eierne av de mindre bruka. De var avhengige av å hente inntekt også i hovedstaden, men ønsket samtidig å

bevare eiendomsretten og tilknytningen og alt dette. Så dette mobiliserte eierne av de mindre eiendommene i politisk og konservativ retning.

Harald Espeli: Var det noen enkeltsaker –

Johan C. Løken: Og det så vi jo –

Helge Pharo: Dere skjønnte det?

Johan C. Løken: Hva?

Helge Pharo: Dere skjønnte det?

Johan C. Løken: Det skjønnte nok Kåre, ja [Latter]. Og det var jo også interessant. Konflikten var jo – altså dette spørsmålet eller denne saken var vanskeligere i forhold til Bondelaget enn til Småbrukarlaget, kan du si. Jeg hadde på en måte Småbrukarlagets støtte i mange av disse tingene fordi der var synet på dette mer nyansert. Så det var også et av paradoksene akkurat når det gjaldt det stridstemaet. Der hadde vi et lettere forhold, der hadde vi Småbrukerlaget i større grad på vår side enn Bondelaget. For Høyres prinsipielle syn på eiendomsretten appellerte sterkere til eierne av mindre eiendommer, som på en måte følte seg truet av strukturrasjonaliseringen, enn til dem som så for seg at de skulle ha glede av den. Og jeg har bestandig vært veldig tydelig på at eiendomsretten gjelder alle. Og det nytter ikke å strukturrasjonalisere landbruket ved å endre eiendomsstrukturen. Det har vært mitt syn, da.

Harald Espeli: Var det noen lokale saker i Elverum som manifesterte konfliktlinjene?

Johan C. Løken: Ja, vi hadde en meget pikant sak da, og det var vel før dette toppet seg kanskje. Men det var etter at boplikten var aktualisert, så det må vel ha vært på 1960-tallet. Da kom det en konsesjonssøknad på bordet i Elverum hvor det var H. Lie, Oslo som søkte om konsesjon på å kjøpe en skogseiendom i Elverum. Og den passerte jo kurant igjennom. Det var noen av mine partifeller som oppdaget hvem det var, for det var Arbeiderpartiets generalsekretær. Han var veldig skogbruksinteressert og ønsket seg hele livet at han skulle få en skogteig. Så han fikk seg da en skogteig i Elverum, og det sørget makthaverne for å få igjennom – stikk i strid med lovgivningen og ideologien. Så den bidro til å skape oppmerksomhet omkring temaet.

Harald Espeli: Men en sak med motsatt fortegn, for å si det sånn. Var det det også i Elverum? Altså med motsatt fortegn i betydningen at noen ikke fikk fritak?

Johan C. Løken: Ja, det var nok også sånne saker. Jeg husker ingen symbolsaker, men det var den saken som lettest kom.

[Latter]

Even Lange: Når var dette?

Johan C. Løken: Det må ha vært midt på 1960-tallet.

Harald Espeli: Jeg husker det, jeg også, at han kjøpte skogeiendom.

Johan C. Løken: At Haakon Lie ble skogeier på Elverum.

Harald Espeli: Hvis vi vender litt tilbake –

Johan C. Løken: Han var meget dyktig, han var veldig ivrig, så det var ikke noe å si på innsatsen. Han var der ganske mye også i en periode.

Harald Espeli: I din periode som landbruksminister skjedde det jo et grunnleggende maktskifte i Småbrukarlaget – fra en tilpasningsorientert ledelse til en mer aggressiv og radikal retning som fikk makten i laget. De brøt jo blant annet jordbruksforhandlingene i 1982 som var det eneste jordbruksoppgjøret du var ansvarlig for – eller medansvarlig for i hvert fall.

Johan C. Løken: Fullt ut medansvarlig for.

Harald Espeli: Ja, fullt ut. Hvordan opplevde du denne maktkampen sett fra statsrådstolen?

Johan C. Løken: Nei, jeg fortalte jo –

Harald Espeli: Du har nettopp fortalt en del om Valla og Haga som ikke var så kjent for offentligheten, men maktkampen i Småbrukarlaget?

Johan C. Løken: Det var på samme måte i Småbrukarlaget. Var det Jacobsen han het, den gamle?

Harald Espeli: Ja, Kjell G., ja.

Johan C. Løken: Kjell G. Jacobsen. Og så var det Romtvedt.

Harald Espeli: Som overtok.

Johan C. Løken: Hva het han til fornavn da?

Harald Espeli: Lars O.

Johan C. Løken: Lars O., ja. Og så hadde vi jo av og til besøk av Kjell Jacobsen, blant annet da vi gjorde disse store grepa og sånt. Han var på mange måter i de grunnleggende spørsmåla styrt av Arbeiderpartiet, ikke sant. Småbrukarlaget var underavdeling av Arbeiderpartiet i maktpolitisk forstand. Og Småbrukarlaget representerte jo ikke noen produksjon av betydning, ikke var det så mange medlemmer heller. Men de var en slags bro, kan du si, inn i Arbeiderpartiet som systemet så seg tjent med. Så han hadde vi, hva skal vi si, regelmessig kontakt med og et greit forhold til. Så ble vi kontaktet av Romtvedt og co., de ville også ha et møte for å orientere om sin politikk og sitt syn på sakene. Og så hadde du jo han i kulissene, han vaktmesteren borte i Eksingedalen.

Harald Espeli: Bergo, ja.

Johan C. Løken: Bergo var den store ideologen i dette. Så de ba om et møte med meg, og det sa jeg var greit, men du må snakke med – han var vel nestleder han, kanskje, eller medlem av styret – formannen din, slik at han vet at du har bedt om et møte. Så hvis det er i orden, skal jeg ta imot. Da hadde vi hele delegasjonender vi gikk grundig gjennom saken, og her var det jo et berøringspunkt i den forstand at i visse sammenhenger – altså i disse eiendomsrettsspørsmålene – oppfatter de seg som mer verdikonservative og nærmere Høyre enn tradisjonalistene, for å bruke det uttrykket. Så vi hadde en del ting å snakke om. Det var et hyggelig og positivt og greit møte. Men så – tre dager etter hadde vi Kjell G. Jacobsen etter oss. Han var rasende fordi jeg hadde tatt imot, og da viste det seg at de løy i den forstand at de ikke hadde nevnt for ham at de hadde tenkt å møte meg.

[Latter]

Harald Espeli: Var det flere eksempler på det i denne maktkampen? Det foregikk jo i avisene, alle kunne lese om denne valgkampen i avisene.

Johan C. Løken: Det var en voldsom strid, ikke sant.

Harald Espeli: Var det flere eksempler av denne typen?

Johan C. Løken: Nei, ikke akkurat. Det finnes sikkert hvis vi går i arkivet, men dette var jo det mest lettfattelige når det først kom.

Harald Espeli: At de brøt forhandlingene i 1982, skapte jo en del problemer?

Johan C. Løken: Ja, men jeg opplevde ikke det reelt sett, for Bondelaget hadde jo fordelene av at de var alene på arenaen da.

Harald Espeli: Ja, forhandlingsretten var jo avhengig av at de var enige.

Johan C. Løken: Ja.

Harald Espeli: Bondelaget sa jo opp hovedavtalen året etter, men ikke mens du var statsråd.

Johan C. Løken: Men vi fikk det i hvert fall på plass.

Harald Espeli: Ja. Men du oppfattet ikke det som noe stort problem?

Johan C. Løken: Nei, men vi hadde jo kontroll, jeg opplevde det sånn at vi hadde kontroll over situasjonen og fikk tinga på plass. Jeg husker ikke noe spesielt, da må jeg nok også i arkivet for å finne spor av eventuelt ubehag.

Harald Espeli: Nei, for Bondelaget var jo veldig oppbrakt. Man hadde blitt enig om rammen, ikke sant, så skulle man fordele rammen, og så var det jo det bruddet kom på. Da var det reelt sett staten som kunne fastsette fordelingen av midlene. Men du fikk ikke noe forvarsel om at Bondelaget vurderte å si opp hovedavtalen av den grunn mens du var –

Johan C. Løken: Nei, men du kan si at nå spør du for vanskelig.

Harald Espeli: Ja, jeg spør for vanskelig. Nei, hovedavtalen er et såpass sentralt spørsmål på den landbrukspolitiske arenaen at det er ingen bagatell når den største landbruksorganisasjonen eller fagorganisasjonen sier opp den, men det skjedde som sagt året etter. Landbrukssamvirket og særlig Meierisamvirket drev jo på denne tiden med å prøve å rasjonalisere sin struktur. Det drev de i hovedsak med på egen hånd. Men det var et statlig organ – Samarbeidsorganet for riksoppgjøret var jo da involvert, hvor staten hadde en representant, det var Førde fra –

Johan C. Løken: Landbruksdirektøren i Møre og Romsdal eller noe sånt.

Harald Espeli: Ja. Hadde du noen kontakt med ham om disse spørsmålene?

Johan C. Løken: Ja, jeg kjente jo igjen ham. Han var vel da regnet for å være en av de flinkere landbruksdirektørene. Han var satt inn i det der. Men jeg husker ikke noe, jeg kan ikke gi deg noen biter knyttet til det konfliktstoffet.

Harald Espeli: Nei, men det jeg mer spør om, er om –

Johan C. Løken: Det var åpent, det var former for kontakt.

Harald Espeli: Ja. Så departementet var orientert. Men søkte dere å legge noen premisser for denne prosessen?

Johan C. Løken: Det utelukker jeg ikke, men det var ikke –

Harald Espeli: Men det var ikke noe spørsmål du engasjerte deg i?

Johan C. Løken: Ja, det kan jo også godt tenkes, men det var ikke et spørsmål som gjorde varig inntrykk.

Harald Espeli: Det er greit.

Johan C. Løken: Rent bortsett fra at jeg husker at jeg var i kontakt med Førde om disse tinga, det husker jeg.

Harald Espeli: Så har vi det andre hovedinteresseområdet ditt, skogbruket og skogbrukspolitikken. Hva slags relasjoner hadde du til Skogeiersamvirket og til det som nå het Skogeierforeningen av 1950?

Johan C. Løken: Jeg var medlem av Glommen, og en av mine studiekamerater var formann der, Halvor Svenkerud. Jeg kjente jo mange av disse naturligvis fra Ås-tida og ellers. Så da jeg ble statsråd, hadde det nettopp vært sjefsskifte i Skogeierforbundet etter Ivar Aavatsmark. Jeg vet ikke om dere har studert ham, jeg. Har dere?

Even Lange: Vel, jeg har vært borti ham i forbindelse med trefordelingsindustrien særlig.

Johan C. Løken: Det ble jo sagt to ting om ham. Han var en veldig maktfull person, dyktig og pågående. Så han gikk av og til under navnet ”Keiser Ivar”. Og i Borten-regjeringas tid, han var jo ikke medlem av regjeringa, ble han omtalt som ”Borten-regjeringens sterkeste mann”. Så han var veldig på’n i kulissene. Han hadde nettopp gått av som administrerende direktør, og da var det Egil Molteberg som tiltrådte. Ivar Aavatsmark hadde i sine velmaktsdager en stor villa oppe i Holmenkollåsen som ble brukt til representasjon og sånt. Jeg ble invitert av

Aavatsmark, det var Molteberg og jeg, så jeg ble gjenstand for solid oppmerksomhet og god forpleining. Så jeg hadde jo kontakt med Skogeierforbundet.

Det lå på bordet da jeg tiltrådte, en melding om skogpolitikken som vi valgte å trekke, fordi det var en del kontroversielle elementer i den. Vi valgte å trekke den, og så ble det satt i gang arbeid med en ny melding om skogpolitikken. Den var det særlig Opheim som jobbet med, som jeg nevnte før [Uklart, ca. 54:03]. Den ble ikke ferdig i min tid, men ble framlagt under Isaksen. Det vi arbeidet med, var en omlegging av skogpolitikken som skulle stimulere avvirkning og investering.

På 1930-tallet fikk man røttene til dette såkalte skogavgiftssystemet. Det er en beskatning av skogen til vedkommende skogeierdoms egen fordel. Det foregikk teknisk på den måten at når tømmeret – ja, hvis du kjøpte tømmer av meg, det var industri, så holdt du tilbake en del av oppgjøret. På 1930-tallet var det kanskje et par–tre–fire–fem prosent, og så var det vel i hvert fall etter hvert oppi ti prosent. Nå er det på frivillig basis opp til 40 prosent. Da utbetales ikke dette til skogeieren, men innbetales til en egen konto som forvaltes av den offentlige skogadministrasjonen. Når skogeierne har gjennomført investeringsoppgaver i skogen sin, altså plantet skog eller bygd veier eller et eller annet, så tar de med seg den regninga og får beløpet utbetalt. Den skattemessige virkningen er at det som holdes tilbake, kommer ikke som inntekt. Men når det blir utbetalt, kommer det til inntekt, men du kan engangsavskrive eller utgiftsføre med en gang det investerte.

Så moderniserte vi dette i 1982 slik at vi fikk skogavgift med skattefordel. Du kunne da utgiftsføre mer enn den faktiske utgiften. Så du fikk det som økonomer kaller en overprisavskrivning. Dette ble introdusert da, og det var det prinsipielt nye. Poenget var da – for det som var problemet på det daværende tidspunktet – at avvirkningen var mindre enn potensialet, og det kunne med fordel investeres mer enn man faktisk gjorde. Slik ønsket man på en måte å belønne de skogeierne som avvirket mer og investerte mer. Det var ideen bak dette. Så var det en finurlig forhandling da, mellom Landbruksdepartementet og Finansdepartementet, om dette systemet. Da var det Eivind Erichsen selv som var på saken.

Even Lange: Han tok den alvorlig.

Johan C. Løken: Ja, finansråden, sjølveste sjefen i Finansdepartementet. Så da kom det beskjed tilbake om at dette måtte ha en sosialdemokratisk profil, at fordelene skulle være relativt sett større jo mindre skogeieren er. De minste skogeierne hadde vel 35 prosent fordel,

mens de største hadde 5, avhengig av størrelsen på beløpene. Ok, dette skulle passere hvis det fikk en sosialdemokratisk profil, og så kom på slutten Eivind Erichsen og sa at der skal det også være en spesiell bestemmelse som ivaretar særlig miljøvennlig drift. Så hvis du driver på gammeldags måte, i områder der hensynet til miljøet tilsier at du driver med hest i stedet for med traktor eller ting av den typen, da skal du også tilgodeses med dette systemet. Så det var Eivind Erichsen personlig som engasjerte seg i disse miljøvernsakene. Han var formann i Statens friluftsråd en periode. Så han brukte den anledningen til å avvike fra det som skulle ha vært normal finansdepartementsvinkel.

Harald Espeli: Opplevde du ved flere anledninger at du forhandlet direkte, eller at departementet forhandlet direkte med finansråden?

Johan C. Løken: Nei, det var i hvert fall den eneste. For du vet, det var opplagt et område som interesserte, og som han personlig engasjerte seg i. Jeg spurte jo Presthus om dette – ja, de er jo, du må forstå at de er samfunnsplanleggere. Så det illustrerer litt av ideologien i Finansdepartementet, kan du si.

Even Lange: Og at de representerte en kontinuitet fra den sosialdemokratiske orden, så han fikk gjennomslag.

Johan C. Løken: De interessene ble ivaretatt, kan du si, i forhold til høyrebølgen.

Even Lange: Ja, nettopp, slik at den påstanden om at du bidro til at inntektsforskjellene økte i landbrukssektoren, den påstanden vil du avvise.

Johan C. Løken: Ja, også i landbrukspolitikken. For vi var veldig påpasselige med å være lojale mot struktur- og distriktsprofilen i mjølkeproduksjonen fordi det var et lettantennelig politisk tema hvis vi gjorde noe som kunne sies å ikke være lojalt mot opptrappingsvedtaket i 1975. Opptrapping og utjevning var jo på en måte *dealen*. Så det var vi veldig nøye med selv om vi satte opp regnestykker – for første gang ble det presentert regnestykker som viste hvor kostbart dette var. Vi fikk Forsell, nå er han landbruksdirektør, som var flinkeste gutten i klassen, til å lage en matrise som de aldri hadde lagd før, men som viste hvordan effektiv kostnad ved produksjon av mjølk varierte med geografi og bruksstørrelse. Og da fant de ut at hvis du så på et storbruk på Jæren, var den effektive mjølkeprisen 3 kroner og for et lite bruk i Finnmark 15 kroner. Det var et sterkt grep. Så for første gang ble disse tinga vist fram overfor Stortinget eller dokumentert. Men vi var påpasselige med ikke å gjøre noe som med rette kunne hevdes å ikke være lojalt mot politikken på det punktet.

Harald Espeli: Samtidig var det vel en voldsom – altså striden om effektivitetsnormene som var en del av –

Johan C. Løken: Den kom da.

Harald Espeli: Det var jo en av grunnene til –

Johan C. Løken: Det kom på våren. Framstøtet i 1983 var et forsøk på å justere effektivitetsnormene. Hvis du ser på 1982-oppgjøret som jeg hadde ansvaret for, ble det ettertrykkelig dokumentert at det var relativt sett mer til de minste bruka enn til de større. Men du kan si at det var en del andre ting vi gjorde. Vi stimulerte hveteproduksjonen forholdsvis sterkt, for da jeg overtok, var selvforsyningsgraden av hvete 10 prosent. Men etter hvert kom det bedre sorter som gjorde det mulig å produsere mathvete i Norge. I de årene hvor hveteproduksjonen går bra, er vi oppimot 100 prosent selvforsynt på hvete. Og det grepet for å stimulere hveteproduksjonen kan man jo hevde kom de største bruka i de beste områdene til gode, ikke sant. Så det går alltid an å finne et eller annet som kan –

Harald Espeli: Samtidig var det et viktig element i produksjonstilpasningen at –

Johan C. Løken: Nei, ingen kunne jo prinsipielt si at det var galt at landet ble selvforsynt. Så jeg hadde jo med det i mine taler.

[Latter]

Johan C. Løken: Selvforsyningsgraden for mathvete økte fra 10 prosent. Jeg husker ikke akkurat hvor høyt opp vi fikk det i min tid, men det var en veldig tydelig økning, en bevisst satsning på det området.

Harald Espeli: Men striden om effektivitetsnormene på sau, det var jo en av disse katalysatorene for striden i Småbrukarlaget.

Johan C. Løken: Ja.

Harald Espeli: Og den hadde jo startet før du inntok statsrådstolen. Men hvordan var det du så på det?

Johan C. Løken: ”Den hellige skrift” fra landbrukspolitikken da var jo Stortingsmelding nr. 14, det var ”Bibelen”. Og der hadde du dette med inntektsmålet, du hadde produksjonsmålet, du hadde målet om regional fordeling, men du hadde også et effektivitetsmål.

Finansdepartementet var jo også med, for å si det sånn, den gangen man skrev Stortingsmelding nr. 14, så der er det veldig tydelig formulert at det gjelder krav til effektivitet. Man skal utnytte teknologisk utvikling, og man skal ha produktivetsforbedring. Og i den utstrekning produktivetsøkningen bidrar til å øke inntektene, så skal gevinsten av det deles mellom bøndene og samfunnet. Det var veldig tydelig uttalt i denne "Bibelen". Og da ble det klart at landbrukssektoren er den sektoren som har høyest produktivetsutvikling. Det er fordi det er så mange kilder til produktivetsforbedring. Bare det at du driver avl på ku, fører til at den kua du har ved årets slutt, er en prosent bedre enn den du hadde ved årets begynnelse, og det er egentlig ganske sterkt. Så har du den produktivetsøkningen som ligger i at du tar i bruk mer moderne og større maskiner. Og så har du det som ligger i at du generelt sett tar i bruk ny kunnskap, eller at bøndene har bedre utdannelse. Så produktivetsutviklingen i landbrukssektoren har jo ligget i området rundt fire til fem prosent pr år, større enn i noen annen sektor. Så da var det Finansdepartementets synspunkt, da var det veldig tydelig formulert i Stortingsmelding nr. 14 at denne gevinsten skal deles, den skal komme samfunnet og forbrukerne til gode, ikke bare bøndene.

Harald Espeli: Men denne striden –

Johan C. Løken: Og det skapte jo strid om våren 1983. Det var da framstøtet i forbindelse med jordbruksoppgjøret i 1983 kom, og det endte da på en måte i Stortinget. Det falt jo sammen med at vi hadde regjeringsskifte, eller at regjeringen ble omdannet sommeren eller våren 1983. Så det ble det litt sånn opp til Stortinget å bli enig om det.

Harald Espeli: Men denne striden om normene for saueholdet, det var jo en sak –

Johan C. Løken: Det var den store saken –

Harald Espeli: Det var den store saken i Småbrukarlaget, ikke sant?

Johan C. Løken: I Småbrukarlaget, ja.

Harald Espeli: Og den hadde jo startet før du ble statsråd. Hva slags synspunkter hadde du på dette?

Johan C. Løken: Nei, jeg var jo lojal mot Stortingsmelding nr. 14 og Finansdepartementet i den saken, i den forstand at det ble tilrettelagt et meget omfattende materiale som viste at her var det produktivetsforbedring, og det tilsier at disse såkalte normene blir justert. Så der så jeg meg tjent med å være godt forankret, kan du si, i "den hellige skrift", for å si det sånn.

Even Lange: Den var fra 1974?

Johan C. Løken: Ja, var det ikke 1975 da?

Harald Espeli: 1976.

Johan C. Løken: 1976, ja, du hadde Øksnes-utvalget, så hadde du opptrappingsvedtaket som litt kuppartet kom noe før, så kom Stortingsmelding nr. 14, 1976–77, ja. Det var da ”den hellige skrift”.

Harald Espeli: Disse effektivitetsnormene var jo – da dere gjennomførte det du kaller topprisordningen, som jeg primært vil kalle kvoteordningen på melk, gjorde den det veldig vanskelig å drive kontinuerlig produktivitetsforbedring på melkebrukene. De måtte ta ut produktivetsgevinsten på måter som ikke var så rasjonelle da. Det er jo bestandig sånn at man ikke kan forutse alle konsekvenser av en ordning når den innføres, det er jo velkjent, men her var det en del som var relativt lett forutsigbare. Du har tidligere nevnt at dette var en helhetlig pakke, så de ulempene var man bevisst på, og de tok man til seg.

Johan C. Løken: I diskusjonen rundt det ble det jo argumentert med at – altså inntektene var på en måte gitt når produksjonsvolum når inntekten var gitt, og da fikk man jo skaffe seg økte inntekter ved å produsere mer effektivt. Men det er klart at man hadde ikke den muligheten som lå i å endre strukturen. Den hadde man jo hatt før, men i praksis ble det jo etter hvert sånn, ikke sant, fordi små bruk ble lagt ned i større grad enn de litt større. Så også rent faktisk ble det gjennomført en strukturendring. Nå har du jo systemet med at du kan kjøpe og selge kvoter, men det kom jo på et mye senere tidspunkt.

Harald Espeli: Det var det ingen som snakket om den gangen, regner jeg med?

Johan C. Løken: Nei, da hadde det blitt bråk, da.

[Latter]

Harald Espeli: Ja, var det noen som tenkte tanken?

Johan C. Løken: Det kan godt tenkes, men jeg husker det ikke.

Harald Espeli: Nei, for denne kvoteordningen framstår i ettertid som det mest strukturkonserverende trekket i produksjonsutviklingen i norsk –

Johan C. Løken: Samtidig var det på en måte konsistent med mye av tenkningen ellers, hvis du går tilbake til Stortingsmelding nr. 14 og mye av det som var formålet der, med å bevare strukturen og sysselsettingen og begrense tempoet i omstillingene.

Harald Espeli: Nei, det er jo riktig. Men samtidig var det jo –

Johan C. Løken: Man var villig til å fylle på med penger, men på tross av alt dette var det de facto produktivitetsøkning. Det var et bidrag til produktivitetsøkningen i mjølkeproduksjonen at det falt ut mange små bruk. Samtidig falt også de større bruk, altså antallet, den andelen av mjølkeproduksjon som foregikk i bruk med over 20 dyr, gikk jo lenge ned. Jeg vet ikke om det har snudd nå, det har det kanskje, men i en lang periode var det sånn at du tok både de minste og de største, så idealet var 15-kyrsbruket. Før opptrappingsvedtaket i 1975 var det man kan kalle det agronomiske synet at hvis du skulle bygge et nytt fjøs, så måtte det være til 40. Så mange av de fjøsa som var bygd i første halvpart av 1970-tallet og slutten av 1960-tallet, var 40-kyrsbruk. Vår venn Nils Valla hadde jo et slikt ett, ikke sant, og det var en god del av dem. Så de større mjølkeprodusentene i de gode jordbruksområdene kom også i skvis da. Og så prioriterte du det du kan kalle 15-kyrsbruket i de litt marginale områdene.

Men det som lå til grunn her, var på en måte to teoremer. Du hadde teoremet som ledet til kanaliseringspolitikken sånn som den ble formulert på 1950-tallet. Da var jo også det teoremet, det er kjent som Repsinskis teorem, som igjen tar opp i seg to teoremer. Det ene teoremet har dere hørt om, det er teoremet om relative områdefordeler, ikke sant, at vi kanalisere mjølkeproduksjonen fra der vi ellers kan drive med korn, og over til dit vi bare kan produsere gras. Det andre teoremet er teoremet om arbeidskraftens skyggekostnad. Arbeidskraften er relativt sett mye mer verdt i de sentrale områdene enn i distriktene. Så kombinerte man de to teoremene og lagde kanaliseringspolitikken. Det skjedde midt på 1950-tallet, og det var jo et prinsipielt viktig grep da. Så økte man kornprisen, det kan du si fordoblet realprisen på korn over natta i 1955, for å gjøre det relativt sett mye mer lønnsomt og reduserte lønnsomheten i mjølkeproduksjon i de gode områdene. Det var det ene grepet, og så hadde du det andre grepet som kom med opptrappinga i 1975. Her sa man at det skulle være like lønnsomt å produsere mjølk på et bruk med 15 kyr som et med 30 eller 50 per innsatt enhet arbeidskraft.

Even Lange: Det er ikke akkurat hva man kan kalle en nyliberal endring. Jeg tror kanskje vi skal ta en av –

Harald Espeli: Heller ikke kornordning er noen typisk nyliberal orientering.

Johan C. Løken: Nei, i og for seg, men ikke nødvendigvis i strid med en markedsøkonomisk forståelse av økonomien.

Even Lange: Virkemidlene. Men jeg tror vi tar en pause der for å rekke lunsjen. De stenger vel klokka [når?], vi kan ikke holde på der etter lunsjtid, så da går vi videre etter lunsj.

-----PAUSE-----

Harald Espeli: Hvis du skulle oppsummere din tid som landbruksminister, hva ville du legge vekt på som det viktigste du oppnådde? Så kan vi senere ta opp hva du ser på som ting du ikke oppnådde, men som du gjerne skulle ha oppnådd.

Johan C. Løken: Ja, hvis vi måler dette i forhold til det vi kan kalle resultatet hos velgerne, så er det jo på det rene at da man etablerte regjeringen i 1981, hadde Høyre forholdsvis høy velgeroppslutning i landbruksbefolkningen. Og det jeg husker av den typen undersøkelser, viser jo at det holdt i hvert fall i 1983 og i 1985. Så hvis vi sier at oppdraget fra partiet, partioppdraget, var å holde velgeroppslutningen i landbruksbefolkningen uten at det skjedde på bekostning av andre interesser, oppfatter jeg sånn at oppdraget ble, hva er det det heter? *Mission –*

Harald Espeli: *Completed.*

Johan C. Løken: *Completed.*

Even Lange: *Accomplished*, tror jeg det heter.

Johan C. Løken: *Accomplished. Mission Accomplished.*

Helge Pharo: Det er jo et betent uttrykk etter hvert.

[Latter]

Johan C. Løken: Det er bra vi har med utenrikspolitikere her. Det var jo den biten av det. Når det gjelder forholdet til departementet, som kunne være konfliktfylt til tider, så er det min følelse at de i ettertid var rimelig godt fornøyd, og at vi stort sett vant kampene med Finansdepartementet. Det er jo det det dreier seg om i fagdepartementene, å vinne kampene med Finans. Så jeg opplever det sånn at vi klarte å manøvrere slik at vi vant de fleste kampene med Finansdepartementet.

Vi bidro jo også til en viss modernisering i Landbruksdepartementet. Noe av det som ikke står i historiebøkene, men som jeg interesserte meg litt for, var bruk av IT og slike ting. Slik at da jeg gikk av, mente jeg at jeg hadde grunnlag for å hevde at Landbruksdepartementet var av de departementene som var lengst framme når det gjaldt å modernisere saksbehandling og ta i bruk IT-systemer og slike ting. Så det var det vi kan kalle departementsrollen.

Det var jo uten tvil et til tider konfliktfylt forhold til Stortinget, det står det jo om. Men jeg var ti år i finanskomiteen etterpå, og jeg opplevde aldri at det var et slags renomméproblem fra den tida overfor dem som var kollegaene mine i finanskomiteen i den tiårsperioden. Så selv om dokumentene viser at det til tider gikk litt hardt for seg, opplevde jeg ikke at det kastet skygger inn i mitt neste liv i Stortinget.

Harald Espeli: Hvordan ville du forklare dette konfliktfylte forholdet til Stortinget?

Johan C. Løken: Det er et faktum at de steller bedre med sine egne enn med dem som på en måte kommer nye inn. Nå var jo jeg innvalgt på Stortinget, men jeg var ikke en del av buekorpset. Det er klart i det øyeblikket du på en måte springer ut av Stortinget og du så å si er sendt opp i regjering og er på en måte Stortingets representant, da er du ikke bare representant for partiet ditt eller komiteen din, du er på en måte hele buekorpsets representant. Det er en form for klubbmentalitet der som kommer *insiderne* til gode, og hvor det kan gå riktig ille med dem som kommer utenfra. Så da ligger det litt i sakens natur at de skal ha det litt verre, altså at de som kommer utenfra, har det litt verre enn de som er egne utsendinger oppi regjeringsapparatet.

Harald Espeli: På hvilke punkter er det du opplevde at manglende parlamentarisk erfaring var ulempen?

Johan C. Løken: Jeg vil ikke bruke uttrykket parlamentarisk erfaring, men kalle det stortingslegitimitet eller nettverk. Så det er jo av de sakene som så å si er dokumentert her, at det gikk litt hardt for seg i deler av landbrukspolitikken. Du kan si at konfliktstoffet knyttet seg til jord- og konsesjonslovgivningen. Og så hadde du jo den mekanismen som jeg tidligere var inne på, at dette var Høyre-regjeringens svake punkt i den forstand at Senterpartiet var støtteparti, og så var det veldig fristende for Arbeiderpartiet å hisse opp Senterpartiet slik at det ble noen konflikter. Dette var jo sånn sett et nærliggende område å bidra til å stimulere konflikter.

Harald Espeli: Du nevnte –

Johan C. Løken: Det kan jo godt hende, og jeg skal heller ikke legge skjul på det, at jeg til tider hadde litt moro av å erte dem også da, kanskje.

Even Lange: Jeg kan jo ha noe –

Johan C. Løken: Det var en fra Arbeiderpartiet som jeg virkelig fikk et konfliktfylt forhold til, og det var ikke noen hvem som helst, det var Guttorm Hansen. Han hadde da gått av som stortingspresident, så han slapp å ta hensyn til verdigheten, det var hans siste periode på Stortinget. Av og til var det han som hadde fått jobben med å gå løs på meg. Så når Senterpartiet og Arbeiderpartiet ”kokkelimonket” for å tukte undertegnede, var det Guttorm Hansen som av og til fikk i oppdrag å toppe laget. Og det smittet over til den tida da jeg kom på Stortinget og på Reksten-saken, for da var vi også veldig uenige. Det kommer vi kanskje tilbake til, eller skal jeg ta det nå?

Harald Espeli: Du kan gjerne ta det med en gang.

Johan C. Løken: Ja, det Reksten-saken dreide seg om i Stortinget, var jo hvorvidt Arbeiderparti-statsråden hadde oppfylt informasjonsplikten overfor Stortinget. Og etter hvert som man begynte å grave i dette, ble jo saken styggere og styggere. Vi hadde først Stensrud-kommisjonen som ikke hadde gått veldig dyp inn i behandlingen av dette. Så endte det jo med at vi nedsatte Ryssdal-utvalget, parlamentarisk gransking, og så behandlet vi den da til slutt. Dette pågikk jo i mange år. I oppspillet til nedsettelsen av Ryssdal-kommisjonen, som var den første parlamentariske granskningen siden –

Harald Espeli: 1945, ja.

Johan C. Løken: Ja, det var litt sånn kodifiseringsspørsmål om det var en parlamentarisk granskning eller ikke, det som skjedde i 1945. Så noen sa at det ikke hadde skjedd siden man gransket et eller annet som hadde med første verdenskrig å gjøre, i 1920. Jeg skal ikke bruke tida på akkurat det. Men noe av det det da dreide seg om, er hvor langt Stortinget kan gå i retning av å formulere kritikk mot tidligere statsråder uten å ta konsekvensen av det ved å trekke dem for riksrett. Og der var jo Guttorm Hansen. Våren 1985 ble det jo etter hvert meget belastende for Arbeiderpartiet, det som da skjedde i tilknytning til behandlingen av denne saken. Så han skulle prøve å stoppe dette ved på en måte å sette saken på spissen og si at dere kan ikke kritisere tidligere statsråder uten å ta konsekvensen av det ved å sette

riksretten. Så det kjørte han veldig hardt på, mens jeg argumenterte mot. Han fikk støtte i Aftenposten, mens jeg hadde støtte i VG. Til slutt endte det med at Stortinget vedtok ganske sterk kritikk, og samtidig var det granskningen. I siste runde, da vi behandlet Ryssdal-utvalget, gikk han også meget langt i retning av verbal kritikk. Så jeg hadde bestandig følelsen av at jeg ikke var populær i Guttorm Hansens øyne.

Harald Espeli: Denne Reksten-saken hadde veldig mange aspekter. Jeg har bare sett på noen av de tidligste av dem, men dette var jo også et stridsspørsmål i Willoch-regjeringens tid mens du satt i regjering, altså mens Skauge var handelsminister.

Johan C. Løken: Ja, og da kjørte de jo mistillit mot Skauge.

Harald Espeli: Ja, det var en parlamentarisk sak av ganske store dimensjoner på det tidspunkt.

Johan C. Løken: Det er riktig, men da vi gjorde den store konklusjonen til slutt i 1989, eller når det var, så ble det SV og Arbeiderpartiet – eller SV var med på å formulere en viss kritikk mot Skauge. Men den kritikken de var med og formulerte mot Arbeiderparti-statsrådene, var jo vesentlig sterkere.

Harald Espeli: Men oppfattet du mistillitsforslaget mot Skauge som –

Johan C. Løken: Det var opplagt utidig.

Harald Espeli: Hm?

Johan C. Løken: Ja, det var åpenbart utidig.

Harald Espeli: Det dette spørsmålet eller denne saken reiser generelt, er jo hva slags sanksjonsmekanismer Stortinget har mot forhenværende statsråder når man ikke er villig til å gå til riksrett. Riksretten er jo blitt avviklet nå, men det er jo helt ferskt –

Johan C. Løken: Det er et system som jeg ikke har satt meg inn i, men det er jo fortsatt en mulighet for å ta det. Men jeg har ikke satt meg detaljert inn i det nye systemet.

Harald Espeli: Nei, men var dette noen konstitusjonell debatt i din tid?

Johan C. Løken: Det var jo det som liksom var oppgjøret mellom Guttorm Hansen og meg i 1985, hvor det opplagt gikk veldig hardt for seg internt i Arbeiderpartiets stortingsgruppe. For da man vedtok å iverksette granskningen, var det jo han og Aksel Kloster, var det ikke det han hette? Aksel eller Alex, en av de gode, gamle Arbeiderparti-gutta fra Vestlandet. De stemte

imot, mens hele Stortinget ellers stemte for. Så de markerte uenighet med hele Stortinget og sitt eget parti i den saken.

Harald Espeli: Hvis vi vender tilbake til –

Johan C. Løken: Apropos når det gjaldt ubehaget for Arbeiderpartiet våren 1985, var jo Gro i opposisjon og Kåre hadde makta. Så da skrev Gro brev til Willoch og sa at denne Løken må stoppes, [latter] litt sånn populært sagt da. Det ga uttrykk for at hun satte svært lite pris på at vi gikk så grundig inn på eller drev med den saken, for den var i ferd med å skape betydelig ubehag for Arbeiderpartiet våren 1985. Så jeg ble tilkalt igjen til Kåre borte på Bestum for å redegjøre for meg. Jeg hadde da med disse springende dokumentene som viste hva som hadde foregått eller var klart på det tidspunktet. Så han sa: ”Ja, men du har jo rett. Da er det jo greit.”

Helge Pharo: Det brevet fra Gro, er det vanlig, høyst uvanlig eller er det sånt som foregår innimellom?

Johan C. Løken: Det er ganske – altså hun skrev da personlig som parlamentarisk leder i Arbeiderpartiet. Gro skrev et sint brev til Kåre og sa at nå foregår det noe her nede som vi ikke liker, og dette må du få satt en stopper for; Nå er jeg litt sånn oppgitt; Egentlig ganske oppsiktsvekkende. Men så vil jeg litt tilbake til, det er klart, du skal ikke se bort ifra, som jeg var inne på, du har dette med tradisjonen for at man holder en viss kontakt seg imellom, og der finne dagsorden og sånt. Men det grepet var jo egentlig ganske oppsiktsvekkende at hun satte seg ned og skrev det brevet. Hun følte seg opplagt truet av hele situasjonen.

Harald Espeli: Så hun skrev brev og tok ikke telefonen?

Johan C. Løken: Hun skrev brev. Tosiders brev.

Helge Pharo: Men Guttorm Hansens argumentasjon, var den rent konstitusjonell, eller var det noen personlige bindinger her i tillegg?

Johan C. Løken: Nei, han var på en måte prinsipiell. Han var jo konstitusjonens vokter og tolket dette slik at hvis du skulle kritisere avgåtte statsråder særlig tydelig, så kunne du ikke gjøre det med mindre du tok konsekvensen av det og altså foreslo riksrett. SV var jo på kanten til å foreslå riksrett både i 1985 og i 1989 da vi –

Harald Espeli: De foreslo det i 1989 i innstillingen, ja.

Johan C. Løken: Ja, det var litt sånn på den ene sida og på den andre sida, så det var finurlig formulert. De ville vel overlate til Odelstinget å vurdere eller et eller annet sånt. Og bare for å ta det som var på en måte det sexy punktet når det gjaldt informasjon om Stortinget, kan du si, i forløpet, det var jo i 1974 at man kom med de første redningsaksjonene for Reksten-systemet. Den saken ble behandlet i finanskomiteen, og det var formelt sett handelsminister Magnussens sak, men han var ikke til stede. Hans statssekretær, Thorvald Stoltenberg, var til stede, og den som da fungerte som handelsminister, var finansminister Per Kleppe. Det var de som redegjorde for finanskomiteen og svarte på spørsmål. Det som da ble dokumentert, var at regjeringsapparatet satt på omfattende informasjon som viste Reksten-systemets, hva skal vi si, tvilsomme tilpasning eller diskutabile tilpasning. De dokumentene var kjent både i Finansdepartementet og i Handelsdepartementet. Men Ryssdal-kommisjonen viste at vi kunne ikke bevise at Kleppe på det tidspunktet hadde fått den informasjonen. Vi visste at den fantes i Finansdepartementet, men vi kunne ikke bevise at Kleppe hadde fått den. Men det forelå dokumenter som beviste at Magnussen hadde fått den, men han var da på utenlandsreise, så han var ikke til stede i Stortinget. Og Stoltenberg, som var hans mann, som opplagt hadde den samme informasjonen, kunne heller ikke gjøres konstitusjonelt ansvarlig. Så dermed slapp man.

Hvis du først for alvor har tenkt deg riksrett. Hvis Magnussen hadde vært til stede og i den situasjonen hvor det var hevet over tvil at han hadde fått all denne diskrediterende informasjonen, så kunne du kanskje hatt noe som kunne egne seg i en riksrett. For det måtte være rimelig lettfattelig, og det kunne ikke dokumenteres eller bevises at Kleppe hadde den informasjonen, selv om han da fungerte som handelsminister overfor Stortinget. Så det var det *snaksy* i scenarioet i det møtet i juni 1974.

Harald Espeli: Hvis vi vender tilbake til landbruksministertiden. Du nevnte der at du søkte å modernisere departementet. Vi har et dokument med her om regelforenkling i offentlig forvaltning. Jeg kjenner litt til Landbruksdepartementet i 1985 i og med at jeg jobbet i andre deler av forvaltningen på det tidspunktet. Et av de store prosjektene til Astrid Gjertsen og Willoch-regjeringen var jo å lage et lovdatasystem hvor alle lover og forskrifter skulle inn i et system.

Johan C. Løken: Ok.

Harald Espeli: Og Landbruksdepartementets folk var jo da prinsipielt motstandere av at regelverket i jordbruksavtalen skulle defineres som en forskrift og altså hadde forskriftrettskarakter. Var det en debatt som – den hadde ikke kommet så langt i –?

Johan C. Løken: Nei, den er ny for meg.

Harald Espeli: Så den hadde ikke kommet dit ennå?

Johan C. Løken: Nei.

Even Lange: Men hvorfor var dere motstandere av dette?

Johan C. Løken: Det var fordi forskrift hører hjemme hos Kongen i statsråd så lenge det var departementsinternt, så det var jo deres sak. Men nå var samtidig jordbruksavtalen konstitusjonelt også underlagt Forbruker- og administrasjonsdepartementet fordi jordbruksavtaleproposisjonen på den tida var Forbruker- og administrasjonsdepartementets ansvar, og de hadde en egen inntektsavdeling som var med og styrte disse jordbruksforhandlingene. Så det var litt på grunn av Landbruksdepartementets inhabilitet på en måte. Den nye regjeringa har jo tatt konsekvensen av realiteten ved at de har fjernet det systemet som var da. Det er nå Landbruksdepartementet som er formelt ansvarlig for jordbruksoppgjøret.

Harald Espeli: Vitsen var jo at de hadde forskriftene, nei, retningslinjene for praktisering av jordbruksavtalen, om den skulle ha en del å si for bøndernes rettigheter og andre aktørers rettigheter, om det er forskrifter eller om det er—. Vil du trekke fram flere ting?

Johan C. Løken: Jeg nevnte vel så vidt det Grue nevnte i avskjedstalen eller i en annen tale, at vi bidro til å internasjonalisere departementet litt, særlig i bistandspolitikken. Det var jo til dels konfliktfylt allerede da. Da ble vel også NORAD modernisert, det var da han godeste Borger Lenth ble utnevnt som NORAD-sjef. Jeg husker vi hadde litt kontakt med ham, og da ble det iverksatt to utredninger. Den ene hadde å gjøre med hvordan man kunne tilrettelegge for kompetanseoverføring på landbruksområdet. Så det ledet fram til at man etablerte NORAGRIC UMB. Den er jo fortsatt i live, det heter vel NORAGRIC fortsatt?

Helge Pharo: Ja, jeg tror det.

Johan C. Løken: Det er et senter for kompetanse og forskning rundt bistandsspørsmål. Så selv om mange ikke er klar over det, er det altså en av mine *babies*. Det er greit å ha det i

protokollen. Og så var det en utredning til som ble kjørt. Der var poenget å se på hvordan man kan tilrettelegge for økt import av landbruksprodukter fra u-land uten at det er i konflikt med produksjonsmålet for det norske jordbruket. Men alle sånne forsøk har jo vist at det er ganske krevende å få til.

Helge Pharo: Men dette var ikke noe Stray var særlig opptatt av?

Johan C. Løken: Nei, men det var nok et tema som var oppe i tida. Og jeg husker da regjeringen ble omdannet og Isaksen og ho Brusletten kom. Da var det til dels meget synlige konflikter på dette området.

Harald Espeli: Du dro fram –

Helge Pharo: Kan jeg bare få fortsette litt? Det som tilsvarte NORAGRIC for fiskeriene og sånn, det kom da med andre ord etter NORAGRIC?

Johan C. Løken: Jeg må si at det kjenner jeg ikke til.

Helge Pharo: Ok.

Johan C. Løken: Det kan godt hende at NORAGRIC var mønsteret.

Helge Pharo: Ja, jeg tror nesten det.

Harald Espeli: Du dro fram denne skogavgiftsfondsordningen.

Johan C. Løken: Jeg kan kanskje si litt mer om skog, for ble jeg ferdig med å forklare hvordan systemet virker? Ja, sånn noenlunde. Jeg fikk fram dette med Eivind Erichsens fingerferdighet oppi det hele, og da dette kom til Stortinget, var Sigbjørn [Johnsen, trans.anm] i finanskomiteen og var saksordfører. Så Arbeiderpartiet gikk imot å bruke skattepolitikken på den måten. Men da Gro-regjeringa kom, skiftet de standpunkt, så Gunnhild Øyangen og Landbruksdepartementet forsvarte det systemet slik at det overlevde.

Kanskje vi skal føre det opp til vår tid også? Det har til tider vært modernisert. I Sponheims tid ble det også modernisert ved at man fjernet progressiviteten, så det er lik fradragssats uansett størrelsen på skogeiendommen. Verdien av skattefradraget ble vel også økt. Så ble det integrert i skogloven og døpt om fra skogavgift til skogfond. Nå er det sånn at skogeieren kan velge om han vil avsette 5 prosent av bruttoverdien til dette fondet eller opptil 40 prosent. Det er det opp til den enkelte skogeieren å avgjøre. I forbindelse med skattereformen under Per-

Kristian Foss kom jo skogbruksinteressene ganske dårlig ut av det. Og Finansdepartementet kunne nok også ha tenkt seg å gå løs på skogavgiftssystemet da, men det gjorde de ikke. Jeg går ikke i detalj, men det hadde å gjøre med strukturelle effekter av omleggingen som virket uheldig for sjølstendig næringsdrivende som driver kapitalintensiv virksomhet hvor aktiva ikke kan avskrives – forklart litt overfladisk. Så det var veldig misnøye i skogbrukssektoren, slik at det var et politisk marked for den nye rød-grønne regjeringa å markere seg litt der.

Det som skjedde i budsjettet i fjor, var en vesentlig forbedring av den skogfondsordningen, dels ved at det som var formålet for bruken, ble vesentlig utvidet, dels ved at man økte ganske sterkt overpriselementet. Det er nå 85 prosent, og det er et mye sterkere virkemiddel enn i rederibeskatningen faktisk, som avvik fra nøytralitetsprinsippet og det teoretisk riktige. Så det var av de sakene Senterpartiet kjempet gjennom i fjor høst.

Og da får vi ta en anekdote igjen. Jeg pleier jo å ha litt kontakt med mitt gamle departement, så jeg var på julelunsj hos Grue og landbruksministeren for snart et år siden. Da benyttet jeg jo sjansen til å skryte litt av Terje Riis-Johansen fordi han hadde klart å forbedre skogfondsordningen såpass. Jeg spurte: ”Hvordan fikk du til dette?” ”Ja, det gjelder å ikke gi seg.” Så var det sånn da det forrige budsjettet ble ferdigstilt på høsten for et år siden, eller et drygt år siden, at Åslaug Haga var syk, hun hadde høyt blodtrykk. Og i og med at det var Terje som hadde finansdepartementserfaring, Terje Riis-Johansen var jo rådgiver for Gudmund Restad og kan også skattespørsmål ganske godt, så var det han som tok vare på Senterpartiinteressene i underutvalget. Dermed var han på nært hold av Jens og Kristin, og han benyttet den åpningen ved at han var med i de forhandlingene til å presse dette gjennom. Så da han var ferdig med å forklare alt dette, sa Grue: ”Ja, på Landbruksdepartementets julebord i går kveld skålte vi for Åslaug Hagas høye blodtrykk.”

[Latter]

Harald Espeli: Denne skogavgiftsordningen, altså skattefordelene med skogfond, den var jo i strid med likebehandlingsprinsippet. Hvor var det ideen kom til å utforme den?

Detaljutformingen kom jo i forhandling med Erichsen, men prinsippet kunne minne litt om distriktsskatteloven og –

Johan C. Løken: Ja, det var jo det samme grepet.

Harald Espeli: Sånn sett var dette en 1970-talls skattepolitikk som ble applisert på –

Johan C. Løken: Ja, den mest kjente bruken av overprisavskrivning var jo da Kleppe skulle redde verftsindustrien på slutten av 1970-tallet. Det er det klassiske, mest kjente eksempelet. Så det var vel kjent for dem som fulgte med i skattepolitikken, at det var en måte å gjøre det på. Du kan si at det som er det forsonlige her i skogen, er at du forener to samfunnsøkonomisk ønskelige atferder, ikke sant. Man ønsker at vi skal avvirke mer tømmer, nå er jo tilveksten i norske skoger 25 millioner kubikkmeter, og vi avvirker 10. Så det er ønskelig å stimulere avvirkningen. Dessuten er det ønskelig å øke investeringene i skogen for å bygge framtidige skogressurser. Det som skjer her, er at du belønner flyttingen av penger fra skog som står der nå, til framtidig skog. Og der virker det som det må forholdsvis sterke insentiver til, fordi folk føler seg bekvemme med å ha den skogen stående der.

Even Lange: Som en reserve i påkommende tilfelle.

Johan C. Løken: Ja, litt sånn.

Harald Espeli: Hvis du skulle trekke fram ting du ikke fikk gjennomført, men som du hadde ønsket å få gjennomført, hva er det du ville trekke fram da?

Johan C. Løken: I sammenheng med Landbruksdepartementet?

Harald Espeli: Ja.

Johan C. Løken: Ja, det må jo bli at vi ikke kom så langt som vi skulle ha ønsket på eiendomsrettssakene.

Harald Espeli: Det er det du vil trekke fram?

Johan C. Løken: Ja, det er ikke –

Harald Espeli: Det er ikke noe annet du vil –

Johan C. Løken: Nei, jeg kan ikke skjønne at –

Harald Espeli: Og –

Johan C. Løken: Men du kan si at det ble gjort et ærlig forsøk i den forstand at konflikten var tydelig nok til å vise at vi forsøkte, og at vi fikk til litt. Men man fikk ikke til så mye som ideelt sett hadde vært ønskelig.

Harald Espeli: Sett fra et 2007-perspektiv ser det ut som at denne saken døde politisk sett med lovendringene i 1983. Den ble avviklet som en politisk kontroversiell sak.

Johan C. Løken: Willoch og Isaksen lagde jo retningslinjer for praktiseringen av boplikt, som et stykke på vei imøtekom Høyres behov. Jeg var litt med i kulissene på de forhandlingene slik at det skjedde en viss bevegelse. Men den var ikke politisk kontroversiell eller egentlig oppdaget. Og i alle partier var det vel slik at man erkjente at her hadde reguleringene gått litt i lengste laget, sånn på tomannshånd erkjente nok de fleste det. Men så var det jo en ny runde med liberalisering under Bondevik II. Nå kan du jo omsette bruk opptil 100 dekar uten at det kreves konsesjonsbehandling. Så du kan si at det har vært en bevegelse i mer liberal retning her. Nå snakker det nåværende regimet om at de skal stramme inn, men jeg har vel en fornemmelse av at de ikke har mot til det når det kommer til stykket.

Harald Espeli: Så var det et annet element som ikke var så mye framme tidlig på 1980-tallet, men som hører med til siste tiårs, særlig Sponheims tid som statsråd. Det var jo prisreguleringer av eiendommer, altså hva som kunne være lovlig konsesjonspris.

Johan C. Løken: Vi reiste ikke det som noen problemstilling i min tid.

Harald Espeli: Nei.

Johan C. Løken: Det ble jo veldig tydelig i Sponheim-tida, ikke sant, fordi man liberaliserte prisregimet.

Harald Espeli: Var det fordi det var så politisk kontroversielt at det var politisk selvmord?

Johan C. Løken: Ja, avstanden mellom det du kan kalle den reelle verdien i gåseøyne, hvis det finnes noe sånt, og den lovlige økte, var mindre mellom det som man oppfattet som – altså forskjellen mellom det man oppfattet som markedets pris og den lovlige prisen. Den var stort sett forholdsvis liten, mens det har skjedd en endring i oppfatningen av hva eiendommer er verdt. Og så har jo renten falt. Når renten faller, øker verdien av eiendommer.

Noe av det jeg har fulgt på nært hold, er statens etablering av øvingsområder og militærleir i Åmot. Der eier de nå en tredjepart av kommunen, det er ervervet hundretusenvis av dekar. Og delvis som et innspill fra meg brukte de en makeskiftemetode i den forstand at de som var interessert i fortsatt å være eiere, fikk eiendom tilbake, men man kjøpte eiendom, man byttet objekter i markedet. Og for å få fram dem måtte man øke prisene. Så det bidro på en måte til å legitimere – for å få fram eiendommene måtte du være villig til å nærme deg en slags

oppfatning av riktig markedsverdi. Og da staten gikk i spissen for å synliggjøre hva som var verdien på skogeiendommer, så oppsto det en generell legitimering av den bevegelsen. Og den falt jo også sammen med en betydelig prisstigning på skogeiendommer internasjonalt og i Sverige og med rentefallet. Så selv om skogeierne kanskje opplevde at skogbruk har blitt mindre lønnsomt – det er en diskusjon for seg, så har verdien av eiendommene økt.

Harald Espeli: Man har jo et eget verdibegrep i landbrukspolitikken –

Johan C. Løken: Ja, samfunnsøkonomisk forsvarlig pris.

Harald Espeli: Ja, det er det ene, og det andre er bruksverdi som begrep, som blir et veldig sentralt begrep og styringsverktøy fra 1973–74 og helt fram mot vår tid. Dere er jo så vidt inne på det i hvert fall i høringsnotatet – å gå fra bruksverdi mot markedspris.

Johan C. Løken: Vi antyder det der allerede i 1983 eller når det var.

Harald Espeli: Ja, det var 1982.

Johan C. Løken: 1982.

Harald Espeli: Det er noen antydninger, men de er veldig sånn –

Johan C. Løken: Forsiktige.

Harald Espeli. Ja, svært forsiktige må vi vel kunne si.

Johan C. Løken: Så jeg var forut for min tid, da?

Harald Espeli: Det får du avgjøre.

[Latter]

Harald Espeli: Jeg tenkte vi skulle vende tilbake til arbeidsformen i Willoch-regjeringen som du var deltager i. Det har jo sin egen rytme, regjeringssamarbeidet, ikke sant, dere møtes to ganger i uka.

Johan C. Løken: Nei, tre.

Harald Espeli: Tre, dere møtes tre ganger, ja.

Johan C. Løken: Ja, på mandag har du jo regjeringssamferanse, og da var det forutgående lunsj, nei, først lunsj og så regjeringssamferanse. På torsdag var det regjeringssamferanse og

forberedende statsråd, slik at du skiller mellom regjeringskonferansen, hvor du kan diskutere flere forskjellige ting, og forberedende statsråd, hvor du på en måte avklarer de sakene som skal til Kongen dagen etter. Og så er det statsråd på Slottet med etterfølgende lunsj. På disse lunsjene deltar det ikke embetsverk – altså i regjeringskonferansen deltar det embetsverk i varierende utstrekning, og der noteres jo det som foregår. På lunsjene er det ikke embetsverk og ikke notater, så da er det jo slik at mer fortrolige ting er tema der – typisk at nå skal vi utnevne ny skattedirektør eller ny prisdirektør, vi har følgende søkere, og hvem skal vi satse på nå? Jeg husker at jeg var med og bestemte at ok, vi skal satse på Egil Bakke, og vi skal satse på Ovesen. Jeg husker at jeg var med på det.

Så den typen saker, sammensetningen av viktige delegasjoner og utvalg, den typen ting kunne være tema på en regjeringslunsj og andre ting av delikat karakter. Det mest oppsiktsvekkende var spørsmål om man skulle bombe russiske ubåter eller ikke. Det var temaet på en regjeringslunsj, for da var det beviselig ubåter inne i norske fjorder, og så var det spørsmål om hvordan vi skulle forholde oss. Presthus var vel da tilhenger av at de skulle få slippe ut igjen uten å bli bombet.

Even Lange: Med synkeminer, er det vi snakker om da?

Johan C. Løken: Synkeminer, ja, men jeg husker ikke akkurat detaljene.

Helge Pharo: Hva mente forsvarsministeren?

[Latter]

Harald Espeli: Eller utenriksministeren?

Johan C. Løken: Ja, de redegjorde vel for dette, går jeg ut fra, og for de mulighetene som var. Men det jeg husker, var Presthus. Det var han som trakk konklusjonen at vi får slippe dem ut igjen. Som et lite eksempel på spennvidden – jeg fortalte jo at jeg hadde militærtjenesten min på FFI, i systemgruppen der. Da var jeg med på et stort prosjekt der vi bygde krigsmodeller som lå under kjøpet av F-16. Så var det et sånt avgrenset prosjekt som jeg var med på, det dreide seg om å bygge en krigspillmodell for russisk sjøinvasjon i Nord-Norge. Så jeg hadde da brukt trekvart år av mitt liv til å studere stridsmidlene og hvordan noe sånt skulle foregå. Jeg hadde altså en viss peiling, men jeg unnlot å blande meg borti diskusjonene om hva vi gjorde med ubåtene.

Harald Espeli: I et såpass stort kollegium er det jo ikke mulig for alle å ha samme innflytelse, og det kan danne seg nær sagt fraksjonslignende konstellasjoner. Hvordan var det i Willoch-regjeringen?

Johan C. Løken: Det hele gikk høflig og sivilisert og vennlig for seg. Men så var det av og til at Willoch delte ut litt – han brukte humoren til å dele ut litt sånn forsiktig refs, vanligvis for forholdsvis uskyldige utskielser som litt for lange utenlandsreiser og sånt. Og jeg beskrev jo dette med ”Stray-testen”, da. Hvis det åpenbart var sånn at det var virkelig delikate eller vanskelige saker, ble antagelig Willoch og Presthus og kanskje Stray enige om det på tomannshånd før eller etter. Det forestiller jeg meg, for det var jo opplagt veldig tett kontakt mellom Statsministerens kontor og Finansdepartementet og kretsene rundt Willoch og Presthus. Så hadde du jo Vestlands-Høyres fører, Rettedal. Det var visse typer saker han sa fra hvordan han ville ha det, og ofte ble han hørt. Og Heløe, sosialministeren, var også en meget dyktig og sjarmerende og flink fyr, så han hadde ganske betydelig innflytelse på vegne av sine saker. Men så hadde du et teater for seg da, nemlig budsjettbehandlingen. Ikke sant, ja for hele dette systemet – vi var vel antagelig av de siste som hadde Staur-møtene på Staur. For jeg tror at da koalisjonsregjeringene kom, ble for dårlig plass, og da ble det flyttet til –

Harald Espeli: Randsfjorden.

Johan C. Løken: Randsfjorden, ja. Det var jo et sirkus. Finansministeren hadde lov til å ha med sine – altså departementsråden var med og opptil flere ekspedisjonssjefer. De gikk jo løs og ble brukt til å myke opp statsråder som skulle flås for penger. Så det var til dels litt av et teater. Det er det vel mange som har skrevet og sagt mye om, går jeg ut fra. Så det kunne gå ganske rått for seg da, og ”finansdepartementsregjeringen” hadde jo lov til det meste. Men jeg hadde gleden av – jeg bet jo fra meg, jeg da. Thorvald Moe var jo den råeste av disse.

Harald Espeli: Tennispilleren.

Johan C. Løken: Tennispilleren, ja. Men jeg hadde gleden av å ta ham i løgn foran øynene på regjeringa, så da ble det stille etter hvert. De prøvde seg, de brukte ”rått og røte”, ikke sant, og hvis du da kunne saken bedre og kunne avkle dem, så sto du vesentlig sterkere etterpå.

Harald Espeli: Det at du sa at du var av de statsrådene i Landbruksdepartementet som hadde vunnet flest kamper med Finansdepartementet. Det vet jeg av egen erfaring i departementene er noe som gir – det glemmer man ikke. Men det er jo flere måter å vinne på. Den ene er å ha

koalisjonsparten i regjeringen, statsministeren og finansministeren – og statsministeren er den viktigste.

Johan C. Løken: Så gjelder det å velge de riktige kampene, naturligvis.

Harald Espeli: Men allierte i regjeringen ellers, det var ikke noen sentral –

Johan C. Løken: Nei, jeg opererte jo sammen med Presthus selv. Nå i disse dager er det 25-årsjubileum for Rikstoto. Og Rikstoto er jo landbruksministerens ansvar, og der var det voldsom strid om fordelingen av pengene mellom hestebransjen og staten. Nå har vi en flat totalisatoravgift på 3,7 prosent. Dette var et nytt spill, og Finansdepartementet var jo veldig frampå da, det pågikk håpløse diskusjoner mellom Landbruks- og Finansdepartementet. Så det endte med at jeg personlig måtte sette meg ned med Presthus og lage opplegget.

Even Lange: For deling av –

Johan C. Løken: For hvor mye staten skulle ha, og hvor mye bransjen skulle ha. Systemet for totalisatoravgift.

Harald Espeli: Du nevnte jo at du kjente Presthus fra nær sagt tidlig eller langt tilbake?

Johan C. Løken: Ja, fra begynnelsen av 1960-tallet. Og så var jeg jo med i den programkomiteen der var Presthus formann, den programkomiteen som tilrettela programmet foran valget i 1981. Da ble jeg også godt kjent med ham. De fleste av dem som var med i den programkomiteen, ble statsråder eller statssekretærer.

Helge Pharo: Presthus, det var Willoch som ville ha ham som etterfølger?

Johan C. Løken: Ja. Jeg kan jo si litt om dette forholdet mellom gutta på toppen. Det er vel etter hvert blitt kjent, men det var et veldig dårlig forhold etter hvert mellom Willoch og Benkow. Willoch var misfornøyd med Benkow fordi han hadde påtatt seg litt for mye. Han var partileder, han var parlamentarisk leder og president i Nordisk Råd. Å si at han var lat, er jo stygt, men han var litt makelig anlagt. Og så skaffet han seg jo en ung kone i moden alder, etter at han hadde passert 60. Så Willoch ble mindre og mindre fornøyd. Jeg ser slettes ikke bort fra at Benkow er en mer begavet person enn Willoch. Han var fantastisk til å improvisere og meget dyktig i mange sammenhenger. Men av og til gikk det gårent fordi han ikke hadde tatt saken alvorlig nok, og det var jo sånt som irriterte Kåre. Det var nok også en del ting de så litt forskjellig på.

Så etter valget i 1983 bestemte Kåre seg for at vi må lage en vri her, og da kom det såkalte fylkessekretæroprøret. Det blir framstilt som om det var fylkessekretærene som avsatte Benkow og fikk Erling Norvik tilbake. Det var nok i realiteten Kåre selv som hadde regien på det.

Og så var det jo en viss rivalisering mellom Presthus og Syse, og Presthus hadde på en måte Norvik og Willoch på sin side. Så falt jo Willoch da, i månedsskiftet april/mai i 1986, og gikk tilbake til Stortinget. Da var Presthus nettopp valgt som Høyre-leder 14 dager før. Da gikk han jo av som finansminister og ble forsvarsminister, og han overtok som Høyre-leder etter Erling Norvik. Jeg husker at Presthus fylte 50 sommeren det året og det var middag på Reistad. Jeg var ikke med på det der, men Presthus fortalte etterpå at han satt der da, og så plutselig hørte han Kåre si at – ja, nå må jeg ta det forbeholdet at dette er litt fri gjengivelse – men det Willoch sa da, var at han ikke hadde tenkt å komme tilbake som statsminister, og at når det gjaldt den nye statsministeren, gjaldt det å finne en som hadde hatt de samme posisjonene som en tidligere tysk kansler, var det Schmidt han het?

Helge Pharo: Ja.

Johan C. Løken: En som først hadde vært både finansminister og forsvarsminister før han ble statsminister, omtrent. Og der satt Presthus og skjønnte at han hadde fått byrden lesset over på seg. Det var det.

Helge Pharo: Disse statssekretærene til Willoch, spilte de en stor rolle?

Johan C. Løken: Ja, Erling Norvik var jo stabssjef og i det indre miljøet omtalt som ”visekongen”. Det var litt tilsvarende det at Schjøttén nå omtales som ”visestatsminister”, det var noe av den samme rollen. Så hadde du han som var den grå eminense, Erik Nessheim, som hadde vært Kåres høyre hånd lenge. Han holdt orden og visste hvordan Kåre ville ha det. Og så var det jo Kjell Colding, som stelte med protokollen og utenrikssakene. Han ble senere utenriksråd, ambassadør i Finland og det ene med det andre. Så hadde du han som var den intellektuelle sharperen, Terje Osmundsen, som var politisk rådgiver, skrev notater og fulgte med i det som foregikk ute i verden og i den akademiske tenkningen. Jeg var jo også litt sånn akademisk interessert, så jeg hadde ganske mye med Terje Osmundsen å gjøre – i tillegg til Erling Norvik.

Helge Pharo: Ut fra det du har sagt før, var det ikke noen rivalisering i utenrikspolitikken mellom Willoch og Stray slik som det har vært av og til mellom andre.

Johan C. Løken: Nei, jeg må si at jeg ikke merket noe, men det kan jo tenkes at det har vært. Det som var vel kjent, og det var litt inne bildet i forholdet mellom Kåre og Benkow og også da regjeringen ble omdannet i 1983, går på dette med synet på Israel. Vi er jo etter hvert kjent med at Kåre er blitt frenetisk der da.

Helge Pharo: Ja.

Johan C. Løken: Jeg tolker det som en slags reaksjon på at han lenge måtte være lojal mot Benkow i synet på Israel. Men han passet jo på å holde igjen så godt han kunne. I de sakene var nok Stray kanskje mer på linje med Benkow enn med Kåre. Og da man skulle omdanne regjeringen i 1983, forlangte Kristelig Folkeparti at Kåre Kristiansen skulle bli utenriksminister. Det satte Willoch alt inn på å forhindre, også litt ut fra tilsvarende motiver, så da ble jo Kåre Kristiansen olje- og energiminister. Det Kåre hadde tenkt, var at han skulle bli forsvarsminister, det var Forsvarsdepartementet han var innstilt på å ofre, kan du si. Det Kåre W. hadde tenkt, var at Kåre K. skulle bli forsvarsminister. Men det ville ikke Kåre Kristiansen, for da skjønnte han at han ble satt utenfor i det politiske spillet, det var jo en halv time fra Huseby og ned i byen. Han ville ikke drive og kjøre bil opp og ned, men heller være i sentrum av begivenhetene. Det var derfor han ikke ville bli forsvarsminister, og så måtte han da få jobben som olje- og energiminister, som egentlig var tiltenkt Finn Isaksen, for han var jo i Statoil-styret og hadde internasjonal erfaring. Så det var egentlig tegninga at Isaksen skulle bli olje- og energiminister. Og Bondelaget var ikke for at Senterpartiet skulle ha Landbruksdepartementet. De ville beholde meg, de så seg ikke tjent med å ha Senterpartiet i Landbruksdepartementet. Det var Senterpartiet heller ikke for, for de så at de måtte ta ansvaret for mye upopulært, ikke sant. Så kom det ut at Senterpartiet ikke ville ha Landbruksdepartementet.

[Latter]

Harald Espeli: Det ble lekket kanskje?

Johan C. Løken: Ja, det kom ut. Det var stort oppslag i Kveldsnytt at Senterpartiet ikke ville ha Landbruksdepartementet.

Even Lange: Da var løpet kjørt.

[Latter]

Johan C. Løken: Ja. Og da er det en av disse anekdotene igjen. Jeg fortalte jo om min utmerkede personlige rådgiver, Sigvart Hovland, som hadde god kontakt overalt i departementet. Han hadde blitt oppsøkt av forværelsesdama til Normann}, ekspedisjonssjefen, for han hadde jo sett fram til at det skulle bli et skifte i departementet. Om morgenen etter at nyheten kom om at Senterpartiet ikke ville ha departementet, kom han inn på kontoret og betrodde seg til forværelsesdama si: ”så du Kveldsnytt i går? Det blir kanskje ikke noen ny statsråd, og jeg har ikke sovet i hele natt.”

[Latter]

Johan C. Løken: Så det ble lekket oppover da.

Helge Pharo: Apropos Kåre Kristiansen. En av dem vi har intervjuet tidligere, sa vel noe i retning av at han ikke trodde at Kjell Magne egentlig la seg så veldig mye i selen for at Kåre Kristiansen skulle bli utenriksminister.

Johan C. Løken: Nei, men det faller sammen med –

Helge Pharo. Ja.

Johan C. Løken: Men rakk dere å intervju Kåre Kristiansen?

Helge Pharo: Vi har intervjuet ham, men han døde før han fikk godkjent intervjuet.

Johan C. Løken: Ok.

Helge Pharo: Så det ligger og flyter.

Johan C. Løken: Ja.

Even Lange: Men det ligger hos familien, så det kommer sikkert det, ja.

Johan C. Løken: Nei.

Harald Espeli: Så det var sånn du fikk fyken altså?

Johan C. Løken: Ja, det var fordi senterpartistrategien ble kjent på Dagsrevyen. Jeg har jo sagt til meg selv etterpå at 20 måneder som statsråd var antagelig passe. Det var lenge nok til å lære businessen, men ikke så lenge at du ble ødelagt av det. For du ser jo på folk som har vært statsråder ei stund, at de tar skade av det. Det er lett å se.

Even Lange: Ja, det er vanskelig å tilpasse seg en tilværelse etterpå.

Johan C. Løken: Alle påvirkes på mange måter. En av dem som jeg samarbeider med i Rederiforbundet, og som jobber der nå, er Erik Lahnstein, sønnen til Anne. Vi hadde mye med hverandre å gjøre da. Han sa: ”Ja, det skjer noe med dem.” Det er noe der med at makten er en farlig venn.

Harald Espeli: Du flyttet jo beite. Selv om du var innom et annet sted før du kom i finanskomiteen, kom du rimelig raskt dit du ville, regner jeg med.

Johan C. Løken: Ja, jeg hadde vel ikke noen sterk personlig vilje, men jeg ble kommandert eller sendt dit. Det ble jo ledig plass der fordi Syse, som hadde vært komitéleder, ble industriminister. Bratz ønsket å tre tilbake, det var vel dels fordi han kanskje ikke hadde vært veldig heldig, dels fordi kona ble syk og døde. Så han ble avløst, og da var det Syse som hadde vært formann i finanskomiteen, som kom opp i regjeringsapparatet. Da ble det plass ledig i finanskomiteen, og den fikk jeg. Så var det Petter Thomassen som rykket opp og ble komitéleder. Finanskomiteen er et interessant sted å være, og det er jo vanligvis ikke forstått, men det er på en måte et slags ministorting eller et slags formannskap i Stortinget som har veldig stor makt.

Even Lange: På samme måte som Finansdepartementet har stor makt i regjeringssammenheng.

Johan C. Løken: Ja, på en måte. Men det er en slags samordner av aktiviteten på veldig mange områder. Og akkurat som Finansdepartementet samler veldig mange saksområder, samler finanskomiteen mange saksområder også. Det er få land hvor man konsentrerer makten så sterkt.

Even Lange: Men er det et trekk som har holdt seg fra den gamle kulturen?

Johan C. Løken: Hva som er den historiske forklaringen, skal jeg ikke ha sagt.

Harald Espeli: Der fikk du rollen som skattepolitisk talsmann rimelig raskt?

Johan C. Løken: Ja, da begynte jeg å jobbe med det. Det var Morten Steenstrup som var saksordfører for skattene, men vi jobbet mye sammen med disse skattespørsmålene, for det var jo et krevende område. Så ble jeg saksordfører for dette Garantiinstituttet for skip og borerigger, les Reksten-saken. Den hadde jeg i ti år, og så var jeg saksordfører for skattene i

åtte. Samtidig, fra 1985 og åtte år framover, var jeg i EFTAs parlamentarikerkomité, eller det jeg populært kalte EFTA-parlamentet. Der ledet jeg den norske delegasjonen og var president også. Vi hadde en egen landbruks- og fiskerikomité som jeg var formann for i åtte år. Det betydde at jeg hadde en unnskyldning for å reise rundt i Europa og følge med i landbrukspolitikken. Så vi fikk til dette med frihandel for fisk i EFTA. Det var en stor sak som embetsverket ikke hadde klart å løse. Per Kleppe var generalsekretær i EFTA da, og han fant ut at dette klarte ikke regjeringen å løse, så vi måtte ta et politisk grep. Da ble den komiteen etablert med meg som formann, og da jobbet jeg med fiskeri- og landbruksspørsmål. Vi klarte med et nødsrik å få til frihandel for fisk i EFTA. Så jeg ble helt på Island.

Harald Espeli: Du ble ikke helt på Vestlandet og i Nord-Norge, er det det du sier?

Johan C. Løken: Jo da, det var vel greit nok i Norge med frihandel for fisk, men på Island var jo dette en virkelig stor sak. Så finanskomiteen er et interessant sted å være.

Harald Espeli: Hvilken rolle spilte du og din fraksjon i koordineringen etter at Willoch II-regjeringen hadde kommet? Hvor tungt var dere involvert i det å forme og danne kompromissene i regjeringen?

Johan C. Løken: Det ble jo jobbet en del i storfraksjonen, så når det var en sak som hadde en viss rekkevidde, var det jo diskusjoner. Men det var også mange saker som regjeringa lot det være i sin makt å avgjøre. Så jeg vil ikke si at det var en veldig intensiv forankring, men fra tid til annen i visse typer saker. Det var da jeg ble kjent med Reiten, for han var statssekretær da. Han var en av dem som ofte ble sendt til storfraksjonen for å forankre sakene – og Høybråten. Så de to ble jeg kjent med i den perioden.

Harald Espeli: Men i hovedsak fungerte det motsatt vei, nemlig at dere fikk sakene fra regjeringen, og så var det unntak, det var store saker som –

Johan C. Løken: Det var vel saker som man mente egnet seg for, eller som det var greit å forankre i storfraksjonen. Det lå i sakens natur at man ga seg ikke til å diskutere statsbudsjettet med storfraksjonen på forhånd, nei.

Harald Espeli: Nei, det var jo i beste fall snakk om utvalgte deler da. Endret dette seg?

Johan C. Løken: De parlamentariske lederne var med på deler av budsjettsprosessen, så det var metoden i den sammenhengen. På Staur-konferansen, for eksempel, som jeg var med på

som statsråd, var Benkow til stede som parlamentarisk leder. Så Stortinget hadde en form for innsikt i det som foregikk i de spørsmålene, og de var dermed indirekte forankret.

Harald Espeli: Endret dette seg etter valget i 1985, altså fram til regjeringsskiftet i 1986, når det var blitt mindretallsregjering?

Johan C. Løken: Nei, ikke det –

Harald Espeli: Nei. Vi var inne på interne maktforhold i Høyre. Hvilken rolle hadde partiapparatet i regjeringssamarbeidet? Var det å selge politikken, og så var det slutt?

Johan C. Løken: Det var vel ikke så veldig sterk medvirkning.

Harald Espeli: Ønsket de å ha mer medvirkning sånn som du ser det?

Johan C. Løken: Ikke sånn som jeg opplevde det.

Harald Espeli: Ble du stadig kontaktet av fylkesledere?

Johan C. Løken: Ja, det var en del som hadde saker litt her og der, som tok kontakt med finanskomiteen, det er jo klart. Og det var mye reising rundt omkring i landet for å holde foredrag og sånt, ja.

Helge Pharo: Men tyngdepunktet lå jo i stortingsgruppa snarere enn i partiapparatet?

Johan C. Løken: Ja, det er det vel ikke noen tvil om og når det var regjeringsmakt, i veldig stor grad i regjeringsapparatet.

Helge Pharo: Men partiet spilte en rolle for valgkamputformingen og de konkrete oppleggene?

Johan C. Løken: Ja, de hadde en mulighet i forbindelse med programarbeidet.

Helge Pharo: Nettopp.

Harald Espeli: Fram til valget i 1985, hva var din viktigste rolle eller oppgave i finanskomiteen?

Johan C. Løken: Nei, i Høyres fraksjon var det jo Petter Thomassen som var komitéleder og fraksjonsleder, og Kaci var vel da nestleder i partiet på det tidspunktet. Så var det Per Ditlev-Simonsen, han var egentlig varamann til Stortinget, men rykket opp og ble medlem av

finanskomiteen og var også samtidig formann i Oslo Høyre. Så var det Morten Steenstrup, og da var det underforstått at det var Morten og jeg som gjorde jobben og håndterte de fleste av sakene. Petter var jo da både formann i finanskomiteen og nestparlamentarisk leder. Kaci var viseformann i partiet og Per Ditlev formann i Oslo Høyre. Det betydde jo ikke at de ikke var med på komitélivet, men når det gjaldt det å håndtere mye av det som skjedde, var det nok Morten Steenstrup og jeg som hadde jobben.

Harald Espeli: Er det noen spesielle saker du vil trekke fram i de to årene før valget i 1985 som du oppfatter som viktige for oss?

Johan C. Løken: Nei, den saken jeg var mest borti sjøl, var Reksten-saken, som jo egentlig ble en stor sak, ikke sant.

Harald Espeli: Det er den ja.

Johan C. Løken: Den var på mange måter den største saken i finanskomiteen opp mot valget i 1985. Den var så konfliktfylt og på kryss og tvers og litt sensasjonspreget.

Harald Espeli: Så kom da Willoch-regjeringen i mindretall etter stortingsvalget i 1985. Du har allerede vært litt inne på drivkrefter og strategi knyttet til det som skjedde i etterkant av valgresultatet. Er det noe mer du vil dra fram her?

Johan C. Løken: Ja, i oppløpet foran valget sverget jo Carl I. på at han skulle sørge for at det ble ikke-sosialistisk regjering, at han ikke skulle innsette Arbeiderpartiet. Det var han veldig tydelig på, men etter hvert oppsto det jo en situasjon som inviterte til spekulasjon om at han kanskje var på vippen. Og det kom først til uttrykk da man skulle behandle budsjettet for 1986. Det endte jo med det såkalte "julegranforliket". Da var Syse tilbake i Stortinget som parlamentarisk leder, og han klarte å tvinge 400 millioner ut av Willoch og skru sammen en pakke, kan du si, som gjorde at man fikk Carl I. til å vedstå seg budsjettet for 1986. Men jeg nevnte jo i stad en meget interessant budsjettmerknad hvor Fremskrittspartiet sammen med Arbeiderpartiet og SV sa at her er det egentlig rom for en forsvarlig og riktig, men mer ekspansiv politikk, og vi har jo oljepenger nok. Så der kom det til syne en konfliktlinje som på sett og vis har vært der senere i forskjellige varianter.

Harald Espeli: Rentepolitikken var av de mest omstridte spørsmålene i den økonomiske politikken fra tidlig på 1980-tallet og helt fram til rentene ble –

Johan C. Løken: Dette med kredittpolitikken er så vanskelig, det er på en måte så diffust og lite håndfast. En ting er renten, men du har alle disse grepa du gjør for å styre dette, ikke sant, som er så å si utafør menneskelige, altså vanlige folks begrepsapparat å skjønne. Så det ligger i sakens natur i hvert fall hvis du bruker uttrykket kredittpolitikk, at det er forbeholdt veldig få, for det er så komplekst og har et ganske krevende begrepsapparat. Og dette forsøket på å styre mengden kreditt og så videre, ulike instrumenter for det –

Det er jo vel kjent at det skjedde en gradvis liberalisering her, man liberaliserte valutareguleringene, og det er vel kjent at særlig i Senterpartiet var det frustrasjon – man skulle ønske at renten heller gikk ned enn opp. Våren i 1984 var Willoch syk, han var pasient på Rikshospitalet ei uke eller to, og så sørget Isaksen for at han ble sendt til Staur på rekonvalesens. Han var der ei uke eller to på god avstand fra begivenhetene. Og da skriver vel Willoch i memoarene sine at han ble presset av mellompartiene til å sette renten ned eller i alle fall unnlate å øke den. Jeg husker ikke akkurat hva som var tema. Så det er jo en synliggjøring av det vi kan kalle en krevende fase eller konflikt på det området.

Harald Espeli: Oppfattet dere om det var noe reelt politisk handlingsrom for å heve rentene?

Johan C. Løken: Nei, alternativet var jo et stramt statsbudsjett.

Harald Espeli: Ja.

Johan C. Løken: Men jeg husker – jeg tok det med her [finner fram papirer]. Vi har jo den granskingskommisjonen for bankkrisen. Så jeg tok med referatet fra den forklaringa jeg ga der.

Even Lange: For der gjorde du rede for ditt syn om hva som –

Johan C. Løken: – skjedde i hele den perioden.

Even Lange: Hele perioden og selve sekvensen av forskjellige begivenheter.

Johan C. Løken: Ja, av forskjellige begivenheter. Jeg var jo inne på det i stad, ikke sant. Man fikk et akutt behov for å stramme inn, for oljeprisen falt i 1986. Og så mislyktes jo Kåre med sin innstrammingspakke, hvor det egentlig var tre ting det var snakk om. Det var den der minipakken som man falt på, med bensinavgiften som det synlige. Så var det forberedt en større pakke, det var snakk om momsøkning på fem prosent og betydelige kutt. Og så var det snakk om forhandlinger for å ordne opp i pensjonsutfordringer og en del sånne ting. Så det var

forberedt en hel pakke for å prøve å stabilisere hele situasjonen. Så kom jo Gro-regimet, og de devaluerte jo. Virkningen av en devaluering er at du inndrar verdien av budsjetter og kjøpekraft, men markedet skjønte jo ikke det, sånn at investeringslysten var der fortsatt, ikke sant, og prisstigningen. Og kredittekspansjonen var like stor i perioden fra våren 1986 til 1988 da det sprakk, som i de to foregående. Da hadde man ikke mot til å sette i verk andre tiltak før det ble overmodent. Og så ble det en for sterk dose som endte med bankkrisen.

Harald Espeli: Hvor stor betydning hadde lockouten til NHO våren 1986 for regjeringskonstellasjonen?

Johan C. Løken: Nei, det var jo en måte fra NHOs side å markere alvoret på. Så kan du si at det bidro til å vekke til live klassekampfølelser og den type ting og også å svekke Høyres og Willochs posisjon kanskje. Det undergravde på en måte regjeringas legitimitet. Det er i hvert fall en måte å se på det. På den andre siden var det en måte å få sagt fra på at det var alvor, sett fra NHOs side.

Harald Espeli: Vil du si at det var viktig for å undergrave legitimiteten til regjeringen?

Johan C. Løken: Ja, det er veldig vanskelig å si. Men det er i hvert fall et mulig synspunkt at det gjorde lettere å felle Kåre enn det ellers ville ha vært.

Even Lange. Kan vi ta en liten pause der?

Harald Espeli: Ja.

Even Lange: Takk, for da har vi –

-----PAUSE-----

Helge Pharo: Var det du som skulle fortsette?

Even Lange: Vi går da i gang med – ja, vi er på.

Harald Espeli: Ja, etter hvert er du først og fremst blitt kjent som Høyres skattepolitiske talsmann i finanskomiteen. Du var veldig sentral i skattereformen i 1987 sammen med Harald Synnes. Hvordan vil du beskrive prosessen fram til dette forliket?

Johan C. Løken: Det var jo et langt forløp, det var på et tidlig tidspunkt en erkjennelse at det var behov for å gjøre reformer her. Problemet var progresjonen. Jeg pleide å spøke med at da jeg kom i finanskomiteen, var høyeste skattesats 80 prosent, og da jeg sluttet, var den nede i

49. Det var allment erkjent i vide kretser at den progresjonen var veldig skadelig og til dels virket mot sin hensikt, og at det var behov for å gjøre noe med den. Man hadde en skattekommisjon med Aune. Den la veldig vekt på bruk av bruttoskatt. Så da det kom opp, ble det raskt parkert i Høyre-verdenen. Det som var Willochs strategi, var jo de små skritt. Han begynte litt sakte og forsiktig uten at det ble for dramatisk eller skapte for stor provokasjon.

Så fikk vi Arbeiderparti-regimet, og det ble da kjørt fram en skattereform foran valget våren 1987. Da var det Gunnar Berge som var finansminister. Harald Synnes og jeg jobbet med disse tingene i Stortinget. Den politiske atmosfæren da var veldig preget av at Arbeiderpartiet var redd for at denne saken kunne bli brukt til å velte regjeringa. Så det betydde at det var ganske stor fleksibilitet i retning av å tilpasse seg, og vi fikk jo moderert bruken av bruttoskatt og fikk den såkalte toppskatten isteden, som på en måte er en bruttoskatt på marginen. Man avverget da den høye bruttoskatten fra første krone, og man fikk jo marginalskatten rimelig brukbart ned.

Så kom det en ny runde. Vi fikk vi jo Syse-regjeringa i 1989, og da var det iverksatt en ny runde med forberedelse av en reform gjennom dette utvalget som Aarbakke ledet. Det ble lagt på bordet mens Skauge var finansminister, og så kom det en stortingsmelding som vi behandlet i Stortinget høsten 1990, hvor det var rimelig bred enighet om hovedlinjene for dette. Så kom det et nytt regjeringsskifte, Sigbjørn Johnsen ble finansminister. Medio april i 1991 kom den store proposisjonen om endringer med hele oppryddingen i skattesystemet. Så var det en veldig intens behandling våren 1991, og delingsmodellen var jo noe av det det dreide seg om da.

Harald Espeli: Jeg tenkte vi kunne gå litt tilbake til 1987.

Johan C. Løken: Den runden – var det noe spesielt du hadde i tankene her?

Harald Espeli: Det som har slått meg i begge disse to skattereformene, er jo i hvor stor grad Stortinget endrer regjeringens forslag, altså ned på et ganske detaljert nivå.

Johan C. Løken: Jeg sa det jo sånn da vi drev på våren 1991– jeg forklarte at det var veldig lett å få Arbeiderpartiet med på endringer i 1987 fordi de var redd for at det skulle gå politikk i det, eller at de skulle miste makten. Det betydde at det var veldig stor fleksibilitet i å tilpasse seg det den borgerlige opposisjonen ville ha. Så mye av det det der dreide seg om, var å forene kreftene på ikke-sosialistisk side, og da var det Synnes og jeg som opererte saken, for man jobbet med det der ganske i detalj. Det samme gjentok seg i 1991. Jeg pleier å si det sånn

at de endringene som kom i 1991, var nok til å skifte finansminister fem ganger under normale omstendigheter. Det var 35 viktige endringer. Så jeg har med her en egen skattemappe, og der har jeg et samtidsnotat som dokumenterer alle de endringene som skjedde. Det kan det kanskje være artig å ha, for det var veldig mange endringer på veldig mange områder.

Harald Espeli: Dette her er jo et kjempestort saksfelt som jeg ikke har *brushet* meg opp i detaljene i.

Johan C. Løken: Nei, det har ikke jeg heller [Latter].

Harald Espeli: Men hvis vi skulle ta noe av det allmenne først: Et annet slående trekk ved disse to skattereformene er at de skjedde i det vi må kalle økonomiske krisetider, kanskje spesielt den siste, altså 1991-reformen.

Johan C. Løken: Mange var klar over at det var en ganske alvorlig situasjon i 1987 også.

Harald Espeli: Ja, men næringslivet hadde ikke kommet i en –

Johan C. Løken: Nei, folk flest hadde ikke oppdaget det, men makthaverne var klar over at det slettes ikke var greit.

Harald Espeli: Hvor viktig er det for å forklare at man får såpass store endringer i skattesystemet?

Johan C. Løken: Ja, det er klart at det er et viktig forklaringsmoment.

Harald Espeli: Hele den første halvdel av 1980-tallet var det jo ingen forsøk på denne type systemendringer, da drev man primært med prosent.

Johan C. Løken: Ja, som jeg sa –

Harald Espeli: Primært prosentendringer.

Johan C. Løken: Willochs holdning var at vi tar det sakte og forsiktig, vi reduserer progresjonen. Nå husker jeg ikke akkurat, men det skjedde en ikke ubetydelig reduksjon av progresjonen og en tilpasning, men det hele var rimelig forsiktig.

Harald Espeli: Og det var basert på det gamle systemet med et smalt skattegrunnlag og høye skattesatser. Mens her byttet man jo hele regimet og gikk mot et bredt skattegrunnlag og lavere skattesatser.

Johan C. Løken: Det som da var og for så vidt fortsatt er tankekorset – det er lett å bli enig om at en skattesats med bredt grunnlag og lave satser er ideelt, men så er spørsmålet: ”Er vi villig til å tro på det?” Det lå jo i bakhodet på vide kretser av Høyre-folk og næringslivsfolk, det var jo det som skjedde med skattereformen i 1970. Da fikk vi dels omleggingen til momsen, vi fikk redusert progresjonen i inntektsskattesystemet, og vi fikk en vesentlig reduksjon i progresjonen i formueskatten. Sånn sett fikk vi et økonomisk sett riktigere system. Men det som skjedde utover på 1970-tallet, var jo at skattesatsene økte igjen, ikke sant.

Harald Espeli: Og fradragspostene ble ofte økt like raskt.

Johan C. Løken: Ja, og du drev næringspolitikk ved å forbedre avskrivningsmuligheter og sånne ting også. Det klassiske var Kleppes grep med overprisavskrivninger for å redde verftene. Men bare for å ta rederibransjen, det du hadde der, var såkalt negativ saldo. Det høres ikke hyggelig ut, men det betydde at den gevinsten du hadde når du solgte et driftsmiddel, for eksempel et skip, skulle etter økonomisk teori beskattes. Men det vanlige i næringslivet var at du kunne holde gevinsten ubeskattet i fire år. Rederibransjen fikk lov til å holde den ubeskattet i åtte år. Så det var sett fra et finansdepartementssynspunkt et betydelig hull i systemet, men en måte å tilføre likviditet til næringslivet på. Så var jo skattesatsene forholdsvis høye, ikke sant, 50 prosent på bedriftsnivå.

Men hvis du ser på den effektive skattleggingen av bedriftene, finnes det en interessant analyse som Skauge gjorde i Skauge-utvalget. Det er at i 20-årsperioden fram til skattereformen i 1991 utgjorde skatt på overskudd i aksjeselskaper, utenom oljesektoren, mellom en og halvannen prosent av BNP. Nå etter skattereformen har det vært tre til fem prosent. Det er også ganske høyt i internasjonal sammenheng, det er få land hvor skatt fra selskapssektoren utgjør en såpass høy andel av BNP. Og i tillegg kommer det jo at oljesektoren er holdt utenfor dette regnestykket.

Harald Espeli: Men før 1991 behøvde jo ikke bedriftene å betale skatt hvis de ikke ville.

Johan C. Løken: Nei, da var det et systemet som vi kaller selvbestemt skatt.

Even Lange: Så grunnlaget for oppslutningen om denne omfattende reformen var at man ville bort fra et system med selvbestemt skatt.

Johan C. Løken: Ja. Men samtidig gikk det på en måte på det vi kan kalle næringsbeskatningen. Det man var engstelig for i næringslivet og i visse deler av Høyre, var at det skulle gjenta seg det som skjedde i forbindelse med skattereformen i 1970. For da fikk man også skattesatsene ned, men så ble det behov for å drive sosialdemokratisk symbolpolitikk etter EF tapet i 1972, man kjørte skattesatsene opp. Så måtte det møtes med sterkere dose, kan du si, med skjerming av inntektene. Næringslivet ble skjermet med ulike typer av avsetningsordninger, mens borgerskapet ble skjermet gjennom et verdifullt rentefradrag på boliglånene, skattefrihet på gevinster på boliger og lav verdsettelse av eiendommer i skattemessig sammenheng. Og det er jo nå drevet lenger enn noensinne, ikke sant.

Hvis du blar opp baki nasjonalbudsjettet, du må lenger bak enn de fleste orker, cirka side 130–140 eller noe sånt. De færreste holder ut så lenge at de kommer så langt. Der er det en interessant tabell som heter ”Oversikt over skatteutgifter”, det engelske begrepet er ”*tax expenditure*”. Det er en beregning som viser det staten taper i skatteinntekter på at man har regler som avviker fra det vi kan kalle det teoretisk riktige. Der er det beregnet all verdens side opp og side ned, og det virkelig store tapet for staten er fortsatt en forsiktig beskatning av boliger. Der taper man, jeg husker ikke helt, men det er 60–80 milliarder per år. Det er en enorm vridning i systemet. Rederibeskatningen beregner de teoretisk til halvannen milliard. Så er det litt sånn forskjellig ellers. Og det var jo også på andre måter ansett som hovedproblemet.

En ting var at det kanskje var uheldig ved at man ut fra skattemotiver gjennomførte investeringer som ellers ikke var lønnsomme i næringslivet. Så har du også gjennom lengre tid observert at Norge hadde et vesentlig høyere investeringsnivå i næringslivet enn andre land, men med relativt sett lavere avkastning. Nå var det noen som dristet seg til å si at ok, det har noe å gjøre med at Norge er et dyrt land å drive, så sånn er det bare liksom, eller at vi har et næringsliv som i sin natur er kapitalintensivt. Og når næringslivet er kapitalintensivt, vil avkastningen per definisjon være lavere enn i et næringsliv som er mindre kapitalintensivt. Så det finnes flere forklaringer på sånt. Men det man har sett, er at avkastningen i næringslivet økte etter reformen i 1991. Det ble visstnok påvist, men også skattebyrden på næringslivet er vesentlig større.

Men så har du det virkelig store problemet: Du hadde en progresjon på opptil 80 prosent. Og så hadde du rentefradrag, så hvis du lånte penger og kjøpte hus, betydde det jo at staten dekte 80 prosent av renteutgiftene, mens verdistigningen som kom på den andre sida, var skattefri. Så det var en ekstremt skjev fordelingspolitisk. Mye av det samme finner vi fortsatt.

Harald Espeli: Ja, det er vel snarere forsterket siden 1990 – ganske mye.

Johan C. Løken: Lenge var det jo sånn at du ansatte en slags teoretisk fordel av å bo i boligen som du betalte skatt av, men det er jo falt bort. Verdsettelsen av dette i formueskattesammenheng er nok også fortsatt forholdsvis lav på boliger. Det er en regel som sier at man ikke skal ha over 30 prosent av markedsverdien, ofte er den vel klart lavere enn det. Dessuten skulle det jo teoretisk sett også ha vært gevinstbeskatning, og så har du fortsatt rentefradrag, men det er begrenset til 28 prosent. Det som skjedde med skattereformen, var at rentefradraget ble like mye verdt for alle, ikke sant, 28 prosent.

Harald Espeli: Boligbeskatning var jo ikke noen del av –

Johan C. Løken: Jo, men det lå jo under.

Harald Espeli: Ja, rentefradraget ble mindre verdt.

Johan C. Løken: Ja, det var en viktig underliggende premis at rentefradraget ble mindre verdt. Og Finansdepartementet prøvde å stramme inn. Hvis du ser i dokumentene, ser du at de gjorde iherdige forsøk på å beskatte både det ene og det andre, men det ble det satt en effektiv stopper for i Stortinget.

Harald Espeli: Det er et objekt som ikke skal skattlegges vesentlig i Norge.

Johan C. Løken: Men det har ført til en voldsom forskjell. Sett fra et nøkternt økonomisk synspunkt er det klart at det å spare i boliger er til de grader favorisert. Og hvis du tillater deg å se fordelingspolitisk på det, hva er den viktige økonomiske skillelinjen? Jo, den er mellom dem som har gleden av å bo i egen bolig, og dem som er henvist til å leie. For de må jo betale skatt av inntekten før de har noe å betale husleie med, så det er en formidabel forskjell. Men det er som om journalistene og politikere aldri ser seg tjent med å omtale den forskjellen.

Harald Espeli: Et av hovedproblemene i skattereforfsøkene var jo de sjølstendig næringsdrivende og eeneieraksjeskap og lignende.

Johan C. Løken: Man sa som så når det gjaldt nærings- og kapitalbeskatningen, at vi skal ha de reelle inntektene fram i dagen. Til gjengjeld skal vi ha lavere skatt, den setter vi til 28 prosent. Og så sa man at det er også en skattesats som vi håper er internasjonalt konkurransedyktig. Det kommer vi jo tilbake til, men vi la til grunn at hvis vi fikk inntektene fram i dagen og beskattet dem med 28 prosent, så var det noenlunde fornuftig. Og man så også litt på hva er den effektive skatten, hva er virkningen av 28 prosent skatt på bankinnskudd. Da er det viktig å være klar over at vi har et nominalistisk system, vi betaler også skatt av den delen av avkastningen på kapitalen som en kompensasjon for prisstigning, slik at den effektive skatten på renter i banken var omtrent 50 prosent når du brukte 28 prosent. Så det var også av de tingene man så litt på – ok vi tar halvparten av realavkastningen av bankinnskudd og så 28 prosent av bedriftsoverskuddene og en verdi på rentefradraget på 28 prosent.

Men så er det jo fortsatt mye sosialdemokratiske holdninger igjen, som sa at ok, når det gjelder lønnstakerne, må de fortsatt finne seg i å betale samlet cirka 50 prosent på den høyeste delen av inntekten. Og for å bygge bru mellom de 28 og de 50 har vi da bruttoskatteelementer, dels trygdeavgiften, dels denne toppskatten. Høyeste marginalsatt på 50 prosent var jo et framskritt sett fra skatteyternes side i sammenligning med den situasjonen der du har 80 prosent. Og da vi drev med dette, var det for Høyre symbolsk viktig å komme så vidt under 50, slik at vi kunne si at ok, staten tar halvparten, men ikke mer – eller så vidt litt mindre enn halvparten. Det var en slags ideologisk grense, for å si det sånn.

Det hadde også en viss appell i sosialdemokratiske miljøer at det i og for seg er ganske fair at du deler 50-50 på toppen. Men i det øyeblikket du går for en beskatning som er så vidt høy, har du jo en differanse mellom de 28 prosent, som gjelder for bedriftsoverskuddet og kapitalinntektene, og de 50. Og så er det et spørsmål hvordan håndterer du det gapet? Det problemet oppstår særlig i forbindelse med dem som er sjølstendig næringsdrivende, de som driver sine egne bedrifter. Hva er egentlig overskuddet i bedriften, og hva er egentlig betalingen for den jobben du gjør? Ikke sant, det problemet oppstår. Dette kan du ha i to former: Du har det i den mest lettfattelige formen hvor du er sjølstendig næringsdrivende og driver virksomheten din for egen regning med egne bøker. Da er det problemet veldig synlig, men det er i prinsippet akkurat det samme som skjer hvis du jobber i et aksjeselskap du selv eier eller har en betydelig eierinteresse i. Da kan du jo velge å godtgjøre arbeidsinnsatsen din enten i form av utbytte eller i form av en lønn.

Så er det spørsmål om hvordan du håndterer alt dette? Det er et problem som egentlig er uløselig. Det finnes bare dårlige løsninger på det. [Uklart, ca. 21:16] Reformen av 1992 prøvde seg jo med den såkalte delingsmodellen. Den var rett og slett et forsøk på å sortere den inntekten som oppstår i aksjeselskaper og hos sjølstendig næringsdrivende – henføre den inntekten til henholdsvis kapitalen og arbeidsinnsatsen. Det var tankegangen at vi måtte lage et system som sorterer dette. Og så ble det klekt ut et finurlig system for det, den såkalte kildemodellen, hvor utgangspunktet er at du gjør et forsøk på å finne ut hvor mye av avkastningen som skal tilordnes kapitalen, og så er resten arbeidsgodtgjørelsen. Da var det et stort stridstema i Stortinget. I prinsippet var de enige om den tankegangen, men så var det et stort stridsspørsmål hvordan dette teknisk skulle utformes. Og det du kan si da, er at for at et sånt system ikke skal bli for strengt for de dårligst stilte eller for nyetablererne, er du nødt til å bygge inn ganske mye romslighet, og den romsligheten vil komme de best stilte til gode, som uansett har mange måter å innrette seg på. De har handlefrihet når det gjelder måten å innrette seg. Du ønsker å ha et system som ikke gjør terskelen her for høy eller for krevende for de litt svake bedriftene, nyetablererne, gründerne og så videre. Og da må du utforme systemet slik at du legger forholdsvis stor vekt på deres behov eller deres interesser. Men da vil et sånt system per definisjon bli forholdsvis romslig for de ressurssterke, eller rike, for å bruke det uttrykket. Uansett har jo de en mulighet til å tilpasse seg. De rikeste kan investere på en sånn måte at avkastningen ikke kommer til syne i det hele tatt, og så kan de leve på låne på verdiene sine. Det er en tilpasning som fortsatt er fullt mulig, eller du kan forlate landet, som John Fredriksen har gjort.

Så du har et slags balansepunkt der, ikke sant. For hvor langt driver du dette, før altfor mange tilpasser seg på den måten? Da vi lagde delingsmodellen, var det et voldsomt skrik fra næringslivet. NHO og store deler av næringslivet skrek jo som stukne griser, og de var misfornøyde til de grader. Så Høyres problem da var å stramme seg opp og gå inn for dette selv om vennene i næringslivet skrek som stukne griser. [Latter]. Det var én side av dette, og så skulle det jo være faglig og skattepolitisk sånn noenlunde – det lå det litt i sakens natur at Finansdepartementet og sosialdemokratiet skulle ta litt mer enn borgerligheten. Så her ble det forhandlet fram og tilbake, og du kan si at realiteten var at delingsmodellen – den hadde en svakhet, og det var at den i startfasen i 1991 var for ubehagelig for gjeldsbelastede sjølstendig næringsdrivende, de kom ille ut. Det klarte vi ikke å endre, men ellers kom de fleste næringsdrivende bra, til dels meget bra fra det. Det var et resultat av forhandlingene som ble ført i Stortinget. Men det var ekstrem misnøye. Den politiske formelen her var jo at vi fikk

igjennom et system som var mer rasjonelt enn det vi hadde før, samlet sett. Så fikk Arbeiderpartiet skapt et inntrykk av at vi gikk løs på de rike, og så fikk borgerligheten fordelen av at det tross alt var levelig for de fleste *in the end of the day*. Det var jo formelen i dette uten at vi går inn i detaljene.

Harald Espeli: Langt på vei var jo det også riktig. For første gang kunne ikke de rike selv velge hvor mye skatt de skulle betale på samme måte som før.

Johan C. Løken: Nei, ikke på samme måte som før. Men det er fortsatt –

Harald Espeli: Ja, men ikke så fritt som før da.

Johan C. Løken: Nei, men det er klart at hvis du er rik nok, så investerer du i ting som formelt sett ikke gir avkastning, men verdistigning på lang sikt. Olav Thon, som er blant landets rikeste, har kjøpt den ene eiendommen etter den andre, og så har verdien steget. Så han har blitt blant landets rikeste. Han har sikkert betalt en del skatt. Men du kan si at fortsatt er det slik at de mest velstående og de best informerte ikke har noen problemer med å innrette seg slik at skatten blir minimalisert. Men i det øyeblikket du driver næringsvirksomhet, er det også sånn at det er visse typer næringsvirksomhet som per definisjon blir relativt sett mer utsatt enn andre. Der er det verdiskapningen som per definisjon kommer til syne løpende. Så det fører til at industri er relativt sett diskriminert sammenlignet med eiendomsvirksomhet, for eksempel, og *hi-tech*-bedrifter. Det er på en måte paradokset at den typen virksomhet hvor verdien kommer forholdsvis raskt til syne i form av løpende inntekter eller store overskudd, blir relativt sett hardest beskattet. Men det har også noe å gjøre med at systemet er nominalistisk.

Harald Espeli: Men det nominalistiske betyr jo ikke så mye når inflasjonen er liten, men når den er stor, betyr det veldig mye.

Johan C. Løken: Ja, det er riktig, men selv når inflasjonen er begrenset, har det fort stor betydning når du setter opp økonomiske modeller for hvordan dette virker. Og det nominalistiske systemet tenderer til å diskriminere industrivirksomhet, mens eiendomsvirksomhet har fordeler, for eksempel.

Harald Espeli: Du sa at næringslivet skrek som stukne griser, og det er relativt treffende sagt på mange måter. Jeg har jo snakket med deg om dette før.

Johan C. Løken: Ja, og du har skrevet om det òg.

Harald Espeli: Og der hadde du en interessant informasjon, som jeg har nevnt her, og det var valg av modell i kilden, altså om man bare skulle beskatte inntektene når de ble tatt ut av bedriften, eller om de skulle beskattes *en bloc*, eller som om de var tatt ut. Den kildemodellen innebærer jo at du beskatter som om du tar verdien ut av selskapet.

Johan C. Løken: Ja, poenget der er at du ser eieren og bedriften under ett og samlet, mens i en uttaksmodell ser du på det som faktisk tas ut av bedriften, og som eieren får.

Harald Espeli: Og den er jo bare mulig i et AS?

Johan C. Løken: Ja.

Harald Espeli: Langt på vei. Det var jo sånn at NHO ønsket en uttaksmodell i kildemodellen for aksjeselskap, mens dere gikk inn for en kildemodell, hvor man beskatter fortløpende. Og du fortalte meg her at dere hadde et møte med NHO i juni 1991 om at NHO skulle skifte strategi, at de skulle forlate uttaksmodelltilnærmingen og gå over til kildemodellen som flertallet – det var FrP som sto for uttaksmodellen på Stortinget da. Og i et møte med Ragnar Halvorsen –

Johan C. Løken: President i NHO.

Harald Espeli: Så ble dere enige om at NHO skulle skifte strategi, men så ringte han dagen etter og sa at det nok ikke var mulig likevel.

Johan C. Løken: Så jeg serverte den historien altså.

[Latter]

Harald Espeli: Den står her, ja.

Johan C. Løken: Jeg har tjuke papirbunker som jeg har spart til memoarene om dette. Det var litt av et spill.

Harald Espeli: Hvordan forklarte han at de likevel måtte bli stående med uttaksmodellen?

Johan C. Løken: Nei, det var nok da han kom opp i NHO igjen, så ble han overfalt av sine byråkrater.

Harald Espeli: Var Tor Steig en av disse personene?

Johan C. Løken: Ja, og flere andre kanskje, jeg vet ikke, Karl Glad. Hva som i detalj foregikk der opp da, skal jeg ikke ha sagt, men vi gjorde en avtale med ham hvor det var gitt at vi får til en del substansielle forbedringer, og så er NHO innstilt på å gå bort fra kravet om uttak, på å tone ned kravet om uttaksmodell, kan du si. Det er klart at utsikten til å kunne tilby det, hadde en viss betydning for hva man faktisk kunne oppnå i forhandlinger, ikke sant.

Even Lange: Egentlig var dette en reform som hadde denne karakteren av konsensus eller at det skulle være –

Harald Espeli: Et kompromiss, ja.

Even Lange: Et kompromiss som kunne overleve skiftende politiske flertall.

Johan C. Løken: Ja, det var jo hele poenget med konstruksjonen.

Even Lange: Ja. Så for så vidt er den et slags barn av den gamle –

Johan C. Løken: Det kan du godt si.

Even Lange: Den gamle storcoalisjonstankegangen.

Harald Espeli: Du ble jo hatobjekt nummer en, nærmest, i NHO utover høsten.

Johan C. Løken: Ja, i hvert fall i deler av NHO.

Harald Espeli: I deler av NHO, ja. Hvordan opplevde du det?

Johan C. Løken: Nei, jeg tok det vel forholdsvis rolig.

Harald Espeli: Ja, det var ikke dagligdags kost dette?

Johan C. Løken: Hva?

Harald Espeli: Det var ikke dagligdags kost dette?

Johan C. Løken: Nei, det ble jo ganske betydelig oppstyr rundt dette, og det var mange i Høyre som slettes ikke likte seg. Men så ble det jo til jul i 1991, og dette falt også sammen med lavkonjunkturen i næringslivet, hele bankkrisen og hele fortvilelsen, ikke sant. Det var mange som var bekymret, så det kom da en ny runde hvor vi presset igjennom ytterligere forbedringer i delingsmodellen i forbindelse med salderingen av budsjettet for 1992.

Når du reformerte skattesystemet på den måten vi gjorde, hadde det også vært naturlig å reformere formueskatten, hvor reformasjonen av formueskatten i vår tid består i å avvikle den. De fleste av dem som har studert den skatten, sier at den er veldig skadelig og uheldig, så den er stort sett avskaffet i alle land. Det er på en måte en skatt direkte på egenkapitalen. Det var noe av det vi lagde kompromisset på våren 1991. Det ble forhandlet først mellom Høyre og mellompartiene hvor vi ble enige om at de skulle medvirke til en ganske betydelig reduksjon av formueskatten. Det skulle brukes en milliard for å redusere progresjonen i formueskatten fra rundt regnet 2,5 ned til 1,3 prosent. Det forliket ville ikke Arbeiderpartiet inngå i. Men det var en del av forutsetningen for at vi forhandlet videre om delingsmodellen. Her var det en sånn lagkake hvor det ene kompromisset med forskjellige kretser var lagt på det andre. Først ble det lagd et kompromiss om endringer i inntektsbegrepene i næringsbeskatningen, det er vel det som lå i bunn, og en del andre ting. Så kom kompromisset om formueskatten hvor Arbeiderpartiet ikke var en del, men på en måte var innforstått med det. Det var jo en avtale mellom Høyre og mellompartiene.

Så begynte vi å forhandle om delingsmodellen. Det var en forhandling mellom Høyre og Arbeiderpartiet, og det gikk veldig hardt for seg, det var en voldsomt intens forhandling, ja. Det var på våren. Men det var stor misnøye, og det kom press fra næringslivet om å forbedre den. I etterkant skjedde det tre viktige ting. Det ene var at man fikk en forbedring av reglene i delingsmodellen. Det andre var at man fikk en vesentlig reduksjon i formueskattenivået på næringslivet, vi fikk disse såkalte rabattene på ikke-børsnoterte selskaper, nå ble rabatten 70 prosent. Det var dels press i Stortinget, dels press fra NHO. Det var noe av det NHO måtte få av Gro for å roe seg ned etter skattereformen. De rabattene er jo nå reversert i sin helhet, den siste biten kom nå sist i statsbudsjettet forleden dag, så dette har man reversert.

Så har vi det tredje elementet – det var en annen ting som også lå inne i reformen, men som vi bare skjøv foran oss på våren, og som vi kom tilbake til senere, nemlig skattereglene i forbindelse med generasjonsskifte i privateide bedrifter. For der mente Finansdepartementet at det var penger å hente ved å ta gevinster fram til beskatning og arveavgifter i forbindelse med generasjonsskifte i private bedrifter. Det er noe som er veldig sårbart overfor mellompartiene. Så det liker de ikke, for å si det sånn. Det er stor skatteaversjon i mellompartiene når det gjelder å gå løs på privateide bedrifter i generasjonsskiftesituasjoner. Så vi startet da forhandlingene med Restad og forlangte den samme rabatten i arveavgiftsgrunnlaget som vi nettopp hadde fått i formueskatten, den på 70 prosent. Jeg hadde regnet med at det var et

forhandlingsutspill, men han kom tilbake og sa at det var ok. Så da ble det 70 prosent rabatt i grunnlaget for arveavgift når du arver aksjer i familieeide bedrifter.

Harald Espeli: Av bokført verdi, ja.

Johan C. Løken: Ja, nå er det litt mer finurlig hvordan det kan beregnes på litt forskjellige måter. Det er fort litt komplisert med kontinuitet og det ene med det andre, ja. Men rabatten på 70 prosent har stått seg siden, den er det ingen som har rørt. Finansdepartementet har nok hatt veldig lyst til å gå løs på den, for det innebærer at hvis du har en velorganisert, velstående familiebedrift, kan du gjennomføre generasjonsskifter uten arveavgift eller skatt av betydning. Sånn er det i de fleste land. Sverige har helt avskaffet arveavgiften, de har ikke lenger arveavgift i det hele tatt, og de har også avskaffet all formueskatt, det skjer jo nå. Så selv om svenskene generelt har et atskillig høyere skattenivå enn vi, har de vesentlig gunstigere regler for det vi i Rederiforbundet kaller eierskattene, altså arveavgifter og formueskatter.

Even Lange: Men LOs rolle i denne prosessen har du ikke sagt noe om. Hvordan kom den inn?

Johan C. Løken: Ja, de var vel med i visse situasjoner og passet på at det ikke ble så altfor gærent for næringslivet. Og da vi fikk rederiskatten i 1996, var LO sterkt inne i bildet. Skal vi ta den, den er litt sidespor i forhold til hovedsporet.

Even Lange: Vi kan ta først den –

Johan C. Løken: Jeg kan komme tilbake til rederibeskatningen, så tar vi LO da. Men altså, de var nok med og passet på Arbeiderpartiet slik at det ikke gikk altfor åpenbart utover bedriftene, det var de nok. Det er nok også slik at når det er alvor i NHO, så dytter de LO foran seg. Så hva som foregikk på kammerset ved årsskiftet, i 1991/92, det kjenner jeg ikke i detalj.

Even Lange: Men det var gjennom Arbeiderpartiet først og fremst at deres synspunkter kom til uttrykk?

Johan C. Løken: Ja, for LO har ikke som tradisjon å møte opp i samlet finanskomité, de forholder seg til Arbeiderpartiet, de er liksom en del av det.

Even Lange: Jeg tenkte at siden NHO var så tydelig på banen i forbindelse med delingsmodellen.

Johan C. Løken: Det må jeg si at jeg ikke vet. Men når det gjaldt de forbedringene som skjedde ved årsskiftet 1991/92, deres salderinger av budsjettet for 1992, så antar jeg at NHO hadde presset LO til å være med i den kampanjen for å få det til. Skriver du noe om det i din bok?

Harald Espeli: Ikke om LO, bortsett fra at de stort sett var fraværende. Det har jeg notert meg.

Johan C. Løken: Men det er tradisjon – i hvert fall i min tid var det slik at LO veldig sjelden forholdt seg til en samlet finanskomiteé. De forholdt seg til Arbeiderpartiet, det var sånn det var.

Harald Espeli: En av de viktige sidene ved skattereformene er jo alle overgangsordningene som ble gjort. Spørsmålet var om alle de pengene som sto i ulike fond, i hvilken grad de eventuelt skulle beskattes i bedriftene. Da jeg skrev Orklas historie, registrerte jeg at de kunne bokføre en knapp milliard i skattefrie økninger, i skattefrie egenkapital da, i forbindelse med skattereformen. Så dette hadde ganske store dimensjoner over seg etter hvert. I utgangspunktet var jo tanken at disse fondsmidlene skulle beskattes på en eller annen måte, men sluttresultatet var at de ikke ble beskattet.

Johan C. Løken: Du hadde det gamle skattesystemet hvor du reduserte faktisk skattebelastning med ulike former for avskrivnings-, avsetnings- og fondsordninger. Så kom skattereformen som gjorde at disse tinga skulle fram i dagen. Men det er klart hvis du hadde kombinert det med å ta de gamle skattefrie avsetningene eller skattekredittene til beskatning, hadde du økt det du kan kalle den faktiske samlede beskatningen. Eller for å si det på en annen måte: Du hadde inndratt egenkapital i bedriftene. Orkla hadde jo en balanse, ikke sant, med en viss side for kapitalanvendelse og en viss side for kapitalanskaffelse. Og denne kapitalen, selv om den var bokført i utgangspunktet som skattefrie avsetninger eller skattebetingede avsetninger, så var den faktisk anvendt i bedriften. Verken Stortinget eller Finansdepartementet var vel for alvor inne på at disse pengene skulle man drive inn, for det hadde jo gått utover soliditeten i bedriftene. Og i en situasjon hvor man kanskje ellers var ute å kjøre med det som var, så det betydde jo at man da var ganske liberal i håndteringen av disse gamle avsetningene i forbindelse med skattereformen. Finansdepartementets mål var i og for seg ikke å få inn mer penger der og da, men formålet var å legge til rette for en mer rasjonell atferd og høyere skatteinntekter senere. Så det var ingen sosialøkonomisk nødvendighet å få fatt i akkurat de pengene. Det har på en måte vært en tradisjon bestandig

når du har hatt sånne skatteomlegginger at du har behandlet skattekredittene på en liberal måte.

Even Lange: Ole Gjems-Onstad har jo vært en av de aller sterkeste kritikere av denne omleggingen.

Johan C. Løken: Av delingsmodellen.

Even Lange: Av delingsmodellen.

Harald Espeli: Kildemodellen.

Even Lange: Han har vel framstilt det som om dette gjør forskjellen mellom person- og bedriftsbeskatning enda større enn den var før.

Johan C. Løken: Nei, det som er hans anliggende, er at han mener at progresjonen på personer er for høy. Det er det han egentlig skriver om, eller han vil ha et flatere skattesystem.

Harald Espeli: Men i denne fasen sto jo han for uttaksprinsippet.

Johan C. Løken: Ja, han ble engasjert av NHO og lagde en stor utredning som i all stillhet gikk i skuffen. For fra det øyeblikket du skulle prøve å lage en faglig konsistent modell, er den da i praksis uspiselig for næringslivet. Det er jo det som er litt av situasjonen med den reformen som nå har skjedd. Men det får vi jo komme tilbake til da, ”Foss-reformen”.

Harald Espeli: Nei, den skal vi ikke ta i dag. Men det er sjelden at Høyre har vært sånn på kollisjonskurs med den største næringslivsorganisasjonen som de var i denne saken. Høsten 1992 uttalte Karl Glad offentlig at organisasjonens kamp mot delingsmodellen kom til å gå videre over Høyres lik. Det er jo en språkbruk som det finnes veldig få historiske paralleller til – om noen.

Johan C. Løken: Det illustrerer at det var et opprør i NHO, men mye av opprøret rettet seg mot at det faktiske skattenivået på overskuddet økte. Tidligere var det mulig å drive sånn at du ikke betalte skatt. Og hele reformen innebar en økning i skattebyrden. Symbolet på dette var delingsmodellen, men den førte ikke til nevneverdig økt skatt, det var selve den fundamentale omleggingen som medførte skatteøkningen. Det er jo det som er vist, også av Skauge-utvalget. Jeg nevnte den tabellen som viser at i 20-årsperioden forut for 1991 lå de mellom en halv og halvannen prosent av BNP, nå er de på tre til fem prosent. Så den faktiske skattebyrden økte. En annen måte å si det på er at det ble lønnsomt å innrette seg sånn at

overskuddene kom til syne og de ble beskattet. For det er klart at du betaler 28 prosent skatt med et lettere hjerte enn du betaler de 50.

Harald Espeli: Denne massive kritikken fra NHO mot Høyre var jo en språkbruk som vi knapt har hørt fra den siden. Hvordan påvirket det Høyre?

Johan C. Løken: Nei, de likte seg ikke, altså –

Harald Espeli: Ikke deg personlig, men nå tenkte jeg på partiet.

Johan C. Løken: Nei, det er klart at det førte til ubehag. Det førte jo til at man ikke var bekvem.

Harald Espeli: Men ikke noen reelle *policy*-endringer sånn som du –

Johan C. Løken: Det førte jo til at du fikk den – NHO la jo press på alle, kan du si, for å få til forbedringene som da skjedde ved årsskiftet 1991-1992, ikke sant.

Harald Espeli: Men dette var høsten 1992.

Johan C. Løken: Er du sikker på det?

Harald Espeli: Ja, det er det jeg har sitert fra.

Johan C. Løken: Så han holdt det gående så lenge?

Harald Espeli: Ja, det var da man startet for alvor.

Johan C. Løken: Nei, men det var jo veldig –

Harald Espeli: Og så hadde det skjedd masse høsten –

Johan C. Løken: Det var et veldig kjøp i 1991, men så han holdt det gående i 1992 også, Kalle.

Harald Espeli: Ja, det var da Karl Glad kjørte over Høyres lik, ja. Så han var definitivt ikke fornøyd, for å si det sånn.

Johan C. Løken: Og da var det vel også delingsmodellen –

Harald Espeli: Det var delingsmodellen det dreide seg om da, ja.

Johan C. Løken: Men så kom jo evalueringa av delingsmodellen i 1994, det var vel den du skrev om?

Harald Espeli: Ja, det var primært den jeg skrev om, det er jo den neste. Jeg snakket med mange da jeg skrev denne rapporten. Jeg snakket blant annet med Harald Milli, generalsekretæren i Bondelaget. Nå klarer jeg ikke å huske alle detaljene godt nok, men han var veldig oppbrakt over at man ikke hadde klart å avvikle formueskatten på næringsformue, som det da var veldig god mulighet til å få til etter hans oppfatning på et visst tidspunkt, uten at jeg klarer å huske når.

Johan C. Løken: Ja, høsten 1991 hadde jeg med næringslivets hjelp utarbeidet ti, hva skal vi kalle det, skatteregelendringer for næringslivet eller skattelovsendringer. Vi la inn i utkastinnstillingen ti forskjellige forslag i det som vi populært kalte "rugekassa". Det var forslag som mellompartiene kanskje kunne tenke seg å stemme for – noen eller flere av dem. Ett av dem var den der med 70 prosent rabatt på formueskatt, et annet var fritak for formueskatt på næringsformue. Men når forslag om sånt kommer opp, mobiliseres Finansdepartementet. De liker det absolutt ikke, så de setter vanligvis inn veldig sterke krefter for å hindre sånt. Stortinget vedtok noe lignende under Stoltenberg I, og da lagde Finansdepartementet et så forskrudd forslag, kan du si, at det var åpenbart at Stortinget ikke kunne vedta det. Pluss at de fremmet andre forslag som provoserte enda mer, så det kokte bort i kålen. Så dette har Finansdepartementet hele tiden vært iherdig imot.

Harald Espeli: Men jeg oppfattet Milli som at det var Høyre som bidro til at –

Johan C. Løken: Ikke på høsten –

Harald Espeli: Næringsformue –

Johan C. Løken: Ikke i 1991.

Harald Espeli: Nei, jeg husker ikke året.

Even Lange: Vi snakker nå om den stormen som ble reist i forbindelse med skattereformen, og det er et tema som leder naturlig over til mediens plass i den politiske kulturen. Det er mange som legger vekt på at her har det skjedd en nokså dramatisk endring i den rollen mediene spilte på 1970-tallet i forhold til den de har spilt i 1980 og 1990-årene, blant annet på grunn av fristillingen fra de politiske hovedstrømningene hvor mediene i større grad definerer seg som en egen uavhengig gruppering.

Johan C. Løken: En egen makthaver.

Even Lange: En egen makthaver. Spørsmålet jeg har lyst til å stille deg, er på hvilken måte du har opplevd en slik vridning?

Johan C. Løken: Jeg pleide å kokettere med at jeg var vant til å leve i et veldig kritisk søkelys fra mediene. På Elverum hadde vi Østlendingen, hvor Andreas Hagen var redaktør. Og han var jo litt sånn Høyre-hater, det var en del av hans spesialitet. Han kom fra Våler og var en slags ungtkommunist. Så dro han til Oslo og studerte sosialøkonomi. Tsjekkoslovakia førte da til at han fikk et litt annet syn på tilværelsen, men det var en slags klassekamprester i mentaliteten der som gjorde at Andreas Hagen i mange spørsmål definerte seg som litt til venstre i Senterpartiet. Ja, Østlendingen inntok en vennlig holdning til Arbeiderpartiet og var veldig aggressiv mot Høyre. Så jeg var systematisk forfulgt i Østlendingen og godt trent, for å si det sånn, i å leve under sånt press og kunne bite fra meg. Noe av det samme var jo situasjonen med Hamar Arbeiderblad. Jeg nevnte min venn Sverre Østhagen, så selv om vi hadde det veldig hyggelig under middagen, var han brutal nok i spaltene dagen etter.

[Latter]

Even Lange: Men det visste du?

Johan C. Løken: Ja, jeg var på en måte det. Jeg pleide å si at jeg var rimelig godt trent i dette kjøret, ja.

Helge Pharo: Men det er jo også noe med tidskonsumet.

Johan C. Løken: Men samtidig var det jo slik da, med Østlendingen, at da jeg ble stortingsrepresentant og statsråd, var det ikke mulig å være bare imot, da måtte de også være for sin egen, liksom ”store sønn” på en måte. Da ble det et veldig blandet forhold med veldig mye positive reportasjer i kombinasjon med at de fortsatt forfulgte det hele. På tampen – for å fortsette med det litt anekdotiske – da Andreas Hagens karriere gikk mot slutten og han skulle trekke seg tilbake, fant han også tiden inne til å tone flagg i EU-striden. Det var for så vidt også vel kjent at hans ungdoms, hva skal vi si, idealisme, førte til at han var EU-tilhenger. Det var vel kjent i litt indre kretser i redaksjonen i Østlendingen og andre som kjente ham godt, men avisen måtte jo følge Senterpartiets politikk. Det var vel kjent at Andreas egentlig var tilhenger. Og så i oppløpet til folkeavstemningen i 1994 fant de ut at nå var tiden inne til å slippe Andreas fri. [Latter] Det skjedde på den måten at det ble arrangert et dobbeltintervju med Andreas og meg sammen. Der kom han ut av skapet, som det heter, og framsto som EU-tilhenger. Det var da det endelige beviset på forsoningen eller fellesinteressen. Så det

illustrerer på en måte dualismen i dette. Jeg var jo nasjonalt aldri en så ledende politiker at jeg ble gjenstand for det virkelig harde mediekjøret, men det er klart at det var en del å se. Så hadde du jo konflikten med NHO, men den var på en måte av en annen natur.

Even Lange: Når det gjaldt det som Helge var inne på her med tidsbruk og agendasetting, var ikke det noe som brøt inn i den virksomheten du styrte med?

Johan C. Løken: Nei, vi jobber jo bevisst i Landbruksdepartementet. Vi hadde på en måte vår egen presse. Vi hadde en egen krets av landbruksjournalister, kan du si, og i det miljøet hadde du stort sett positiv dekning.

Even Lange: For det segmentet var rekruttert fra den samme høyskolen, så det var studiekamerater, alle sammen.

[Latter]

Even Lange: Nei, jeg bare gjengir din –

Johan C. Løken: Litt satt på spissen, ja. Det passet seg ikke at landbruksjournalistene gikk til angrep på landbruksministeren. Så dem hadde jeg jo stort sett med meg eller jeg forsynte dem. Informasjonssjefen i Landbruksdepartementet, Marit Graff Hagen, regnet seg som konservativ, hun hadde vel vært medlem av Den konservative studentforeningen og litt sånt.

Helge Pharo: Ja, jeg tror det.

Johan C. Løken: Kjente du henne?

Helge Pharo: Ja, hun var samtidig med meg på hovedfag.

Johan C. Løken: Så for henne var dette også veldig positivt – å få en ung, spennende, konservativ statsråd. Det førte til at hun la litt ekstra eller sin ære i å være mest mulig på min side i presentasjonen av det som foregikk.

Harald Espeli: Men min refleksjon rundt mediernes betydning for politikken er veldig todelt. Hvis du ser denne 25-årsperioden som du har vært i toppolitikken i en eller annen forstand, enten som politiker selv eller som lobbyist, er mediene opptatt av stadig færre saker som får stor dekning.

Johan C. Løken: De går ikke i dybden.

Harald Espeli: Nei. Det er det andre. Men så er det veldig mange saker som de ikke interesserer seg for av ulike grunner, og som da blir unntatt fra offentlighetens dekning. Det skaper en type handlingsrom for lobbyister, for politikere som jobber –

Johan C. Løken: Sin daglige dont. Er det det du sier?

Harald Espeli: Ikke nødvendigvis skjult, men arbeidet deres blir ikke gjenstand for offentlighet og offentlig debatt på den måten. Det er ikke sikkert det var noe forskjellig fra før, men nå er kontrasten mellom de sakene som underlegges mediernes lys, og de som ikke underlegges mediernes lys, blitt så dramatisk mye større.

Johan C. Løken: Jada, tidligere hendte det jo at de refererte fra det som foregikk, nå er det kampen det dreier seg om. Men jeg husker at også i min tid satt journalister i Stortinget eller i presselosjen. De satt rundt det samme bordet og ble enige om hva skal vi nå si, hvordan skal vi beskrive det som skjedde i dag. De opererte innenfor en slags norm for hva vi skal formidle, og hvordan det skal se ut. Så hadde de kanskje hver sin variant av det, men stort sett samme story. Det var ganske påtakelig. Men det som også er litt av en politikers oppgave, er jo å prøve å skaffe seg oppmerksomhet. Det som i hvert fall var teknikken i min tid, var jo å lekke. Det som var teknikken, var å skaffe seg venner i pressen som du ga stoff gjennom lekkasjer. Til gjengjeld skulle du ha positiv omtale i andre sammenhenger. Så det var en form for *deal*, en handel.

Helge Pharo: Var Presthus noe flink til det?

Johan C. Løken: Ja, det –

Helge Pharo: De drev jo en forferdelig klappjakt på ham.

Johan C. Løken: Ja, på slutten, ja.

Helge Pharo: Ja, på slutten.

Johan C. Løken: Da ble han jo offeret, han ble på en måte det kollektive mobbeofferet. Men jeg ser ikke bort fra at han behersket den kunsten i tidligere faser – at nå får du dette stoffet av meg under hånden, ikke sant, og så er det en liten tilgodelapp her.

Harald Espeli: Men når du lufter Presthus – mange mente jo at rådgiverne hans tvang ham til å skifte stil.

Johan C. Løken: Ja, i den siste fasen?

Harald Espeli: Ja.

Johan C. Løken: Ja, det er nok sikkert.

Harald Espeli: Oppfattet du det også sånn?

Johan C. Løken: Ja, det tror jeg nok er riktig. Han ble veldig usikker, og så prøvde de å bygge ham opp igjen på nytt, og så ble det hele miss.

Helge Pharo: Doktorgraden som kommer, mener ikke det.

Johan C. Løken: Kommer det en doktorgrad?

Helge Pharo: Det kommer en doktorgrad om Høyres valgkampstrategi fra tidlig på 1980-tallet og gjennom og til slutten –

Even Lange: Vi kunne kanskje vri oss litt inn mot det, for du var vel også opptatt av dette med meningsmålinger og moderne survey-undersøkelser?

Johan C. Løken: Ja, som forstkandidat lærer du jo skogtaksasjon, så jeg hadde gode karakterer i skogtaksasjon. Og metoden du bruker i meningsmålinger, er akkurat den samme. Allerede da jeg kom til Industriforbundet under EU-striden i 1970/72, jobbet jeg mye med meningsmålinger. Jeg så jo at dette var i ferd med å gå gærent, og skrev notater om hva næringslivet måtte gjøre for at det ikke skulle gå gærent. Men de hørte ikke på det. Så jeg jobbet mye med sånne ting i den perioden og fulgte litt med på det, kan du si, som Høyre-tillitsmann. Og da jeg hadde gått ut – og for så vidt litt da jeg var i departementet, i oppløpet til valget i 1985 – påtok jeg meg å være formann i et eget utvalg som Høyre opprettet hvor hele opplegget var å bruke – det ble satt inn store ressurser på bruk av meningsmålinger og tolkning av det. Så da ble det gjort en enorm innsats, vi brukte flere ulike miljøer og ganske betydelige ressurser. Vi beskrev jo hva som kunne gå gærent, og selv om valgresultatet var bra, så var det jo en del av det vi fryktet, som skjedde. Man ble litt utspilt i sosialpolitikken. Det så vi jo var en risikofaktor.

Even Lange: Men denne moderniseringen av valgkampmetoder, det var noe som du hadde –

Johan C. Løken: Jeg var litt med på de tinga da, ja.

Even Lange: Og da var det vel også slik at det kom en del innspill og innflytelse fra samarbeidet mellom Høyre og –

Johan C. Løken: Du mener meningsmålerne?

Even Lange: Og meningsmålerne, men også fra miljøet i Storbritannia, det konservative miljøet i Storbritannia, som igjen hadde hentet dette fra USA. Det var en slags internasjonal dimensjon her.

Johan C. Løken: Men den vi samarbeidet mest med, og som jeg fortsatt har kontakt med, er Erik Dalen i MMI. Jeg har jo fulgt litt med på disse tinga og litt på vegne av Rederiforbundet etterpå. Jeg var også formann i det største prosjektet jeg hadde da, det var da jeg ble satt til å håndtere en meget delikat konflikt på vegne av Landbruksdepartementet. Det var konflikten mellom dommerstanden, eller juristene, og Jordskifteverket. Har du vært borti den?

Harald Espeli: Det var litt av et vepsebol.

Johan C. Løken: For juristene mener at Jordskifteverket er en uting. De er konkurrenter, og de kan ikke juss, så de bør få minst mulig betydning. Så det var et stort domstolsutvalg som utredet, blant annet ledet det fram til forslaget om domstolsadministrasjonen i Trondheim. Da ble det registrert at dette er en konflikt. Så ble det nedsatt et eget utvalg under Landbruksdepartementet som jeg var formann for. Vi kom med en NOU og lovgivning og greier. Det var jo voldsomt bittert, for da var både dommerne og jordskiftefolka til stede, ikke sant, i tillegg til Bondelagets folk og så videre. Da sa jeg at ok, nå må vi finne en eller annen vinkling på dette, så jeg slo meg sammen med Dalen i MMI, og så fikk jeg departementet til å bevilge en million ekstra til en meget grundig undersøkelse av Jordskifteverkets posisjon, både hos dem som hadde vært borti prosjekter og allment i befolkningen, om de var ansett som likeverdige med domstolen ellers og så videre. Da de resultatene kom på bordet, viste det seg at Jordskifteverket hadde en vesentlig sterkere posisjon, det var bedre ansett enn alle de andre. Så da var det jo umulig å legge det ned. Vi fikk da til en løsning hvor Jordskifteverket fikk status som dommere og nå er organisert under domstolsadministrasjonen, men med sine folk i styret og så videre. Så det er et eksempel på hvordan vi brukte den kompetansen til å løse en konflikt. Den kampen pågår visst fortsatt. Justisdepartementet holder den fortsatt gående på et vis mot jordskiftedommerne.

Harald Espeli: Helt sikkert.

Helge Pharo: Bare to mindre ting til slutt. Den ene var at sett i ettertid er vel mange lite grann forbauset over at Willoch så å si valgte Presthus og ikke Syse. Var det et spenningsforhold mellom Willoch og Syse som kunne registreres?

Johan C. Løken: Ja, Presthus sto Willoch nærmere enn det Syse gjorde.

Helge Pharo: Det andre spørsmålet var det særlig Astrid Gjertsen som var inne på, og det knytter an til det du sier om bekjentskap med Østhagen og sånn. Hvor mye god kollegialitet eller vennskap går på tvers av partigrensene innenfor Stortinget? Astrid Gjertsen var veldig opptatt av det at hun kanskje hadde bedre venner utenfor Høyre enn innenfor.

Johan C. Løken: Ja, men det er jo et vanlig fenomen. Det er lettere å være venner med dine fiender enn dem du konkurrerer med makten om. Den reelle konkurransen om makten foregår jo med dine partifeller. Så da er det et lite spørsmål om hvor avslappet det er da, mens forholdet til dine politiske fiender er på en måte veldefinert. Så da jeg kom til finanskomiteen, var Sigbjørn Johnsen der. Han kom på Stortinget før meg, allerede i 1973 som meget ung, og han kom vel til finanskomiteen i 1979. Han hadde altså vært der en stund da jeg kom. Men vi var begge hedmarkinger, og jeg kjente ham fra før. Så vi var litt sånn kamerater. Han, Petter Thomassen og jeg dro på fisketurer sammen, så det var en slags form for kommunikasjon litt sånn på tvers. I finanskomiteen var det en reisekomité som hadde ansvaret for å legge til rette reisene i komiteen – og festlighetene. Nå lå det i sakens natur at finanskomiteen skulle gå foran med et godt eksempel, men det var lettere sagt enn gjort.

[Latter]

Johan C. Løken: Men noe var det jo. Så Sigbjørn var formann i reisekomiteen, og så ble jeg valgt som medlem. Men så falt jo Willoch-regjeringen i 1986, og da ble Gunnar Berge finansminister og Sigbjørn ble nestformann i komiteen og Arbeiderpartiets fremste talsmann. Da kunne han ikke samtidig være formann i reisekomiteen. Så var det spørsmål om hvem som nå skulle overta etter Sigbjørn i reisekomiteen, for det ble ansett som egentlig ganske viktig, ”Nei”, sa han, ”det vervet skal forbli på Hedmarks hender.”

[Latter]

Johan C. Løken: Så det førte til at det ofte var reiser til Hedmark, jeg hadde ofte finanskomiteen hjem til meg i Heradsbygda. Så alle de kjente har vært hos meg minst to ganger.

Helge Pharo: Da satt du i finanskomiteen samtidig med Førde?

Johan C. Løken: Nei.

Helge Pharo: Ikke i det hele tatt?

Johan C. Løken: Nei, han var før min tid. Men det var Schjøtt-Pedersen fra Arbeiderpartiet og Kristin Halvorsen.

Even Lange: Men denne siden ved den politiske kulturen vil du kanskje si –

Johan C. Løken: Kristin Halvorsen kom til finanskomiteen i 1989. Hun hadde på mange måter en borgerlig bakgrunn, hun har ikke noen klassekampbakgrunn, hun er en idealist på en måte. Mens disse Arbeiderparti-folka var av og til preget av det vi kan kalle en klassekampbakgrunn i sin sosiale omgang med kollegene. Men hun hadde ikke noen sånne problemer, og SV-erne kunne ikke stole på Arbeiderpartiet heller selv om de skulle opptre sammen. Så det var jeg som ofte forklarte Kristin hva gjør du nå og hva gjør du ikke, for det var ingen fra SV som hadde erfaring fra finanskomiteen. Arnt Henriksen hadde vært der, og han har jeg for øvrig fortsatt kontakt med, men han hadde dratt hjem til Trondheim da. Kristin var derfor litt overlatt til seg selv. Så jeg var med og lærte opp Kristin om livet i finanskomiteen.

Even Lange: Denne formen for kollegialitet er det noe som ikke er blitt svekket? Eller kanskje heller, er det noen forandring i den type samhandling gjennom den perioden?

Johan C. Løken: Jeg er sannelig ikke sikker. Det kan hende at konkurransen er litt råere nå på alle måter, at det er mindre tid til sånt. Men det må jeg si at jeg ikke har noen klar oppfatning om.

Even Lange: Er det andre ting du gjerne vil ha kommentert som vi ikke har vært innom i løpet av dette intervjuet?

Johan C. Løken: Nei, jeg lagde jo ingen *shortlist* da. Nå skal vi se her om jeg hadde noen merknader. EU-saken har vi jo snakket forholdsvis lite om da. Men det får vi jo komme tilbake til.

Helge Pharo: Ja, det var vel et spørsmål du var innom til å begynne med, altså dette med radikale og moderate i Senterpartiet. Men det er ikke helt overensstemmelse mellom moderat og radikal i Senterpartiet i innenrikspolitiske spørsmål og graden av skepsis til EU, er det det?

Johan C. Løken: Nei, altså –

Helge Pharo: Eller er det det?

Johan C. Løken: Nei, hvis du ser på Andreas Hagen, definerte han seg til venstre i Senterpartiet og litt nærstående Arbeiderpartiet. Samtidig var han en slags internasjonal idealist og dermed for EU, kan du si. Så det er jo et eksempel på at det kanskje er noe annet enn du forestiller deg. Men hvis du er en skikkelig konservativ senterpartimann, er du vel òg disponert for å være reaksjonær også i din internasjonale forståelse.

Harald Espeli: Du nevnte jo at næringslivet gjorde de gale tingene i 1972. De håndterte vel ikke saken så mye bedre senere?

Johan C. Løken: Nei, man ventet altfor lenge med å tilkjenne et syn, og når man begynte å bli aktør, skjedde det kanskje på en uintelligent måte i tillegg. Så det var nok noe av det samme både i 1972 og i 1994.

Harald Espeli: Hva med EU-motstandere i Høyre?

Johan C. Løken: Ja, jeg må si at jeg aldri har støtt på mange av dem, men meningsmålingene viser jo at det var en del av dem. Det var det jeg litt uhøytidelig kaller ”Powell-segmentet”.

Harald Espeli: Jeg tror jeg vet hva du mener.

Johan C. Løken: En del av dem var vel litt sånn i grenselandet mellom Høyre og Senterpartiet. Og hvis vi studerer meningsmålingene for valget i 1973, altså etter folkeavstemningen i 1972, viser det seg at en veldig stor andel av de Høyre-velgerne som brakte Anders Lange på Stortinget, var EU-motstandere. Det var veldig tydelig.

Harald Espeli: Ja, hvis ikke Johan C. har noe mer å tilføye, så –

Johan C. Løken: Nei, hvis jeg kommer på noe, kan jeg vel ta det under middagen.

Harald Espeli: Det kan du gjøre.

Johan C. Løken: I og med at vi var litt gjennom den litt vanskelige økonomiske politikken i kredittpolitikken, så tok jeg med det referatet som fins da jeg forklarte meg for Smith-kommisjonen, som gransket bankkrisen. Det er en slags oppsummering av mitt syn på hva som skjedde i den perioden. Så fikk du oversikten over alle jordbruksoppgjøra av meg.

Harald Espeli: Ja.

Johan C. Løken: Og så har jeg lagd tre mapper ellers. Noe av det jeg har interessert meg for helt fra jeg var på Stortinget sist, og også har jobbet mye med i kulissene, er klimapolitikken. Det har vi ikke vært innom idet hele tatt, så det kan vi kanskje ta under middagen. Er det noen av dere som er interessert i det?

Even Lange: Det er vel ingen som har –

Harald Espeli: Jeg leser det du skriver, for å si det sånn, i Nationen.

Johan C. Løken: Ja, så du har fulgt med på det. Jeg har ei mappe på det.

Helge Pharo: Det er vel av de ting vi mener noen av våre studenter på et eller annet nivå burde være interessert i, men foreløpig har det vært dårlig.

Johan C. Løken: Det har vært dårlig, ja. Så har jeg en mappe på skattepolitikken, den interesserer kanskje deg da.

Even Lange: Det er nok interessant for flere av oss, ja.

Johan C. Løken: Du kan jo ta kopier. Og så har jeg litt på landbrukspolitikken.

Even Lange: Men både for det og for et meget interessant intervju vil jeg få lov til å takke deg og si at vi er glad for denne åpne og framfrie innføringen i en del av denne politiske kulturens både uventede og morsomme utslag. Så vi skal si tusen takk for at du har brukt denne dagen.

Johan C. Løken: Jeg takker for anledningen til å gå inn i historien jeg, da.